

НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ПРАВОСУДДЯ

Навчальний посібник

За загальною редакцією
професора **В.І. Борисова,**
професора **В.І. Тютюгіна**

Харків
“Право”
2011

УДК 343.36
ББК 67.9(4УКР)308
Т 98

*Рекомендовано до видання редакційно-видавничою радою
Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого” (протокол № 2 від 28.03.2011 р.)*

Автори: В.І. Тютюгін, В.І. Борисов, Ю.В. Гродецький, В.А. Козак, Р.С. Орловський, О.Е. Радутний, Є.В. Шевченко

Рецензенти: В.В. Голіна, д-р юрид. наук, проф. (Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого), член-кореспондент НАПрН України; І.Є. Марочкін, канд. юрид. наук, проф. (Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого), член-кореспондент НАПрН України)

Злочини проти правосуддя: навч. посіб. за заг. ред. проф. В.І. Борисова, проф. В.І. Тютюгіна. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2011. – 155 с.

У навчальному посібнику на основі Кримінального кодексу України 2001 р., досягнень науки кримінального права, з урахуванням судової практики проаналізовані об'єктивні та суб'єктивні ознаки злочинів, відповідальність за які передбачено в розділі XVIII Особливої частини КК України, розглянуті питання кваліфікації злочинів проти правосуддя, відмежування їх від суміжних складів злочинів. У посібнику враховані зміни та доповнення до законодавства України станом на 1 березня 2011 року.

Робота розрахована на студентів юридичних навчальних закладів. Корисною вона буде і для суддів, працівників прокуратури, органів юстиції, внутрішніх справ, науковців, викладачів та аспірантів.

© Національна юридична академія України, 2011

СКОРОЧЕННЯ, ЩО ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ У ВИДАННІ:

- Відомості Верховної Ради України – ВВР України
- Вісник Верховного Суду України – ВВСУ
- Вісник Конституційного Суду України – ВКСУ
- Господарсько-процесуальний кодекс України – ГПК України
- Кодекс адміністративного судочинства України – КАС України
- Кодекс України про адміністративні правопорушення – КУпАП
- Кримінальний кодекс України – КК України
- Кримінально-процесуальний кодекс України – КПК України
- Кримінально-виконавчий кодекс України – КВК України
- Рішення Верховного Суду України – РВСУ
- Сімейний кодекс України – СК України
- Цивільний кодекс України – ЦК України
- Цивільний процесуальний кодекс України – ЦПК України

ПЕРЕДМОВА

Сучасний досвід розвитку українського суспільства підтверджує, що без незалежного та неупередженого правосуддя неможлива побудова демократичної, соціальної та правової держави. Правосуддя в Україні – це діяльність органів судової влади, яка відповідно до конституційних засад поділу влади (ст. 6 Конституції України) здійснюється судами, утвореними згідно із законом. Відповідно до принципу верховенства права та нормативних приписів, визначених Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, суди здійснюють правосуддя з метою захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, інтересів суспільства та держави.

Судова реформа, яка в даний час активно здійснюється в Україні, нерозривно пов'язана з пошуками шляхів підвищення ефективності здійснення правосуддя та посилення ролі судової влади в забезпеченні верховенства права у всіх сферах застосування національного законодавства. Конституційне положення, відповідно до якого юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі (ч. 2 ст. 124 Конституції України), знайшло, зокрема, свій розвиток у Законі України від 7 липня 2010 р. № 2453-VI “Про судоустрій і статус суддів”¹, змінах у кримінально-процесуальному законодавстві, інших законах України. Для того, щоб суди України об'єктивно, всебічно, справедливо та неупереджено виконували свою високу соціальну місію, Конституція України надала судовій системі статус самостійної гілки влади, поряд із законодавчою і виконавчою (ст. 6), а також передбачила систему нормативно-правових гарантій її здійснення, закріплених як в Розділі VIII Конституції України “Правосуддя”, так і в інших законах України. Гарантом забезпечення правосуддя від злочинних посягань є і Кримінальний кодекс України.

Відповідальність за злочини проти правосуддя передба-

---

¹ Див.: ВВР України. – 2010. – № 41-42, № 43, № 44-45. – Ст. 529.

чена Розділом XVIII Особливої частини КК України “Злочини проти правосуддя”. Кримінально-правовими нормами цього Розділу забезпечується охорона від злочинних посягань належної, тобто здійснюваної відповідно до закону, діяльності не лише судової влади, а й органів, які за своїм призначенням сприяють діяльності не тільки суду щодо відправлення правосуддя і до кола яких відносять органи дізнання, досудового слідства, прокуратури, а також установ, які здійснюють виконання винесених судами вироків, ухвал, постанов, інших судових рішень. Положення цього Розділу регламентують також належну діяльність захисників та представників особи з надання правової допомоги при відправленні правосуддя, охороняють від злочинних посягань інших учасників судочинства (свідків, потерпілих, експертів, перекладачів тощо).

Правосуддя може бути ефективним лише за умови додержання законів як самими суддями, так й іншими службовими особами, а також громадянами, які з тих чи інших підстав, передбачених процесуальним законодавством, залучаються до діяльності судів щодо здійснення правосуддя. На жаль, трапляються випадки, коли судді, а також інші суб’єкти забезпечення правосуддя зловживають своїми правами, порушують одну з основних засад належного відправлення правосуддя – його законність. Крім того, шкода інтересам правосуддя може завдаватися також суспільно небезпечними діяннями, які вчиняються так званими сторонніми особами. Деякі з таких діянь характеризуються особливою небезпечністю (наприклад, ст. 379 КК України встановлено відповідальність за посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв’язку з їх діяльністю, пов’язаною із здійсненням правосуддя).

Разом із тим треба зазначити, що у структурі злочинності питома вага злочинів проти правосуддя, які вчиняються в Україні, незначна. Так, у 2007 р., згідно із статистичними даними МВС України, було зареєстровано 4855 злочинів проти правосуддя, у 2008 р. – 4821, у 2009 р. – 4563. Відповідно, засуджено за ці злочини осіб: у 2007 р. – 2804; у 2008 р. – 2944 р.; у 2009 р. – 2779. У відсотковому відношенні ці злочини складають від 0,8 до 1% від загальної кількості злочинів, що вчи-

нюються в Україні.

Можливо, цим пояснюється те, що питання кримінальної відповідальності за злочини проти правосуддя належать до числа найменш розроблених проблем курсу Особливої частини КК України, хоча, як ми бачимо, їх вирішення має дуже важливе політико-правове значення для українського суспільства.

Навчальний посібник, що пропонується до уваги читачів, містить більш поглиблений, ніж це зазвичай наводиться в підручниках, аналіз об'єктивних і суб'єктивних ознак злочинів проти правосуддя, питань їх кваліфікації, відмежування від суміжних складів злочинів, практики застосування норм, що містяться в Розділі XVIII Особливої частини КК України.

Необхідність більш поглибленого аналізу злочинів проти правосуддя значною мірою пояснюється характером диспозицій багатьох статей, розташованих в Розділі XVIII Особливої частини КК України “Злочини проти правосуддя”, оскільки переважно вони є *бланкетними*, що вимагає звернення до Конституції України, кримінально-процесуального, кримінально-виконавчого законодавства та інших нормативних актів. Крім того, багато злочинів проти правосуддя належить до так званих *спеціальних* видів службових злочинів (наприклад, передбачені статтями 371-375 КК України), що потребує вирішення питання про їх відмежування від злочинних посягань, відповідальність за які встановлено в Розділі XVII Особливої частини КК України, а також кваліфікації злочинів проти правосуддя за сукупністю зі злочинними діяннями, які вчинені у сфері службової діяльності. Деякі зі злочинів проти правосуддя (наприклад, передбачені статтями 377-379, 388, 398-400 КК України) конкурують з цілою низкою злочинних посягань на життя, здоров'я, особисту безпеку, власність особи, що також потребує вирішення питання про їх розмежування та кваліфікацію за сукупністю. Усім цим питанням і присвячується даний навчальний посібник.

Викладене дозволяє сподіватися, що робота, яка пропонується, буде корисною і стане у нагоді студентам, аспірантам та викладачам вищих навчальних юридичних закладів, а також науковцям і практичним працівникам.

Розділ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ПРАВОСУДДЯ

У Розділі XVIII Особливої частини КК України передбачена відповідальність за злочини, *родовим об'єктом* яких є суспільні відносини, що забезпечують нормальну, регламентовану законодавством діяльність суду і органів, які йому сприяють, по реалізації завдань і цілей у сфері здійснення правосуддя. Поняття правосуддя використовується в науці у двох значеннях: вузькому і широкому. У першому значенні під правосуддям розуміють регламентовану законом форму діяльності суду по розгляду і вирішенню цивільних, господарських, адміністративних, кримінальних справ, а також справ про адміністративні правопорушення. Саме з цього розуміння виходить Конституція України, коли в ч. 1 ст. 124 визначає, що правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. У ч. 3 ст. 1 Закону України від 7 липня 2010 р. № 2453-VI “Про судоустрій і статус суддів” також зазначається, що судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції¹.

Проте у кримінальному праві поняттю правосуддя надається більш широке значення і під ним розуміють не тільки специфічну діяльність суду по розгляду вищезгаданих справ, а й діяльність органів та установ, які сприяють йому у цьому: органів дізнання, досудового слідства, прокуратури, установ, які виконують рішення суду, що набрали законної сили, а також діяльність окремих осіб, уповноважених законом на участь у судочинстві, – захисників, представників особи по наданню правової допомоги, судових експертів тощо. Таке розуміння правосуддя зумовлено тим, що без функціонування названих органів та установ і діяльності уповноважених на участь у судочинстві осіб здійснення правосуддя судом було б практично неможливе. Отже, згідно із нормами Розділу XVIII Особливої частини КК України під здійсненням правосуддя розуміється діяльність, пов'язана з нормальним функціонуванням не тільки

---

¹ Див.: ВВР України. – 2010. – № 41-42, № 43, № 44-45. – Ст. 529.

власне судової системи, а й інших органів, установ та уповноважених законом осіб, які сприяють діяльності суду щодо відправлення правосуддя і до кола яких належать органи дізнання, досудового слідства, прокуратури, установи виконання судових рішень, захисники, представники особи по наданню правової допомоги тощо. Враховуючи сказане, можемо констатувати, що злочини проти правосуддя посягають не тільки безпосередньо на нормальну діяльність суду по відправленню правосуддя, а й перешкоджають виконанню функцій тими органами, установами та окремими особами, уповноваженими законом, які сприяють здійсненню судочинства. Виходячи з цього, усі передбачені у цьому Розділі злочини за їх безпосередніми об'єктами можуть бути поділені на наступні групи¹.

Злочини, які посягають на конституційні принципи діяльності органів дізнання, досудового слідства, прокуратури та суду і до яких належать: завідомо незаконні затримання, привід, арешт або тримання під вартою (ст. 371 КК України); притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності (ст. 372 КК України); порушення права на захист (ст. 374 КК України); постановлення суддею (судьями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови (ст. 375 КК України); втручання в діяльність судових органів (ст. 376 КК України); незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду (ст. 376¹ КК України); втручання в діяльність захисника чи представника особи (ст. 397 КК України).

Злочини, які посягають на життя, здоров'я, особисту безпеку, власність суддів, народних засідателів, присяжних та інших учасників судочинства і до яких віднесено: погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного (ст. 377 КК України); погроза або насильство щодо захисника

---

¹ У науковій літературі пропонуються різні класифікації злочинів проти правосуддя з огляду на безпосередній (видовий) об'єкт. (Див., напр.: Джуган М. П. Класифікація злочинів проти правосуддя // Вісн. Одеського ін-ту внутр. справ. – Одеса: Одес. юрид. ін-т НУВС, 2004. – № 1. – С. 83-86; Шенітько М.В. Родовий та видовий об'єкт злочину “завідомо неправдиве показання” (ст. 384 КК України) // Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. праць. – Х.: Право, 2010. – Вип. 20. – С. 254-259 та ін.).

чи представника особи (ст. 398 КК України); умисне знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя чи присяжного (ст. 378 КК України); умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи (ст. 399 КК України); посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя (ст. 379 КК України); посягання на життя захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги (ст. 400 КК України).

Злочини, які посягають на відносини, що забезпечують одержання достовірних доказів та істинних висновків у справі, і до яких належать: примушування давати показання (ст. 373 КК України); завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину (ст. 383 КК України); завідомо неправдиве показання (ст. 384 КК України); відмова свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків (ст. 385 КК України); перешкоджання з'явленню свідка, потерпілого, експерта, примушування їх до відмови від давання показань чи висновку (ст. 386 КК України).

Злочини, які посягають на відносини, що забезпечують своєчасне розкриття та прісичення злочинних посягань. До них віднесено: невжиття заходів безпеки щодо осіб, взятих під захист (ст. 380 КК України); розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист (ст. 381 КК України); розголошення даних досудового слідства або дізнання (ст. 387 КК України); приховування злочину (ст. 396 КК України); порушення правил адміністративного нагляду (ст. 395 КК України).

Злочини, які посягають на відносини, що забезпечують належне виконання рішень, вироків, ухвал, постанов суду і призначеного ним покарання, а саме: невиконання судового рішення (ст. 382 КК України); незаконні дії щодо майна, на яке накладено арешт або яке описано чи підлягає конфіскації (ст. 388 КК України); ухилення від покарання, не пов'язаного з позбавленням волі (ст. 389 КК України); ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі та у виді позбавлення волі (ст. 390 КК України); злісна непокора вимогам адміністрації установи виконання покарань (ст. 391 КК України); дії, що дезорганізу-

ють роботу установ виконання покарань (ст. 392 КК України); втеча з місця позбавлення волі або з-під варти (ст. 393 КК України); втеча зі спеціалізованого лікувального закладу (ст. 394 КК України).

Злочини проти правосуддя переважно є *двооб'єктними* (наприклад, за ст. 371 КК України) або навіть *поліоб'єктними* (наприклад, за ч. 1 ст. 377 КК України), оскільки при їх вчиненні в якості додаткового безпосереднього об'єкта можуть виступати суспільні відносини, які забезпечують: конституційні права і свободи, життя, здоров'я, честь і гідність особи, відносини власності тощо. Кожен із названих об'єктів самостійно охороняється кримінальним законом, проте при вчиненні злочинів цієї групи суспільні відносини неминуче ставляться під загрозу заподіяння їм шкоди чи вона їм фактично завдається в разі впливу на основний безпосередній об'єкт посягання. Наявність додаткового безпосереднього об'єкта підвищує суспільну небезпечність відповідних злочинів проти правосуддя і тягне за собою посилення кримінальної відповідальності за їх вчинення.

Однак слід урахувати, що наявність додаткового безпосереднього об'єкта, якому, поряд з основним, спричинюється певна шкода тим чи іншим злочином проти правосуддя, як правило, виключає кваліфікацію такого злочину за сукупністю з тими злочинними посяганнями, у разі вчинення яких ці суспільні відносини виступають не як додатковий, а як основний безпосередній об'єкт. Наприклад, примушування давати показання при допиті, поєднане із застосуванням насильства (ч. 2 ст. 373 КК України), посягає не тільки на відносини, що забезпечують одержання достовірних доказів та істинних висновків у справі при здійсненні правосуддя (основний безпосередній об'єкт), а й на такий додатковий безпосередній об'єкт, як здоров'я особи за умови, що під час допиту до неї застосовується фізичне насильство. Проте якщо таке насильство полягає в умисному заподіянні тілесних ушкоджень, наприклад, середньої тяжкості, вчинене повністю охоплюється ознаками ч. 2 ст. 373 КК України і не потребує додаткової кваліфікації за ст. 122 КК України. І лише у тих випадках, коли при вчиненні пев-

ного злочину проти правосуддя його додатковому безпосередньому об'єкту завдається більш тяжка (значна) шкода, ніж основному, вчинене містить ознаки так званої *ідеальної сукупності* злочинів, що повинно знайти відображення в їх кваліфікації. Так, якщо в наведеному прикладі насильство при допиті полягало в заподіянні тілесних ушкоджень не середньої тяжкості, а тяжких, вчинене слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ч. 2 ст. 373 і відповідною частиною ст. 121 КК України.

У деяких злочинах проти правосуддя обов'язковою ознакою їх складу є *предмет* злочину, а також *потерпілий*. Наприклад, предметом злочину, передбаченого ст. 375 КК України, виступає судовий акт – вирок, рішення, ухвала чи постанова суду; за ст. 378 КК України – майно, що належить судді, народному засідателю чи присяжному або їх близьким родичам, а відповідно до ст. 387 КК України – певна інформація: дані досудового слідства чи дізнання, які не підлягають розголошенню.

У деяких нормах Розділу XVIII Особливої частини КК України чітко окреслено коло осіб, які можуть бути *потерпілими* від цих злочинів. Наприклад, потерпілими від злочину, передбаченого ст. 379 КК України, можуть бути суддя, народний засідатель, присяжний чи їх близькі родичі, а за ст. 400 КК України – захисник чи представник особи або їх близькі родичі. Слід відзначити, що особи, які є потерпілими за одними злочинами проти правосуддя, за іншими такими посяганнями можуть бути, навпаки, суб'єктами злочинів. Зокрема, одним із потерпілих від злочину, передбаченого ст. 379 КК України, може бути професійний суддя, тоді як при вчиненні злочину, передбаченого ст. 375 КК України, суддя є суб'єктом постановлення неправосудного судового акта.

Об'єктивна сторона злочинів проти правосуддя полягає в різних видах перешкоджання чи протидії нормальній діяльності органів чи установ, які здійснюють правосуддя, або діяльності уповноважених законом осіб, які сприяють здійсненню судочинства. Частіше за все це проявляється в формі активної поведінки – *дії*. Наприклад, постановлення суддею завідомо неправосудного вироку (ст. 375 КК України), погроза вбивством народному засідателю (ч. 1 ст. 377 КК України) або знищення

майна захисника (ст. 399 КК України) вчиняються лише шляхом активної поведінки суб'єктів цих злочинів.

Окремі злочини проти правосуддя можуть вчинятися лише шляхом пасивної поведінки – *бездіяльності*. Наприклад, відмова свідка від давання показань (ч. 1 ст. 385 КК України) чи ухилення від покарання (ст. 389 КК України) полягають у невиконанні особою покладених на неї обов'язків, тобто у злочинній бездіяльності суб'єкта.

Деякі зі злочинів проти правосуддя можуть вчинятися шляхом *як дії, так і бездіяльності*. Наприклад, ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі (ч. 1 ст. 390 КК України) може полягати в самовільному залишенні місця обмеження волі (дія), а за ч. 2 цієї статті – у неповерненні до місця відбування цього покарання особи, якій було дозволено короткочасний виїзд із місця обмеження волі (бездіяльність). Злочин, передбачений ч. 1 ст. 382 КК України, може вчинятися шляхом невиконання вироку, рішення, ухвали чи постанови суду (бездіяльність), а може полягати у перешкоджанні їх виконанню (дія).

Нерідко *способом* вчинення злочинів проти правосуддя виступає психічне чи фізичне насильство (наприклад, за ч. 2 ст. 373, статтями 377, 379, 386 392, 400 КК України та ін.). У низці злочинів вказується на використання шантажу (ст. 386 КК України) чи застосування зброї (ч. 2 ст. 393 КК України).

Об'єктивна сторона окремих злочинів проти правосуддя складається із декількох *альтернативних* діянь, вчинення кожного з яких створює закінчений склад злочину. Наприклад, злочин, передбачений ст. 388 КК України, може бути вчинений шляхом будь-якої із зазначених у диспозиції дій: розтрати, відчуження, приховування, підміни, пошкодження, знищення майна або інших незаконних дій з майном, на яке накладено арешт або яке описано, а за ст. 380 КК України злочин може полягати в неприйнятті рішення, несвоєчасному прийнятті або в прийнятті недостатньо обґрунтованого рішення про застосування заходів безпеки щодо працівників суду, правоохоронних органів або осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві.

У деяких злочинах проти правосуддя обов'язковою ознакою їх об'єктивної сторони є певна *обстановка чи місце* їх

вчинення. Наприклад, згідно зі статтями 384 та 385 КК України злочини вчиняються у певній обстановці: під час провадження дізнання, досудового слідства, судового розгляду, виконавчого провадження або проведення розслідування спеціальними комісіями Верховної Ради України, а відповідно до статей 391 та 392 КК України злочинне діяння вчиняється у визначеному законом місці – в установах виконання покарань.

Переважає більшість посягань на нормальну діяльність щодо здійснення правосуддя сконструйована як злочини з *формальним* складом (наприклад, за статтями 372, 376¹, 383-385, 387, 389, 390 КК України), і тому вони визнаються *закінченими* з моменту вчинення суб'єктом зазначених у диспозиціях відповідних статей діянь (дії чи бездіяльності). Деякі належать до злочинів з *матеріальним* складом (наприклад, за статтями 378, 380, 381 КК України) або визнаються такими, коли передбачають настання певних наслідків як кваліфікуючу ознаку складу злочину (наприклад, ч. 3 ст. 371, ч. 2 ст. 384, ч. 2 ст. 375, частини 2 і 3 ст. 377 КК України). У цих випадках злочин вважається *закінченим* лише у разі настання тих наслідків, які передбачені диспозицією відповідної статті (частини статті) КК України.

Окремі діяння проти правосуддя є злочинами з так званним *усіченим* складом, у яких момент закінчення злочину перенесений законодавцем на більш ранню стадію вчинення діяння (наприклад, посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного або на життя захисника чи представника особи згідно зі статтями 379 та 400 КК України визнається закінченим злочином на стадії замаху на вбивство зазначених осіб).

Із *суб'єктивної сторони* злочини проти правосуддя переважно є *умисними*, причому деякі з них (наприклад, такі злочини з формальним складом, як передбачені частинами 1 та 2 ст. 371, ст. 372, ч. 1 ст. 375 КК України та ін.) можуть бути вчинені лише з *прямим умислом*.

Окремі злочини проти правосуддя можуть бути вчинені як з *прямим*, так і з *непрямим умислом*. Наприклад, знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя чи присяжного за ч. 1 ст. 378 КК України вчиняється як з *прямим*, так і з *непрямим умислом*. Посягання на життя судді (ст. 379 КК Укра-

їни), якщо воно полягає в замаху на вбивство, може бути вчинено лише з прямим умислом, а у випадках, коли таке посягання виражається в закінченому вбивстві, умисел на позбавлення життя потерпілого може бути як прямий, так і непрямий.

У тих випадках, коли як кваліфікуючу ознаку певних злочинів проти правосуддя передбачено настання певних наслідків (наприклад, за ч. 3 ст. 371, ч. 2 ст. 374, ч. 3 ст. 382 КК України та ін.), суб'єктивна сторона цих злочинів може виражатися в так званій “змішаній” формі вини, якщо діяння вчиняється умисно, а психічне ставлення до наслідків полягає в необережній формі вини. Зокрема, знищення або пошкодження майна, що належить судді, народному засідателю чи присяжному або їх близьким родичам, згідно із ч. 2 ст. 378 КК України може бути вчинено лише умисно, а психічне ставлення суб'єкта до таких наслідків цього діяння, як загибель людей, полягає тільки в необережній формі вини.

Лише злочини, передбачені статтями 380 та 381 КК України, можуть бути вчинені з необережності або за наявності змішаної форми вини.

У низці норм Розділу XVIII Особливої частини КК України закон, формулюючи суб'єктивну сторону відповідних злочинів, використовує термін “завідомість” (наприклад, статті 383, 384 КК України), який означає достовірне знання (усвідомлення) суб'єкта злочину про певні обставини, що мають кримінально-правове значення, і наявність на його боці лише прямого умислу. Тим самим законодавець виключає можливість застосування відповідної норми КК України при встановленні в поведінці винної особи не тільки необережної форми вини, а навіть і непрямого умислу.

У деяких складах злочинів проти правосуддя як обов'язкові чи кваліфікуючі ознаки суб'єктивної сторони передбачені певні *мотив і мета* вчинення злочину (наприклад, за ч. 3 ст. 371, ч. 2 ст. 375, ст. 376, ч. 2 ст. 383, ч. 2 ст. 384, ст. 386 КК України та ін.).

У переважній більшості випадків *суб'єкти* злочинів проти правосуддя – *спеціальні*. До них належать, перш за все, професійні судді та народні засідателі або присяжні під час виконання ними своїх обов'язків щодо здійснення правосуддя

(наприклад, за ст. 375 КК України), а також службові особи органів дізнання, досудового слідства, прокуратури, установ виконання судових рішень (наприклад, статті 371-373, 382 КК України). Спеціальними суб'єктами можуть виступати й інші учасники судочинства, наприклад, свідки, потерпілі, експерти, перекладачі, оцінювачі майна, засуджені тощо (зокрема, статті 384, 385, 390, 392 КК України).

Злочини проти правосуддя, суб'єктами яких є відповідні службові особи, належать до так званих *спеціальних* видів службових злочинів, об'єктом яких передусім є нормальна діяльність відповідних органів чи установ щодо здійснення правосуддя. Тому кваліфікація таких злочинів ще й за статтями КК України, які передбачають відповідальність за загальні види службових злочинів (статті 364, 365, 366, 367 КК України), можлива, як правило, лише за наявності так званої *реальної* сукупності загального і спеціального виду службового злочину.

Деякі зі злочинів проти правосуддя можуть бути вчинені як спеціальними, так і загальними суб'єктами. Наприклад, злочин, передбачений ч. 1 ст. 382 КК України, коли він полягає в умисному невиконанні вироку, рішення, ухвали чи постанови суду, може бути вчинений лише спеціальним суб'єктом, тобто не будь-якою, а лише такою особою, на яку зазначеним судовим актом покладений обов'язок його виконання і яка має реальну можливість це зробити. Проте якщо цей злочин виражається в умисному перешкоджанні виконанню судового акта, то в цьому випадку він може бути вчинений як зазначеним спеціальним суб'єктом, так і будь-якою особою, що досягла 16-річного віку, тобто загальним суб'єктом. Залежно від способу (форми) його вчинення як спеціальним, так і загальним може бути і суб'єкт злочину, передбаченого, зокрема, ст. 376¹ КК України.

Окремі зі злочинів проти правосуддя можуть вчинятися і загальними суб'єктами. Наприклад, суб'єктами злочинів, передбачених статтями 377-379, 383, 386, 396, 398-400 КК України, можуть бути будь-які особи, що досягли певного віку кримінальної відповідальності.

Розділ 2. ЗЛОЧИНИ, ЯКІ ПОСЯГАЮТЬ НА КОНСТИТУЦІЙНІ ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДІЗНАННЯ, ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА, ПРОКУРАТУРИ ТА СУДУ

2.1. Завідомо незаконні затримання, привід, арешт або тримання під вартою (ст. 371 КК України)

Відповідно до ч. 1 ст. 29 Конституції України кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом (ч. 2 ст. 29 Конституції України).

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 371 КК України, полягає у вчиненні особою хоча б одного із кількох *альтернативно* передбачених у диспозиції частин 1 та 2 цієї статті діянь, а саме *незаконного*: а) затримання, б) приводу, в) арешту або г) тримання під вартою.

Диспозиція кримінально-правової норми, якою встановлено відповідальність за зазначені діяння, є *бланкетною*, тому для визначення змісту цих діянь та їх незаконності необхідно звертатися до КПК України та інших законів, якими регулюється порядок здійснення відповідних процесуальних дій стосовно підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, свідка, потерпілого.

Затримання – це процесуальний захід примусу, який полягає у примусовому і короткочасному (на строк не більше сімдесяти двох годин) позбавленні волі особи, яка підозрюється у вчиненні злочину, за який може бути призначено покарання у виді позбавлення волі. Підстави, порядок та строк затримання особи регламентовані статтями 106, 106¹, 115, 149, 165² та 434 КПК України. Так, відповідно до ч. 1 ст. 106 КПК України орган дізнання вправі затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який може бути призначено покарання у вигляді позбавлення волі, лише за наявності однієї з таких підстав: а) коли

цю особу застали при вчиненні злочину або безпосередньо після його вчинення; б) коли очевидці, у тому числі й потерпілі, прямо вкажуть на дану особу, що саме вона вчинила злочин; в) коли на підозрюваному або на його одягу, при ньому або в його житлі буде виявлено явні сліди злочину. За наявності інших даних, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні злочину, її може бути затримано лише в тому випадку, коли ця особа намагалася втекти або коли її місце проживання чи перебування не зареєстровано, або коли не встановлено особи підозрюваного (ч. 2 ст. 106 КПК України). Затримання не може тривати більше сімдесяти двох годин (ч. 10 ст. 106 КПК України) і застосовується з метою підтвердження підозри у вчиненні особою злочину та вирішення питання про обрання щодо неї того чи іншого запобіжного заходу.

Привід – це захід процесуального примусу, що застосовується уповноваженим органом до підозрюваних, обвинувачених, підсудних, свідків чи потерпілих, які ухиляються без поважних причин від добровільної явки у визначений час і місце за викликом органу дізнання, слідчого, прокурора або суду. Привід полягає в обмеженні волі особи та її примусовому доставлянні (припровадженні) у правоохоронні органи або до суду. Здійснення приводу регламентоване статтями 70, 72, 135, 136, 288, ч. 1 ст. 290, ч. 1 ст. 292 КПК України. Так, привід особи здійснюється органами внутрішніх справ та Військовою службою правопорядку у Збройних Силах України (щодо військовослужбовців та працівників Збройних Сил України) за відповідним мотивованим процесуальним документом (зокрема, постановою слідчого або судді, ухвалою суду). Привід, крім виняткових випадків, здійснюється вдень. Постанова слідчого або судді, ухвала суду про привід оголошується особі перед її виконанням.

Арешт – це запобіжний захід, що застосовується шляхом взяття під варту¹ підозрюваного, обвинуваченого, підсудного чи засудженого з метою запобігти спробам ухилитися від

---

¹ Зазначимо, що саме термін “арешт”, під яким чинний КПК України розуміє такий запобіжний захід, як взяття під варту, використаний законодавцем у частинах 2, 4, 6 ст. 29 Конституції України.

дзнання, слідства або суду, перешкодити встановленню істини у кримінальній справі або продовжити злочинну діяльність, а також для забезпечення виконання процесуальних рішень. Арешт полягає у позбавленні особи волі на строк, встановлений законом. Підстави, порядок та строки арешту (взяття під варту) передбачені статтями 148-150, 155, 156, 165², 165³, 274, 288, 343, 434 КПК України, а також Законом України від 30 червня 1993 р. “Про попереднє ув’язнення”¹. Арешт (взяття під варту) як запобіжний захід, за загальним правилом, застосовується у справах про злочини, за які законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад три роки. У виняткових випадках (ч. 2 ст. 155 КПК України) цей запобіжний захід може бути застосовано у справах про злочини, за які законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк не більше трьох років. Тримання під вартою під час досудового розслідування, за загальним правилом, не повинно тривати більше двох місяців. У деяких випадках (ч. 2 ст. 156 КПК України) зазначений строк арешту (тримання під вартою) може бути продовжений.

Тримання під вартою – це сам процес виконання рішення про обрання запобіжного заходу у вигляді арешту (взяття під варту), який полягає в утриманні особи у спеціально встановлених для цього законом місцях (слідчі ізолятори, гауптвахти, дисциплінарні ізолятори тощо). Тому арешт завжди за часом передеє триманню особи під вартою.

Передбачені у частинах 1 та 2 ст. 371 КК України альтернативні діяння обов’язково повинні мати *незаконний* характер. Їх незаконність може полягати в наступному:

– відсутні встановлені законом *підстави* застосування зазначених заходів примусу. Зокрема, особа була затримана без підстав, передбачених частинах 1 або 2 ст. 106 КПК України;

– порушено *порядок* їх застосування. Наприклад, до потерпілого застосовано привід без відповідної постанови слідчого чи судді;

– не дотримуються *строків* застосування цих заходів.

---

¹ Див.: ВВР України. – 1993. – № 35. – Ст. 360.

Зокрема, особа утримується під вартою понад строки, установлені законом.

За загальним правилом діяння, передбачені частинами 1 та 2 ст. 371 КК України, учиняються лише шляхом активної поведінки – *дії*. Однак у деяких випадках вчинення цього злочину можливе і шляхом пасивної поведінки – *бездіяльності*. Це може статися, наприклад, коли особу хоча і було заарештовано з законних підстав, але її продовжують утримувати під вартою понад установлені законом строки.

За конструкцією об'єктивної сторони злочин, передбачений частинами 1 та 2 ст. 371 КК України, має *формальний* склад, тому вважається *закінченим* з моменту вчинення особою хоча б одного із альтернативних діянь. У той же час слід урахувати, що злочин, який розглядається, є також *триваючим*. Попри те, що він вважається закінченим з моменту вчинення певного діяння (наприклад, затримання особи), все ж таки він триває в часі і припиняється лише під впливом певних об'єктивних (зокрема, втеча незаконно затриманого з-під варти) чи суб'єктивних (службова особа приймає рішення звільнити незаконно заарештованого з-під варти) обставин. Отже, лише після фактичного припинення діяння починають відраховуватися, наприклад, встановлені законом (ст. 49 КК України) строки давності притягнення до кримінальної відповідальності.

Із *суб'єктивної сторони* злочин характеризується прямим умислом винного, за якого він *завідомо* (тобто достовірно) усвідомлює факт незаконного затримання, приводу, арешту або тримання потерпілого під вартою і бажає вчинити ці дії. Мотив і мета злочину за ч. 1 або ч. 2 ст. 371 КК України значення для кваліфікації не мають. За відсутності прямого умислу дії винного за наявності відповідних ознак можуть бути кваліфіковані за ст. 367 КК України.

Суб'єкт злочину – *спеціальний*. Ним є лише службова особа органів дізнання, слідчий, прокурор, а у випадку незаконного тримання під вартою – і керівник установи, де тримався під вартою потерпілий. Дії судді, який шляхом постановлення відповідного судового акта здійснює незаконні затримання, привід, арешт або тримання особи під вартою, слід кваліфікува-

ти за ст. 375 КК України, а за наявності ознак, передбачених ч. 3 ст. 371 КК України, – за сукупністю злочинів, передбачених ч. 2 ст. 375 та ч. 3 ст. 371 КК України.

Частина 3 ст. 371 КК України встановлює кримінальну відповідальність за дії, передбачені частинами 1 або 2 цієї статті, якщо вони: а) спричинили тяжкі наслідки або б) були вчинені з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах.

Тяжкі наслідки – це поняття оціночне, до якого, зокрема, можна віднести самогубство чи замах на самогубство потерпілого, його тяжке захворювання, втрату ним майна, роботи, загибель близьких йому родичів тощо. Названі тяжкі наслідки повинні перебувати в причинному зв'язку хоча б з одним із передбачених ч. 1 або ч. 2 ст. 371 КК України альтернативних діянь. З суб'єктивної сторони щодо настання тяжких наслідків може бути встановлена як умисна, так й необережна форма вини.

Під *корисливим мотивом* слід розуміти прагнення винної особи в результаті вчинення злочину одержати майно, право на майно або будь-яку іншу матеріальну вигоду чи позбутися обов'язків майнового характеру (наприклад, не повертати борг потерпілому).

Інші особисті інтереси – прагнення винного отримати для себе вигоду нематеріального характеру (задовольнити власні почуття помсти, заздрості, кар'єризму тощо). Для застосування ч. 3 ст. 371 КК України достатньо встановити факт наявності на боці суб'єкта злочину корисливого мотиву або іншого особистого інтересу. Їх фактична реалізація перебуває за межами складу злочину.

2.2. Притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності (ст. 372 КК України)

Відповідно до ст. 62 Конституції України особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних

незаконним шляхом, а також на припущеннях. Із цих положень Основного Закону України випливає, що органи дізнання, досудового слідства, прокурор зобов'язані притягати до кримінальної відповідальності лише осіб, стосовно яких є достатні докази їх вини у вчиненні певного злочину.

Притягнення особи як обвинуваченого відповідно до закону має велике значення для проведення досудового слідства. Так, особа набуває статусу обвинуваченого за кримінальною справою і до неї можуть бути застосовані певні заходи процесуального примусу, у тому числі й запобіжні заходи¹. У свою чергу, притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності є грубим порушенням Конституції України і являє собою зловживання тими владними повноваженнями, якими наділяються відповідні службові особи у сфері здійснення правосуддя.

Потерпілим від злочину, що розглядається, є невинувата у вчиненні злочину, що їй інкримінується, фізична особа. При цьому це може бути як особа, що взагалі не вчиняла жодного злочину, так і така, що вчинила інший злочин, ніж той, за який її притягують до кримінальної відповідальності² (наприклад, особа спричинила тілесні ушкодження, а її звинувачують у вбивстві). Надання статусу обвинуваченого породжує подальші негативні наслідки для особи, які полягають у можливості застосування до неї запобіжних заходів, усунення з посади, накладання арешту на майно, банківські рахунки та інших заходів процесуального примусу.

З об'єктивної сторони злочин може бути вчинений лише шляхом активної поведінки – дії, яка полягає у притягненні невинного до кримінальної відповідальності.

Порядок притягнення особи до кримінальної відповідальності регламентується положеннями, що містить гл. 12 КПК України. Їх аналіз дає змогу стверджувати, що притягнення особи до кримінальної відповідальності полягає у двох внутрі-

---

¹ Див.: Советский уголовный процесс / Под общ. ред. М. И. Бажанова, Ю. М. Грошевого. – К.: Вища школа, 1983. – С. 222.

² Див.: Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Атіка, 2003. – С. 863.

шньо об'єднаних діях, а саме:

– винесення постанови про притягнення особи як обвинуваченого (ст. 131 КПК України);

– пред'явлення обвинувачення, тобто оголошення особи постанови про притягнення її як обвинуваченої по справі (статті 133, 140 КПК України).

Ураховуючи викладене, притягнення невинного до кримінальної відповідальності полягає у винесенні суб'єктом злочину постанови про притягнення потерпілої особи як обвинуваченого з наступним її оголошенням цій особі. Саме пред'явлення обвинувачення може мати місце за відсутності події злочину взагалі або складу злочину в діях потерпілої особи, а також при недоведеності участі особи у вчиненні злочину¹.

Склад злочину – *формальний*, тому злочинне діяння вважається *закінченим* з моменту пред'явлення обвинувачення, тобто коли постанова про притягнення як обвинуваченого оголошена та надана особі для ознайомлення.

За формою і реквізитами постанова про притягнення особи як обвинуваченого може відповідати всім вимогам кримінально-процесуального законодавства, однак за змістом цей документ являє собою фальсифікацію. Оскільки пред'явлення такої постанови є обов'язковою ознакою суспільно небезпечного діяння, то дії, пов'язані з її складанням, внесенням неправдивої інформації, врученням постанови, не потребують додаткової кваліфікації за ст. 366 КК України (службове підроблення). Сам факт складання постанови про притягнення невинного до кримінальної відповідальності необхідно розглядати як готування до вчинення злочину, передбаченого ст. 372 КК України.

Не може кваліфікуватися за ст. 372 КК України притягнення завідомо невинного не до кримінальної, а до інших видів юридичної відповідальності (дисциплінарної, адміністративної, цивільно-правової). Такі дії, за наявності відповідних ознак, можуть бути кваліфіковані за ст. 364 КК України.

Для кваліфікації дій винного за ст. 372 КК України не

---

¹ Див.: Бажанов М. И. Уголовно-правовая охрана советского правосудия. / М.И. Бажанов. – Х.: Юрид. ин-т, 1986. – С. 21.

має значення, які наслідки спричинило притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності (наприклад, обвинувальний висновок не був затверджений прокурором, було постановлено виправдувальний чи обвинувальний вирок тощо)¹.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується наявністю прямого умислу. Вказівка закону (ч. 1 ст. 372 КК України) на *завідомість* означає, що суб'єкт злочину достовірно знає (усвідомлює), що притягує до кримінальної відповідальності невинну особу і бажає діяти таким чином. Мотиви і мета злочину можуть бути різними й на кваліфікацію не впливають. Якщо притягнення невинного до кримінальної відповідальності було наслідком помилки особи, дії останньої не містять складу злочину, передбаченого ст. 372 КК України, але за наявності відповідних ознак можуть бути кваліфіковані за ст. 367 КК України. Однак, якщо особа добросовісно помилялася відносно винності того, кого вона притягує до кримінальної відповідальності, склад злочину відсутній².

Суб'єкт злочину – *спеціальний*, а саме слідчий, прокурор чи інша особа, уповноважена законом на притягнення до кримінальної відповідальності певної особи як обвинуваченого по справі (зокрема, працівник органу дізнання). Названі особи підлягають відповідальності лише за притягнення до кримінальної відповідальності завідомо невинного. Тому за інші протиправні дії, які можуть полягати, наприклад, у завідомо незаконній відмові від притягнення до кримінальної відповідальності особи або у завідомо незаконному закритті кримінальної справи, такі особи можуть підлягати відповідальності (за наявності інших необхідних умов) за ч. 3 ст. 364 КК України.

Дії судді, пов'язані з винесенням ним постанови про притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності, слід кваліфікувати за ст. 375 КК України.

Частина 2 ст. 372 КК України передбачає кримінальну відповідальність за діяння, зазначені в ч. 1 цієї статті, поєднане: а) з обвинуваченням у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого

---

¹ Див.: Бажанов М. И. Вказ. праця. – С. 22.

² Див.: Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. / Відп. ред. С.С. Яценко. – [2-е вид.] – К.: А.С.К., 2002. – С. 832.

злочину, б) зі штучним створенням доказів обвинувачення або іншою фальсифікацією.

Відповідно до ст. 12 КК України *тяжким злочином* є злочин, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк більше п'яти, але не більше десяти років (ч. 4), а *особливо тяжким* – за який передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк понад десять років або довічне позбавлення волі (ч. 5).

Під *штучним створенням доказів обвинувачення* слід розуміти формування винним завідомо неправдивих фактичних даних щодо начебто вчиненого потерпілим злочину (складання фальсифікованих протоколів, підкидання речових доказів, підроблення висновку експерта тощо).

До *іншої фальсифікації* слід віднести всі інші випадки створення суб'єктом злочину завідомо неправдивої доказової бази, яка свідчить про начебто вчинений потерпілим злочин (знищення або вилучення зі справи доказів, що свідчать про невинність особи, невідображення фактів та обставин, що спростовують обвинувачення тощо).

2.3. Порушення права на захист (ст. 374 КК України)

Низка норм Конституції України (зокрема, що містяться у ст. 59, ч. 2 ст. 63, п. 6 ч. 3 ст. 129) досить чітко закріплює право людини на захист. Так, кожен має право на правову допомогу і є вільним у виборі захисника своїх прав. Для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура. Підозрюваний, обвинувачений чи підсудний має право на захист. Однією з основних засад судочинства в Україні є забезпечення обвинуваченому права на захист. У свою чергу, порушення цього права людини у відповідних випадках тягне за собою кримінальну відповідальність, передбачену ст. 374 КК України.

Потерпілим від злочину може бути лише певна процесуальна “фігура”, а саме: підозрюваний, обвинувачений чи під-

судний.

Відповідно до ч. 1 ст. 43¹ КПК України підозрюваним визнається особа: а) затримана по підозрінню у вчиненні злочину; б) до якої застосовано запобіжний захід до винесення постанови про притягнення її як обвинуваченого. Обвинуваченим є особа, щодо якої в установленому КПК України порядку винесена постанова про притягнення як обвинуваченого (ч. 1 ст. 43 КПК України). Після призначення справи до судового розгляду обвинувачений набуває статусу підсудного (ч. 1 ст. 43 КПК України).

Об'єктивна сторона злочину характеризується діянням, яке згідно з диспозицією ч. 1 ст. 374 КК України може виражатися в одній з наступних форм: а) недопущення захисника; б) ненадання своєчасно захисника; в) інше грубе порушення права на захист.

Право підозрюваного, обвинуваченого, підсудного на захист регламентоване статтями 43, 43¹, 44-47 КПК України. Зазначені особи можуть самостійно здійснювати свій захист або мають право звернутися за правовою допомогою до захисника, яким відповідно до ч. 1 ст. 44 КПК України є особа, що в порядку, встановленому законом, уповноважена здійснювати захист їх прав і законних інтересів та надання їм необхідної юридичної допомоги при провадженні у кримінальній справі. Стаття 45 КПК України передбачає випадки обов'язкової участі захисника при провадженні дізнання, досудового слідства і під час розгляду кримінальної справи в суді. Відмова від захисника та його заміна, порядок запрошення і призначення захисника регулюються відповідно до положень статей 46, 47 КПК України.

Недопущення захисника полягає у створенні винним перешкод, які унеможливають потерпілій особі здійснювати захист своїх прав і законних інтересів при провадженні у кримінальній справі за допомогою захисника. До випадків недопущення захисника слід, зокрема, віднести відмови суб'єктом злочину потерпілій особі у запрошенні захисника взагалі; непризначення захисника у разі, коли його участь за справою є обов'язковою, тощо.

Ненадання своєчасно захисника полягає у порушенні

особою строків надання потерпілому захисника. Такі строки встановлені як нормами Конституції України (ч. 4 ст. 29), так і нормами кримінально-процесуального законодавства (зокрема, ч. 2 ст. 43, ч. 2 ст. 43¹, ч. 4 ст. 44, ст. 45, ч. 4 ст. 46 КПК України). Так, у справах про злочини осіб, які через свої фізичні або психічні вади (німі, глухі, сліпі тощо) не можуть самостійно реалізувати право на захист, участь захисника є обов'язковою з моменту затримання такої особи чи пред'явлення їй обвинувачення або з моменту встановлення цих вад (п. 2 ч. 1 ст. 45 КПК України).

Інше грубе порушення права на захист може полягати у вчиненні будь-яких діянь, спрямованих на самого потерпілого від злочину чи його захисника¹, змістом яких є перешкоджання здійсненню особою права на захист (наприклад, відмова здійснити заміну захисника, обмеження кількості побачень із захисником після першого допиту, необґрунтована заборона захисникові застосовувати науково-технічні засоби під час ознайомлення з матеріалами справи тощо).

За ч. 1 ст. 374 КК України злочин може бути вчинений як шляхом дії (наприклад, усунення захисника від подальшої участі у справі з порушенням вимог статей 61, 61¹ КПК України), так і *бездіяльності* (зокрема, непризначення захисника з порушенням вимог статей 45 та 47 КПК України).

Виходячи зі змісту ч. 1 ст. 374 КК України, склад злочину є *формальним*. Таким чином, злочин визнається *закінченим* з моменту вчинення діяння в будь-якій із названих у законі форм.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом, бо винний усвідомлює, що порушує своїми діями право потерпілого на захист, й бажає діяти таким чином. Мотив і мета значення для кваліфікації не мають.

Суб'єкт злочину – *спеціальний*. Ним може бути лише особа, яка проводить дізнання, слідчий, прокурор або суддя. Слід ураховувати, що відповідно до ч. 4 ст. 124, ч. 1 ст. 127, ч. 2

---

¹ Див.: Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін.; за заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – Х.: ТОВ “Одіссей”, 2008. – С. 1053.

ст. 129 Конституції України у встановлених законом випадках правосуддя здійснюють не лише професійні судді, а й народні засідателі та присяжні. Тому під суддею у ст. 374 КК України розуміються і названі особи. Цієї ж точки зору додержується і законодавець. Так, Законом України від 7 липня 2010 р. № 2453-VI "Про судоустрій і статус суддів" у ч. 2 ст. 1 встановлюється, що судову владу в Україні реалізують не тільки професійні судді, а у визначених законом випадках також і народні засідателі та присяжні шляхом здійснення правосуддя в межах відповідних судових процедур. У ч. 2 ст. 57 цього Закону також наголошується, що народні засідателі під час розгляду і вирішення справ користуються повноваженнями судді¹. Тому під суддею у ст. 374 КК України розуміються також народні засідателі та присяжні під час здійснення ними своїх повноважень.

Згідно із ч. 2 ст. 374 КК України встановлена кримінальна відповідальність за дії, передбачені ч. 1 цієї статті, якщо вони: а) призвели до засудження невинної у вчиненні злочину особи б) або були вчинені за попередньою змовою групою осіб, в) або спричинили інші тяжкі наслідки.

Засудження невинної у вчиненні злочину особи (що полягає у постановленні судом обвинувального вироку) для застосування ч. 2 ст. 374 КК України повинно перебувати у причинному зв'язку хоча б з одним із альтернативних діянь, передбачених ч. 1 цієї статті. З суб'єктивної сторони психічне ставлення суб'єкта злочину до факту засудження невинної особи може виражатися як в умисній, так і в необережній формах вини.

Дефініцію поняття вчинення злочину *за попередньою змовою групою осіб* містить ч. 2 ст. 28 КК України. Водночас зазначимо, що стосовно злочину, який розглядається, ця кваліфікуюча ознака буде мати місце лише у тому випадку, коли в його вчиненні брали участь дві або більше особи, які характеризуються саме ознаками спеціального суб'єкта (особа, яка проводить дізнання, слідчий, прокурор або суддя). Слід також звернути увагу, що сучасна судова практика² поняття вчинення

---

¹ Див.: ВВР України. – 2010. – № 41-42, № 43, № 44-45. – Ст. 529.

² Зокрема, відповідні положення про це містять: 1) абз. 1 п. 18 постанови Пленуму Верховного Суду України від 8 жовтня 2004 р. № 15 "Про деякі

злочину за попередньою змовою групою осіб пов'язує лише із співвиконавством (так званою простою співучастю або співучастю без розподілу ролей)¹.

Інші тяжкі наслідки – це оціночне поняття (питання факту), зміст якого встановлюється в кожному випадку з огляду на конкретні обставини справи. До них, зокрема, слід віднести самогубство або замах на самогубство потерпілого, його психічне захворювання чи іншу тяжку хворобу, заподіяння значної майнової шкоди, смерть рідних або близьких тощо. Названі тяжкі наслідки повинні перебувати у причинному зв'язку хоча б з одним з альтернативних діянь, передбачених ч. 1 ст. 374 КК України. Із суб'єктивної сторони психічне ставлення винного до таких наслідків може виражатися як в умисній, так і в необережній формах вини.

2.4. Постановлення суддею (судьями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови (ст. 375 КК України)

Конституція України (ч. 1 ст. 124, ч. 1 ст. 129) встановлює, що правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Судді при здійсненні правосуддя незалежні і підкоряються лише закону. Вчинення злочину, передбаченого ст. 375 КК України, свідчить про грубе порушення вищезгаданих конституцій-

---

питання застосування законодавства про відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів” // ВВСУ. – 2004. – № 11. – С. 8-13; 2) п. 19 постанови Пленуму Верховного Суду України від 15 квітня 2005 р. № 5 “Про практику застосування судами законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом” // ВВСУ. – 2005. – № 5. – С. 9-12; 3) п. 9 постанови Пленуму Верховного Суду України від 3 червня 2005 р. № 8 (зі змін. та допов. від 30 травня 2008 р. № 8) “Про судову практику у справах про контрабанду та порушення митних правил” // ВВСУ. – 2005. – № 6. – С. 10-13; 2008. – № 6. – С. 24-25.

¹ Про поняття простої співучасті (співучасті без розподілу ролей), коли всі учасники групи є співвиконавцями злочину, більш докладно *див.*: Кримінальне право України: Загальна частина: [підруч.] / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – [4-те вид., переробл. і допов.] – Х.: Право, 2010. – С. 221.

но-правових приписів.

Предметом злочину є певний *неправосудний судовий акт*: вирок, рішення, ухвала або постанова. Судовий акт вважається неправосудним, якщо він не відповідає вимогам законності та обґрунтованості¹, що, у свою чергу, може бути пов'язане з порушенням (неправильним застосуванням) суддею норм матеріального або процесуального закону чи перекручуванням фактичних обставин справи². Конкретними прикладами неправосудних судових актів можуть бути: винесення обвинувального вироку невинному або виправдання винного, призначення занадто м'якого чи, навпаки, занадто суворого покарання особі, здійснення неправильної кваліфікації злочину тощо.

Об'єктивна сторона злочину полягає у вчиненні дії, а саме постановленні неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови. Постановлення неправосудного судового акта включає до себе його складання, підписання й проголошення (доведення змісту названого акта до відома учасників процесу)³. Склад злочину – *формальний*, отже, він вважається *закінченим* із моменту проголошення неправосудного судового акта, незалежно від набрання ним законної сили і наступного виконання.

Для кваліфікації дій винного за ст. 375 КК України не має значення:

– судом якої інстанції (першої, апеляційної чи касаційної) були постановлені неправосудний вирок, рішення, ухвала або постанова;

– галузева належність справи (кримінальна, цивільна, адміністративна, господарська тощо), за якою постановлений неправосудний судовий акт;

– неправосудні вирок, рішення, постанова або ухвала, постановлені суддею одноособово чи судом колегіально.

---

¹ Див.: Бажанов М.И. Вказ. праця. – С. 23.

² Див.: Власов И.С. Ответственность за преступления против правосудия / И.С. Власов, И.М. Тяжкова. – М.: Юрид. лит., 1968. – С. 73.

³ Див.: Кримінальне право України: Особлива частина: [підруч.] / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – [4-те вид., переробл. і допов.] – Х.: Право, 2010. – С. 512.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується наявністю лише прямого умислу, оскільки винний завідомо (тобто достовірно) усвідомлює, що постановляє неправосудний судовий акт, і бажає цього. Мотиви і мета за ч. 1 ст. 375 КК України значення для кваліфікації не мають.

Винесення неправосудного судового акта через помилки виключає можливість застосування ст. 375 КК України. Як наголошується в ухвалі колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 11 квітня 2002 р., “саме по собі скасування вироку за м'якістю призначеного покарання не свідчить про винесення завідомо неправосудного вироку”¹. Водночас постановлення суддею неправосудного судового акта внаслідок невиконання або неналежного виконання своїх службових обов'язків за наявності інших необхідних ознак може бути кваліфіковане за ст. 367 КК України. В інших випадках вчинене може розглядатися як професійна помилка чи дисциплінарний проступок.

Суб'єкт злочину – *спеціальний* (ним є суддя). Як відмічається в літературі, суб'єктом злочину, що розглядається, можуть бути також народний засідатель чи присяжний під час виконання ними повноважень щодо здійснення правосуддя². Це впливає й із Закону України від 7 липня 2010 р. № 2453-VI “Про судоустрій і статус суддів”, у ч. 2 ст. 1 якого зафіксовано, що судову владу в Україні реалізують не тільки професійні судді, а у визначених законом випадках також і народні засідателі та присяжні шляхом здійснення правосуддя в межах відповідних судових процедур³.

Кваліфікуючими обставинами, що обтяжують кримінальну відповідальність, за ч. 2 ст. 375 КК України є: а) спричинення тяжких наслідків, б) вчинення злочину з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах. Названі обставини були розглянуті при аналізі складу злочину, передбаченого ст. 371 КК

---

¹ Див.: РВСУ. – 2003. – К., 2004. – С. 132-135.

² Див., напр.: Кримінальне право України: Особлива частина: [підруч.] / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – [4-те вид., переробл. і допов.] – Х.: Право, 2010. – С. 512.

³ Див.: ВВР України. – 2010. – № 41-42, № 43, № 44-45. – Ст. 529.

України. Однак слід звернути увагу, що, якщо постановлення суддею завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови було здійснене за хабар, вчинене слід кваліфікувати за сукупністю злочинів: ч. 2 ст. 375 КК України (за ознакою наявності корисливого мотиву) та відповідною частиною ст. 368 КК України (одержання хабара).

2.5. Втручання в діяльність судових органів (ст. 376 КК України)

Відповідно до приписів частин 1 та 2 ст. 126 Конституції України незалежність і недоторканність суддів гарантуються Конституцією і законами України. Вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється. Судді при здійсненні правосуддя незалежні і підкоряються лише закону (ч. 1 ст. 129 Конституції). Тому неправомірне втручання в діяльність судових органів тягне за собою кримінальну відповідальність за ст. 376 КК України.

Потерпілим від злочину є професійний суддя, а також народний засідатель чи присяжний під час виконання останніми функцій здійснення правосуддя.

З об'єктивної сторони злочин може бути вчинено лише шляхом дії (тобто активної поведінки) і полягає у втручанні в будь-якій формі в діяльність судді. Виходячи із семантичного значення слова “втручатися”,¹ під втручанням у діяльність судді слід розуміти вплив на свідомість і волю потерпілого шляхом здійснення винним будь-яких дій, спрямованих на перешкодження виконанню суддею своїх службових обов'язків чи схиляння останнього до ухвалення неправосудного рішення². При

---

¹ Слово “втручатися” означає, зокрема, без дозволу втручати у чийсь справу; брати активну участь у протидіянні чому-небудь (*Див.: Сучасний тлумачний словник української мови / За заг. ред. В.В. Дубічинського. – Х.: ВД “ШКОЛА”, 2006. – С. 170).*

² Фактично аналогічне визначення цього поняття наводиться в постанові Пленуму Верховного Суду України від 13 червня 2007 р. № 8 “Про незалежність судової влади”, у п. 11 якої наголошено: під втручанням у діяльність судових органів слід розуміти вплив на суддю у будь-якій формі (прохання, вимога, вказівка, погроза, підкуп, насильство, критика судді в засобах

цьому для кваліфікації не має значення, за допомогою яких засобів (вимога, вказівка, рекомендація, підкуп тощо), на якій стадії процесу (під час судового слідства чи судових дебатів), при розгляді якої категорії справ (адміністративних, господарських, кримінальних, цивільних) та в діяльність суду якої інстанції (першої, апеляційної чи касаційної) здійснюється втручання¹.

Судова практика до втручання в діяльність судді, зокрема, відносить непроцесуальний вплив на суддю з боку інших суддів, у тому числі тих, що обіймають адміністративні посади в судах; встановлення контролю за здійсненням судочинства суддею, виклик його до вищестоящих судів та вимагання звітів чи пояснень про розгляд конкретних справ; витребування від судді будь-якої інформації чи довідок про хід та перспективи розгляду справи, іншої інформації, яка може надаватися лише сторонам у справі та іншим особам, визначеним процесуальним законодавством, а також відомостей, які становлять таємницю нарадчої кімнати тощо².

Згідно зі змістом ст. 376 КК України втручання за своєю суттю завжди є *незаконним*, оскільки спрямоване на перешкоджання лише законній діяльності судді. Здійснення впливу на суддю з метою попередження вчинення з його боку незаконної діяльності не може кваліфікуватися за ст. 376 КК України. Також виключається застосування ст. 376 КК України у випадках, коли особа реалізує відповідно до норм законодавства своє право на оскарження тих чи інших дій або рішень судді (зокрема, шляхом подання клопотань, заяв, скарг тощо).

Втручання в діяльність судді повинно носити *конкретний* характер, тобто бути спрямованим на перешкоджання виконанню потерпілим своїх конкретних службових обов'язків (не брати участь у судовому засіданні, не допитувати певних

масової інформації до вирішення справи у зв'язку з її розглядом тощо) з боку будь-якої особи з метою схилити його до вчинення чи невчинення певних процесуальних дій або ухвалення певного судового рішення (Див.: ВВСУ. – 2007. – № 6. – С. 2-6).

¹ Див.: Там само. – С. 2-6.

² Див.: Там само. – С. 2-6.

свідків тощо) або на винесення певного неправосудного рішення (наприклад, відмовити в задоволенні позовних заяв конкретної особи чи, навпаки, задовольнити їх). Тому звичайне прохання, не пов'язане із впливом на суддю (на його свідомість та волю), чи загальні заклики до справедливості та гуманізму (припинити тяганину при розгляді справи, звільнити від кримінальної відповідальності підсудного, оскільки він щиро розкаюється у вчиненому) не можуть бути кваліфіковані за ст. 376 КК України.

Втручання може відбуватися в будь-якій формі (усній, письмовій, за допомогою мережі Інтернет чи використання інших засобів зв'язку тощо). Воно може бути вчинене шляхом безпосереднього контакту винного із потерпілим чи через посередників (родичів, близьких чи знайомих судді, інших працівників суду або органів влади тощо). Вплив може бути застосований як безпосередньо до самого судді, так і через його родичів та близьких.

Як справедливо відмічається в літературі, не може кваліфікуватися за ст. 376 КК України таке втручання в діяльність судових органів, що здійснюється шляхом вчинення щодо судді чи його близьких більш тяжкого злочину проти правосуддя, який є *способом* такого втручання і відповідальність за який передбачена у *спеціальних* нормах КК України¹. Зокрема, це злочини, передбачені ст. 377 КК України (погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного), ст. 378 КК України (умисне знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя чи присяжного), ст. 379 КК України (посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя). Якщо зазначені злочини вчинюються як спосіб втручання в діяльність судді й тим самим є однією з форм такого втручання,

---

¹ Див.: Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін.; за заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – Х.: ТОВ “Одіссей”, 2008. – С. 1058; Кримінальне право України: Особлива частина: [підруч.] / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – [4-те вид., переробл. і допов.]. – Х.: Право, 2010. – С. 513.

вчинене слід кваліфікувати лише за статтями 377-379 КК України, котрі є спеціальними нормами щодо ст. 376 КК України. Кваліфікація таких дій ще й за ст. 376 КК України можлива лише за наявності *реальної* сукупності цих злочинів¹.

Склад злочину, передбачений ч. 1 ст. 376 КК України, – *формальний*, тому злочин вважається *закінченим* з моменту втручання в діяльність судді незалежно від того, чи вдалося винному перешкодити потерпілому виконувати свої службові обов'язки або домогтися від нього ухвалення неправосудного рішення.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується наявністю лише прямого умислу, оскільки винний усвідомлює, що незаконно втручається в діяльність судді, й бажає цього. Як впливає з диспозиції ч. 1 ст. 376 КК України, обов'язковою ознакою є мета злочину² – перешкодити виконанню суддею службових обов'язків або добитися від нього винесення неправосудного рішення. При цьому не вимагається, щоб мета злочину була фактично досягнута винним. Достатньо, щоб винна особа діяла заради її досягнення.

Суб'єкт злочину за ч. 1 ст. 376 КК України – *загальний* (осудна фізична особа, що досягла 16-річного віку).

Частина 2 ст. 376 КК України встановлює кримінальну відповідальність за дії, передбачені ч. 1 цієї статті, якщо вони: а) потягли за собою такі наслідки, як перешкоджання запобіганню злочину чи затриманню особи, яка його вчинила, або б) вчинені особою з використанням свого службового становища.

Перешкодження запобіганню злочину (при цьому будь-якому) *чи затриманню особи, яка його вчинила*, повинні перебувати у причинному зв'язку із втручанням винного в діяль-

---

¹ *Див.*: Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – Х.: ТОВ “Одіссей”, 2008. – С. 1058.

² Деякі з авторів (Зокрема, *див.*: Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / За ред. С.С. Яценко. – К.: А.С.К., 2002. – С. 839) не вказують на мету як обов'язкову ознаку суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 376 КК України, з чим навряд чи можна погодитися.

ність судді. Психічне ставлення суб'єкта злочину до зазначених обтяжуючих обставин (кваліфікуючих ознак) може характеризуватися як умисною, так і необережною формами вини.

Вчинення втручання в діяльність судді *особою з використанням свого службового становища* передбачає наявність спеціального суб'єкта злочину – службової особи.

Використання винним свого службового становища в даному випадку передбачає наявність тісного взаємозв'язку вчинюваного злочину із службовими повноваженнями такої особи, яка використовує їх для втручання в діяльність судді. Мова йде про використання суб'єктом злочину тих прав чи фактичних можливостей, якими він наділений завдяки своєму службовому становищу¹.

2.6. Незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду (ст. 376¹ КК України)

Законом України від 5 червня 2009 р. “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження автоматизованої системи документообігу в адміністративних судах”², який набрав чинності з 1 січня 2010 р., доповнено ст. 376¹ КК України. У розвиток приписів цього Закону наказом Державної судової адміністрації України від 3 грудня 2009 р. № 129 було затверджено Положення про автоматизовану систему документообігу в адміністративних судах. Згідно з ч. 3 ст. 14 Закону України “Про судоустрій і статус суддів” у судах загальної юрисдикції з 1 січня 2011 р. також запроваджується і функціонує автоматизована система документообігу. Виходячи із зазначених законодавчих приписів, нормами про автоматизовану систему документообігу суду (далі – АСДС) були доповнені КАС України (ст. 15¹), КПК України (ст. 16²), ЦПК України (ст. 11¹), ГПК України (ст. 2¹), а 26 листопада 2010 р. Рада

---

¹ Див.: Волженкин Б.В. Служебные преступления / Б.В. Волженкин – М.: Юристъ, 2000. – С. 127-128.

² Див.: ВВР України. – 2009. – № 45. – Ст. 683.

суддів України своїм рішенням № 30, погодженим з Державною судовою адміністрацією України (наказ № 188), затвердила “Положення про автоматизовану систему документообігу суду”¹.

Згідно з п. 1.5. цього Положення АСДС – це “сукупність комп’ютерних програм, що забезпечують функціонування документообігу суду за допомогою використання відповідних програмно-апаратних комплексів судів, обіг інформації між судами різних інстанцій та спеціалізації, передачу інформації до центральних баз даних залежно від спеціалізації судів, захист на технологічних ланках від несанкціонованого доступу тощо”.

АСДС запроваджується у всіх судах для забезпечення об’єктивного та неупередженого розподілу справ між суддями з додержанням принципів черговості та однакової кількості справ для кожного судді; надання фізичним та юридичним особам інформації про стан розгляду справ щодо них; централізованого зберігання текстів судових рішень та інших процесуальних документів; підготовки статистичних даних; реєстрації вхідної та вихідної кореспонденції та етапів її руху; розподілу справ між суддями; видачі судових рішень та виконавчих листів на підставі наявних у системі даних щодо судового рішення та реєстрації заяви особи, на користь якої воно ухвалено; передачі справ до електронного архіву.

Кримінальні справи, позовні заяви, скарги, подання та інші передбачені законом процесуальні документи, що подаються (надходять) до суду і можуть бути предметом судового розгляду, у порядку їх надходження підлягають обов’язковій реєстрації в АСДС, яка здійснюється працівниками апарату відповідного суду в день надходження документів. До АСДС в обов’язковому порядку вносяться: дата надходження документа, інформація про предмет спору та сторони у справі, прізвище працівника апарату суду, який здійснив реєстрацію, інформація про рух судових документів, дані про суддю, який розглядав справу, та інші дані відповідно до законодавства.

---

¹ Див.: ВВСУ. – 2010. – № 12. – С. 12-18.

Визначення судді або колегії суддів для розгляду конкретної справи здійснюється АСДС під час реєстрації відповідних документів за принципом вірогідності, який враховує кількість справ, що перебувають на розгляді у суддів, заборону брати участь у перегляді рішень для судді, який брав участь в ухваленні судового рішення, про перегляд якого ставиться питання, перебування суддів у відпустці, на лікарняному, у відраджженні та закінчення терміну повноважень. Після визначення судді або колегії суддів для розгляду конкретної справи внесення змін до реєстраційних даних щодо цієї справи, а також видалення цих даних з АСДС не допускається, крім випадків, встановлених законом. Доступ до АСДС надається суддям та працівникам апарату відповідного суду згідно з їх функціональними обов'язками. За незаконне втручання в роботу АСДС передбачена кримінальна відповідальність ст. 376¹ КК України.

Предметом злочину виступає певна інформація, тобто відомості, що вносяться до АСДС (дата надходження позовної заяви, інформація про предмет спору та сторони у справі, про рух судових документів, дані про суддю, який розглядав справу, тощо, а також програмне забезпечення). Названі відомості можуть бути як правдивими (такими, що відповідають дійсності), так і неправдивими (що не відповідають дійсності).

Об'єктивна сторона злочину виражається у вчиненні хоча б одного із наступних *альтернативних* діянь: а) внесення неправдивих відомостей до АСДС; б) несвоєчасне внесення відомостей до АСДС; в) несанкціоновані дії з інформацією, що міститься в АСДС; г) інше втручання в роботу АСДС. При цьому, якщо злочин вчиняє не службова особа, яка має право доступу до АСДС, а будь-яка інша особа, обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є також і *спосіб* – вчинення злочинних дій шляхом несанкціонованого доступу до АСДС.

Внесення неправдивих відомостей до АСДС полягає у включенні інформації, що не відповідає дійсності, до АСДС. Ці відомості можуть, зокрема, стосуватися дати надходження документа до суду, предмета спору, сторін та інших учасників процесу, етапів проходження справи та матеріалів, строків роз-

гляду, текстів судових рішень тощо.

Несвоєчасне внесення відомостей означає занесення відповідної інформації до АСДС із порушенням встановлених строків для цього. Так, відповідно до ч. 2 ст. 15¹ КАС України реєстрація в АСДС процесуальних документів, що подаються до суду і можуть бути предметом судового розгляду, повинна здійснюватися працівниками апарату відповідного суду в день надходження цих документів. Аналогічна вказівка міститься і в ч. 2 ст. 16² КПК України, згідно з якою кримінальні справи, скарги, подання та інші передбачені законом процесуальні документи, що подаються до суду і можуть бути предметом судового розгляду, у порядку їх надходження підлягають обов'язковій реєстрації в автоматизованій системі документообігу суду, яка здійснюється працівниками апарату відповідного суду в день їх надходження.

Несанкціоновані дії з інформацією, що міститься в АСДС, – це вчинення винним будь-яких дій із зазначеною інформацією без відповідного дозволу. Доступ до АСДС надається суддям та працівникам апарату відповідного суду (які виступають користувачами АСДС) залежно від їх функціональних обов'язків на підставі наказу голови суду (наприклад, ч. 4 ст. 15¹ КАС України, ч. 4 ст. 16² КПК України, ч. 2 ст. 11¹ ЦПК України). Функціональні обов'язки, права користувачів автоматизованої системи, надання та позбавлення права доступу до неї в кожному окремому суді визначаються на підставі наказів голови суду та керівника апарату суду (п. 2.1. Положення про АСДС).

Інше втручання в роботу АСДС полягає в будь-якому самочинному впливі на нормальну роботу системи (“зламування” пароля; заміна, знищення, пошкодження або блокування відповідних інформаційних файлів чи каталогів; засмічення чи перекручування інформації в АСДС; знеструмлення відповідної електромережі, що призвело до порушення безперебійної роботи системи, тощо).

Таким чином, ст. 376¹ КК України встановлено відповідальність за злочин із *формальним* складом, який вважається

закінченим з моменту вчинення хоча б одного із зазначених вище альтернативних діянь.

Суб'єктивна сторона злочину – прямий умисел. Мотив і мета можуть бути різними і на кваліфікацію не впливають.

Суб'єкт злочину може бути як *спеціальним*, так і *загальним*. До спеціальних належать службові особи, які мають право доступу до АСДС (суддя або працівник апарату суду згідно з їх функціональними обов'язками). Названі особи одержують право доступу до АСДС на підставі наказу голови відповідного суду. До загальних суб'єктів належать будь-які інші фізичні осудні особи, що досягли 16-річного віку та вчинили цей злочин шляхом несанкціонованого доступу до АСДС.

Частина 2 ст. 376¹ КК України передбачає таку кваліфікуючу обставину, як вчинення злочину *за попередньою змовою групою осіб*, ознаки якої наведені в ч. 2 ст. 28 КК України.

2.7. Втручання в діяльність захисника чи представника особи (ст. 397 КК України)

Відповідно до ч. 1 ст. 59 Конституції України кожен має право на правову допомогу та є вільним у виборі захисника своїх прав. Вчинення злочину, передбаченого ст. 397 КК України, порушує зазначене конституційне право, яке нормативно закріплене також і в інших статтях Конституції України (ч. 2 ст. 63, п. 6 ч. 3 ст. 129). Відповідно до Рішення Конституційного Суду України № 23-рп/2009 від 30 вересня 2009 р. право на отримання правової допомоги є *загальним* і стосується не лише підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного, а й інших фізичних осіб (наприклад, свідків), яким гарантується право вільного вибору захисника з метою захисту своїх прав та законних інтересів, що виникають з цивільних, трудових, сімейних, адміністративних та інших правовідносин¹.

Потерпілими від злочину безпосередньо виступають за-

---

¹ Див.: ВКСУ. – 2009. – № 6. – С. 32-38.

хисник чи представник особи по наданню правової допомоги. Участь захисника можлива у кримінальному та адміністративному процесі (ст. 44 КПК України, ст. 271 КУпАП України), представника особи – у кримінальному¹, адміністративному (ст. 56 КАС України), цивільному (статті 38-40 ЦПК України), господарському (ст. 28 ГПК України) процесі.

Згідно зі ст. 397 КК України карається злочин з *формальним* складом, *об'єктивна сторона* якого полягає у вчиненні діяння – дії чи бездіяльності, які можуть виражатися в одній з наступних *альтернативних* форм: а) вчинення в будь-якій формі перешкод до здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи по наданню правової допомоги; б) порушення встановлених законом гарантій їх діяльності та професійної таємниці. Злочин визнається *закінченим* з моменту вчинення будь-якого із зазначених діянь.

Сутність першої форми діяння полягає у вчиненні суб'єктом злочину будь-яких дій чи бездіяльності, спрямованих на створення певних перешкод для *правомірної* діяльності потерпілих осіб по наданню правової допомоги. До надання правової допомоги слід віднести будь-які законні юридичні заходи захисника чи представника щодо захисту прав та інтересів осіб, від імені або за дорученням яких вони діють у кримінальному, адміністративному, цивільному або господарському процесі. Вчинення перешкод щодо здійснення неправомірної діяльності захисника чи представника особи не може кваліфікуватися за ст. 397 КК України.

Створення перешкод для правомірної діяльності потерпілих осіб по наданню правової допомоги може полягати у безпідставній відмові надати певні документи, можливість ознайомитися з матеріалами справи, у забороні бути присутнім на допитах, надавати докази чи заявляти клопотання, недопущенні брати участь у судовому засіданні, ставити питання учасникам процесу тощо. Способи втручання в діяльність захисника чи

---

¹ Так, напр., відповідно до ч. 3 ст. 49, ч. 2 ст. 50, ч. 2 ст. 51, ст. 52 КПК України потерпілий, цивільний позивач і цивільний відповідач по кримінальній справі вправі мати свого представника.

представника особи можуть бути різними (умовляння, рекомендації, вказівки, вимоги, залякування тощо). Не може бути застосована ст. 397 КК України у випадках звичайного прохання до захисника чи представника особи, не пов'язаного з впливом на них, або у разі загальних закликів до справедливості та гуманізму.

Якщо способом вчинення перешкод потерпілим особам є вчинення більш тяжкого злочину проти правосуддя, кримінальна відповідальність настає тільки за відповідною *спеціальною* нормою КК України, яка передбачає такий злочин. До таких норм можна, зокрема, віднести ст. 398 КК України (погроза або насильство щодо захисника чи представника особи), ст. 399 КК України (умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи), ст. 400 КК України (посягання на життя захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги). Кваліфікація таких дій ще й за ст. 397 КК України можлива лише за наявності *реальної* сукупності цих злочинів.

Гарантії адвокатської діяльності закріплені у ст. 10 Закону України від 19 грудня 1992 р. "Про адвокатуру"¹. Вони певною мірою розповсюджуються і на інших осіб, що виступають у ролі представників особи по наданню правової допомоги. До цих гарантій, зокрема, належить заборона будь-якого втручання в адвокатську діяльність, вимагання від адвоката, його помічника, службових осіб і технічних працівників адвокатських об'єднань відомостей, що становлять адвокатську таємницю. З цих питань вони не можуть бути допитані як свідки. Документи, пов'язані з виконанням адвокатом доручення, не підлягають оглядові, розголошенню чи вилученню без його згоди. Забороняється прослуховування телефонних розмов адвокатів у зв'язку з оперативно-розшуковою діяльністю без санкції відповідного прокурора. Не може бути внесено подання органом дізнання, слідчим, прокурором, а також винесено окрему ухвалу суду щодо правової позиції адвоката у справі. Адвоката не

---

¹ Див.: ВВР України. – 1993. – № 9. – Ст. 62.

можна притягнути до кримінальної, матеріальної та іншої відповідальності або погрожувати її застосуванням у зв'язку з наданням юридичної допомоги громадянам та організаціям згідно із законом.

Одним із різновидів професійної таємниці захисника чи представника особи є адвокатська таємниця, предметом якої виступають питання, з яких громадянин або юридична особа зверталися до адвоката, зміст консультацій, порад, роз'яснень та інших відомостей, одержаних від адвоката під час здійснення ним своїх професійних обов'язків (ч. 1 ст. 9 Закону України "Про адвокатуру").

Ураховуючи викладене, порушення встановлених законом гарантій діяльності та професійної таємниці захисника чи представника особи можуть виявлятися у допиті адвоката як свідка з питань, що становлять адвокатську таємницю; вилученні документів, пов'язаних з виконанням адвокатом доручення, без згоди останнього; прослуховуванні телефонних розмов без дозволу відповідного прокурора; притягненні потерпілого до будь-якого виду юридичної відповідальності у зв'язку із наданням ним правової допомоги тощо.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом, оскільки винний усвідомлює, що втручається у правомірну (законну) діяльність захисника чи представника особи, і бажає цього. Мотив і мета значення для кваліфікації не мають.

Суб'єкт злочину за ч. 1 ст. 397 КК України – загальний (осудна фізична особа, що досягла 16-річного віку).

Частина 2 ст. 397 КК України передбачає відповідальність за ті самі дії, вчинені службовою особою з використанням свого службового становища. Зміст цієї ознаки було розглянуто при аналізі ч. 2 ст. 376 КК України.

Водночас слід погодитися із висловленою в літературі точкою зору, що дії особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора або судді (тобто певної службової особи), які пов'язані з втручанням у діяльність захисника й одночасно порушують право на захист підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного, повинні кваліфікуватися за сукупністю злочинів –

за статтями 397 і 374 КК України¹.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ:

1. Хто може бути суб'єктом злочину, передбаченого ст. 371 КК України (завідомо незаконні затримання, привід, арешт або тримання під вартою)?

2. З якого моменту злочин, передбачений ст. 372 КК України (притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності), слід вважати закінченим?

3. Хто може бути потерпілим від злочину, передбаченого ст. 374 КК України (порушення права на захист)?

4. У чому полягає суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 375 КК України (постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови)?

5. Що слід розуміти під втручанням у діяльність судових органів (ст. 376 КК України)?

6. Що є предметом злочину, передбаченого ст. 376¹ КК України (незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду)?

7. У чому полягає об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 397 КК України (втручання в діяльність захисника чи представника особи)?

---

¹ Див.: Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / За ред. С.С. Яценко. – К.: А.С.К., 2002. – С. 870; Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін.; за заг. ред. В.В. Сташиса, В. Я. Тація. – Х.: ТОВ “Одіссей”, 2008. – С. 1100.

Розділ 3. ЗЛОЧИНИ, ЯКІ ПОСЯГАЮТЬ НА ЖИТТЯ, ЗДОРОВ'Я, ОСОБИСТУ БЕЗПЕКУ, ВЛАСНІСТЬ СУДДІВ, НАРОДНИХ ЗАСІДАТЕЛІВ, ПРИСЯЖНИХ ТА ІНШИХ УЧАСНИКІВ СУДОЧИНСТВА

До цієї групи злочинів проти правосуддя входять спеціальні види посягань, спрямовані на завдання шкоди судді, народному засідателю чи присяжному у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя, а також захиснику та представнику особи у зв'язку з наданням ними правової допомоги. У Розділі XVII Особливої частини КК України передбачена відповідальність за посягання на життя зазначених осіб та їх близьких родичів, заподіяння їм тілесних ушкоджень різної тяжкості, нанесення побоїв, застосування погрози, знищення (пошкодження) майна цих осіб.

3.1. Погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного (ст. 377 КК України), захисника чи представника особи (ст. 398 КК України)

Потерпілими від злочину за ст. 377 КК України є чотири категорії осіб: а) професійні судді; б) народні засідателі; в) присяжні; г) їх близькі родичі, а згідно зі ст. 398 КК України – три: а) захисник в адміністративному та кримінальному процесі; б) представник особи у цивільних, кримінальних справах та справах про адміністративні правопорушення; в) їх близькі родичі.

Товариські та третейські суди не належать до державних органів судової влади, тому судді цих судів не можуть бути потерпілими від злочину, передбаченого ст. 377 КК України. Відповідальність за погрозу вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна щодо товариських та третейських суддів у зв'язку з їх діяльністю, а також щодо їх близьких

родичів настає на загальних підставах.

Якщо погроза чи насильство застосовуються щодо Голови чи судді Конституційного або Верховного Суду України чи вищих спеціалізованих судів України у зв'язку з їх державною чи громадською діяльністю як представників судової гілки влади, дії винного кваліфікуються за ст. 346 КК України.

Згідно із ч. 1 ст. 377 та ч. 1 ст. 398 КК України передбачена відповідальність за злочини з *формальним* складом, *об'єктивна сторона* яких проявляється в активній поведінці – *діях*, що полягають у погрозі. Така погроза є усвідомленим, явно вираженим і конкретним проявом у дійсності злочинного наміру винного, який висловлює погрозу у зв'язку з діяльністю потерпілого, пов'язаною із здійсненням правосуддя (ст. 377 КК України) або з наданням правової допомоги (ст. 398 КК України).

До об'єктивних ознак погрози належать: а) *наявність*, тобто вона повинна стати фактом об'єктивної дійсності через поведінку винного; б) *конкретність* – погроза має стосуватися певного потерпілого, із числа тих, які названі у ст. 377 чи ст. 398 КК України, та бути зрозумілою. Зміст вчиненого діяння полягає у погрозі: 1) вбивством; 2) застосуванням іншого фізичного насильства; 3) знищенням чи пошкодженням майна. Для відповідальності достатньо, щоб зміст погрози відповідав хоча б одному із зазначених видів.

Іноді погрози висловлюються у невизначеній формі, наприклад, “я ще з тобою розрахуюсь”, “ми ще зустрінемося на вузькій дорозі” та ін. У таких випадках потрібно враховувати всю сукупність чинників, пов'язаних із цими висловлюваннями, для правильного тлумачення їх змісту. При цьому необхідно взяти до уваги обстановку, в якій ця погроза висловлювалася, місце, час, особу винного, його попередню поведінку (наприклад, чи висловлював він раніше погрози вбивством, насильством, знищенням чи пошкодженням майна) тощо. Якщо при такому комплексному аналізі невизначеність форми буде тільки свідчити про зовнішню завуальованість погрози, але при цьому очевидним буде її характер, спрямованість та зміст, то така по-

гроза за наявності зв'язку з діяльністю потерпілого, пов'язаною із здійсненням правосуддя, становить злочин, передбачений ч. 1 ст. 377 КК України, а якщо погроза пов'язана з наданням правової допомоги, – ч. 1 ст. 398 КК України.

Погроза може бути доведена до відома потерпілого в *будь-якій формі*: усно, письмово, шляхом демонстрації зброї чи інших предметів, поштою, телефоном, факсом, через мережу Інтернет, від свого імені чи анонімно. Вона може виражатися за допомогою міміки та жестів, якщо характер цих рухів буде розкривати зміст погрози. В окремих випадках погроза може бути здійснена шляхом вчинення певних фізичних дій. Наприклад, особа може підштовхувати потерпілого до краю прірви або в отвір відкритих дверей потяга, що рухається на швидкості, не маючи наміру зіштовхнути у прірву чи з потяга. Однак таке діяння в даному випадку носить інформаційний характер – передає в такий спосіб потерпілому інформацію щодо можливого заподіяння шкоди його життю чи здоров'ю.

Погроза може бути здійснена безпосередньо або передана через інших осіб. Однак висловлення погрози на адресу потерпілого у присутності третіх осіб без наміру доведення змісту цих погроз до його відома не є злочином. Не будуть такі діяння злочином навіть і тоді, коли про це стало відомо потерпілим від осіб, які чули ці погрози. Пояснюється це тим, що для погрози обов'язковим є доведення її змісту до відома потерпілого. Тільки за цих умов відповідне діяння можна назвати погрозою. Без цього висловлювання щодо вчинення вбивства, заподіяння насильства або знищення чи пошкодження майна потерпілого – це виявлення умислу, яке не тягне за собою кримінальної відповідальності.

Погроза є *психічним впливом* на волю і свідомість потерпілого. І навіть у випадках, коли вона здійснюється у формі фізичного діяння, останнє виступає лише способом передачі інформації потерпілому про можливе заподіяння йому, його близьким родичам чи їх майну шкоди.

Погроза полягає тільки в обіцянці застосувати *фізичне насильство* (вбивство, тілесні ушкодження, побої, незаконне

позбавлення особи волі, посягання на статеву свободу тощо) або *знищити чи пошкодити майно* потерпілого.

На відміну від ст. 129 КК України для кваліфікації дій за даними статтями не обов'язкова наявність реальних підстав побоюватися здійснення (реалізації) погрози. Якщо ж останній факт буде встановлено, він повинен бути врахований при призначенні покарання.

Невдоволення діяльністю потерпілого, пов'язаною із здійсненням правосуддя чи з наданням правової допомоги, може бути передумовою вчинення діянь, які містять ознаки злочинів, передбачених відразу декількома частинами ст. 377 чи ст. 398 КК України. У такому разі вчинене слід кваліфікувати за сукупністю злочинів. Зокрема, у судовій практиці розглядалася справа, за якою суддя районного суду, розглянувши матеріали адміністративної справи, винесла ухвалу про повернення позивачам позовної заяви, роз'яснивши заявникам, що для вирішення даного спору потрібно звернутися до суду за їх місцем проживання. Винний, знаходячись у приміщенні суду, висловив своє незадоволення з приводу винесення такої ухвали за його позовом, при цьому пригрозив судді вбивством за прийняте рішення. Через декілька днів ця особа у службовому кабінеті вказаної судді почала вимагати в останньої супровідний лист, яким адміністративна справа направлена до апеляційного суду. Суддя відмовила в наданні цього листа, посилаючись на існуючий порядок направлення апеляційних скарг до апеляційної інстанції. Після чого між винною особою та суддею виник конфлікт, що супроводжувався погрозами на адресу судді. З метою вирішення конфлікту та видворення винної особи зі службового кабінету працівник суду викликав співробітника міліції. Відмовившись підкоритися вимогам міліціонера залишити кабінет, винний взяв ножиці, що знаходилися в кабінеті на столі секретаря, та, відмахуючись ними, наніс судді дві подряпини в районі лівого плеча, що являє собою легке тілесне ушкодження. Вироком суду вказану особу визнано винною у вчиненні злочинів, передбачених як ч. 1 ст. 377 КК України,

так і ч. 2 ст. 377 КК України¹.

Сукупність злочинів має місце не тільки тоді, коли погроза передуює заподіяння реальної шкоди, а й у ситуаціях, коли погроза висловлювалася і після цього. Так, у судовій практиці розглядалася справа, коли суддею був винесений вирок за кримінальною справою по обвинуваченню винного у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 121 КК України. Після оголошення вироку суду теща засудженого, знаходячись у коридорі першого поверху будівлі суду, діючи умисно, з метою помститися представнику потерпілих за його діяльність, пов'язану з наданням правової допомоги, нанесла йому удар тупим твердим предметом у голову, чим заподіяла легкі тілесні ушкодження, що спричинили короткочасний розлад здоров'я.

Після вчинення зазначених дій теща засудженого висловлювала на адресу представника потерпілих погрози вчинити вбивство та знищити його автомобіль, усвідомлюючи, що ці погрози здатні викликати в нього побоювання за своє життя та реальні підстави для побоювання втілення погрози знищити його майно.

Суд вірно кваліфікував дії винної особи за ч. 1 ст. 398 КК України, оскільки нею була здійснена погроза вбивством, знищенням майна щодо представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги. Крім того, вчинене було кваліфіковано також і за ч. 2 ст. 398 КК України, оскільки винний умисно заподіяв представнику особи легкі тілесні ушкодження².

Висловлення залякувань іншого *характеру* (наприклад, погроза позбавити суддю яких-небудь благ чи привілеїв, розгосити ганебні відомості чи наклеп щодо його близьких тощо) не може кваліфікуватися за ч. 1 ст. 377 КК України і за наявності необхідних підстав може розглядатися як злочин, передба-

---

¹ Див.: Рішення № 1359277 [електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. веб-портал суд. влади України. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/1359277>. – Заголовок з екрана.

² Див.: Рішення № 1621485 [електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. веб-портал суд. влади України. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/1621485>. – Заголовок з екрана.

чений ст. 376 КК України, чи як підбурювання до вчинення іншого злочину, наприклад, передбаченого ст. 375 КК України.

На практиці інколи погроза висловлюється відразу щодо декількох потерпілих. У таких випадках необхідно чітко встановити коло осіб, на адресу яких була спрямована погроза. Від цього залежить правильна кваліфікація вчиненого. Так, наприклад, судом особа була визнана винною у вчиненні злочинів, передбачених ч. 1 ст. 345, ч. 1 ст. 377 КК України, за таких обставин. Підсудний, перебуваючи під конвоєм у залі судових засідань під час проведення судового слідства, з метою перешкодити здійсненню правосуддя і психологічного впливу на суддю та помічника прокурора, що підтримувала обвинувачення, дістав попередньо заготовлений уламок леза бритви, яким спочатку умисно спричинив собі тілесні ушкодження у вигляді порізів живота. Після цього підсудний, якого утримували на підлозі працівники міліції, з метою забрати лезо бритви, реалізуючи намір перешкодити правосуддю, почав уголос висловлювати на адресу судді та помічника прокурора неодноразові погрози скоїти і над ними таке ж фізичне насильство. Крім того, пригрозив їм фізичним насильством у разі продовження ними виконання службових обов'язків. Погрози вчинення фізичного насильства, заявлені підсудним у залі суду, мали усвідомлений, явно виражений та конкретний прояв здійснити злочинний намір із використанням леза бритви і були заявлені у зв'язку з діяльністю судді щодо здійснення правосуддя, а помічника прокурора як державного обвинувача, що виконує службові обов'язки. Тому погроза щодо судді правильно була кваліфікована за ч. 1 ст. 377, а щодо помічника прокурора – за ч. 1 ст. 345 КК України¹.

Часто погроза вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна щодо судді, народного засідателя чи присяжного, а також їх близьких родичів у зв'язку з діяльністю перших, пов'язаною зі здійсненням правосуддя, поєднується з

---

¹ Див.: Рішення № 2306439 [електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень : офіц. веб-портал суд. влади України. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2306439>. – Заголовок з екрана.

хуліганськими діями. У таких випадках вчинене має кваліфікуватися за сукупністю злочинів, відповідальність за які передбачено ч. 1 ст. 377 КК України і відповідною частиною ст. 296 КК України¹. Така рекомендація щодо кваліфікації міститься в абз. 2 п. 13 постанови Пленуму Верховного Суду України № 10 від 22 грудня 2006 р. “Про судову практику у справах про хуліганство”². Аналогічно потрібно вирішувати ситуацію і при поєднанні хуліганства зі злочином, передбаченим ч. 1 ст. 398 КК України. Однак на практиці в подібних випадках діяння винних у більшості випадків кваліфікують тільки як хуліганство. Такий підхід не можна визнати правильним³.

Виходячи зі змісту ч. 1 ст. 377 КК України або ч. 1 ст. 398 КК України, вчинене кваліфікується незалежно від того, як сприймав погрозу потерпілий і чи мав сам винний намір та можливість її реалізувати. Тому визнання діяння злочином не залежить від того, чи вплинула погроза на діяльність потерпілого.

Якщо крім погрози вбивством винний умисно створив ще і умови для її реалізації у майбутньому (наприклад, придбав зброю), такі діяння слід кваліфікувати як сукупність злочинів, передбачених ч. 1 ст. 377 КК України (ч. 1 ст. 398 КК України) та ч. 1 ст. 14 КК України в поєднанні зі ст. 379 КК України (ст. 400 КК України). Погрозу насильством разом з умисним створенням умов для її виконання слід кваліфікувати також як сукупність злочинів за ч. 1 ст. 377 КК України (ч. 1 ст. 398 КК України) та ч. 1 ст. 14 КК України, ч. 2 або ч. 3 ст. 377 КК України (ч. 2 або ч. 3 ст. 398 КК України) залежно від характеру насильства. Погроза знищенням чи пошкодженням майна разом з умисним створенням умов для її реалізації є сукупністю злочинів, які необхідно кваліфікувати за ч. 1 ст. 377 (ч. 1 ст. 398) та ч. 1 ст. 14, ч. 1 або ч. 2 ст. 378 КК України (ч. 1, ч. 2 або ч. 3 ст. 399 КК України).

---

¹ Див.: Розгляд судами кримінальних справ про хуліганство // ВВСУ. – 2007. – № 2. – С. 28.

² Див.: ВВСУ. – 2007. – № 2. – С. 4-7.

³ Див.: Діє “гаряча лінія” САУ [електронний ресурс] // Офіц. сайт Спілки адвокатів України. – Режим доступу: <http://www.ukradv.org/ua/47/0/2010/1/0/index.html>. – Заголовок з екрана.

Треба відмежовувати погрозу вбивством за ч. 1 ст. 377 КК України (ч. 1 ст. 398 КК України) від погрози вбивством, яка передбачена ч. 1 ст. 129 КК України. По-перше, потерпілим від злочину, передбаченого ч. 1 ст. 129 КК України, може бути будь-яка особа, а за ч. 1 ст. 377 КК України – тільки суддя, народний засідатель, присяжний або їх близькі родичі, а за ч. 1 ст. 398 КК України – захисник, представник особи або їх близькі родичі відповідно. По-друге, для погрози вбивством за ч. 1 ст. 129 КК України характерним є наявність реальних підстав побоюватися здійснення цієї погрози, а за ч. 1 ст. 377 КК України (ч. 1 ст. 398 КК України) ця ознака законодавцем не передбачена.

За тими самими ознаками потрібно відмежовувати погрозу знищення майна, яка передбачена у ст. 195 КК України, від погрози знищенням майна за ч. 1 ст. 377 КК України та ч. 1 ст. 398 КК України. Крім того, для погрози за ст. 195 КК України обов'язковим є певний спосіб – погроза знищення майна шляхом підпалу, вибуху або в інший загальнонебезпечний спосіб, тоді як за ч. 1 ст. 377 КК України (ч. 1 ст. 398 КК України) закон цього не вимагає.

Погроза будь-яким за ступенем тяжкості фізичним насильством охоплюється ознаками ч. 1 ст. 377 КК України (ч. 1 ст. 398 КК України), за винятком погрози вбивством, яка виходить від члена організованої групи. В останньому випадку вчинене утворює сукупність злочинів, передбачених ч. 2 ст. 129 та ч. 1 ст. 377 або ч. 1 ст. 398 КК України.

Злочин, передбачений ст. 377 КК України чи ст. 398 КК України, *за часом* свого здійснення може бути вчинений: а) *до виконання* потерпілим діяльності, пов'язаної із здійсненням правосуддя або з наданням правової допомоги (з метою недопущення такої діяльності), б) *у процесі її виконання* (з метою протидії такій діяльності) або навіть в) *після її виконання* (із мотивів помсти за таку діяльність). Проте у всіх випадках обов'язковою ознакою об'єктивної сторони злочину є *наявність зв'язку* між діями винного (психічним чи фізичним насильством) і діяльністю потерпілого щодо здійснення правосуддя чи надання правової допомоги.

Так, наприклад, за матеріалами однієї зі справ винний вжив спиртні напої, після чого прийшов до суду, щоб з'ясувати, чому суддя арештував його і заборонив виводити на господарські роботи. У суді, побачивши, що суддя зайшов до кабінету іншого судді, винний також зайшов туди і став погрожувати судді насильством. Суд визнав вказану особу винною у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 377 КК України України¹. У цій справі чітко простежується зв'язок між погрозою застосування насильства щодо судді та його попередньою діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя. Відсутність такого зв'язку виключає кваліфікацію за ст. 377 КК України, і за наявності необхідних підстав вчинене може бути кваліфіковане або як злочин проти життя, здоров'я чи власності особи (наприклад, за статтями 129, 195 КК України), або за ст. 350 КК України.

Якщо дії притягнутої до відповідальності особи були реакцією на незаконні діяння потерпілого або викликані особистими неприємними стосунками, не пов'язаними з виконанням суддею своїх обов'язків, вчинене, за наявності для цього підстав, потрібно кваліфікувати як злочин проти особи або власності.

Слід ураховувати, що діяльність, у зв'язку з якою винний застосовує психічне чи фізичне насильство до потерпілого, хоча й має бути пов'язана із здійсненням правосуддя чи з наданням правової допомоги, але такий зв'язок може бути як *безпосереднім* (зв'язок у вузькому розумінні), коли, наприклад, суддя у встановленому законом порядку бере участь у підготовці до розгляду судових справ, їх розгляді, постановленні рішень чи їх виконанні, так і *опосередкованим* (зв'язок у широкому розумінні), коли потерпілий виконує дії та приймає рішення організаційно-розпорядчого або процесуального характеру (як-от, у зв'язку з обійманням посади голови суду), від яких залежить розгляд конкретних справ і прийняття рішень (зокрема, здійснює прийом громадян, розглядає звернення та заяви, призначає голо-

---

¹ Див.: Рішення № 5063263 [електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень : офіц. веб-портал суд. влади України. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/5063263>. – Заголовок з екрана.

вуючого в судовому засіданні, вирішує питання про відвід суддів, призупиняє виконання рішень тощо).

Якщо ж винний погрожує потерпілому у зв'язку з іншою діяльністю останнього, *не пов'язаною* із здійсненням правосуддя чи з наданням правової допомоги (наприклад, прийомом та звільненням працівників канцелярії суду, участю в узагальненнях судової практики та підготовці нормативних актів), вчинене не підпадає під ознаки складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 377 (ч. 1 ст. 398 КК України), а його слід кваліфікувати за ст. 350 КК України.

Згідно зі змістом частин 2 та 3 ст. 377 КК України (частин 2 та 3 ст. 398 КК України) карається злочин з *матеріальним* складом, коли потерпілому у зв'язку з його діяльністю були нанесені побої (тільки для ч. 2 ст. 377 КК України), спричинені легкі або середньої тяжкості (ч. 2) чи тяжкі тілесні ушкодження (ч. 3). Додаткова кваліфікація таких діянь ще й за статтями КК України, що передбачають відповідальність за злочини проти здоров'я, не потрібна.

Суб'єктивна сторона злочину за ч. 1 ст. 377 КК України (ч. 1 ст. 398 КК України) полягає лише у прямому умислі, а згідно з диспозиціями частин 2 та 3 ст. 377 КК України (частин 2 та 3 ст. 398 КК України) умисел може бути як прямим, так і непрямим. При цьому слід враховувати, що до змісту вини має обов'язково входити усвідомлення винним того, що він: а) застосовує психічне чи фізичне насильство щодо судді, народного засідателя, присяжного, захисника чи представника особи або їх близьких родичів; б) вчиняє злочин у зв'язку з діяльністю цих осіб щодо здійснення правосуддя чи надання правової допомоги. Таким чином, якщо умисел винного був спрямований на застосування насильства щодо потерпілого, але внаслідок припущеної помилки злочин фактично вчиняється щодо особи, яка не належить до числа потерпілих (так звана "помилка в об'єкті"), вчинене слід кваліфікувати за ч. 2 ст. 15 КК України та за відповідною частиною ст. 377 КК України (ст. 398 КК України).

Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ч. 1 ст. 377 КК України (ч. 1 ст. 398 КК Украї-

ни), є мета – залякати потерпілого.

Суб'єкт злочину: щодо погрози (ч. 1 ст. 377 КК України, ч. 1 ст. 398 КК України), побоїв (ч. 2 ст. 377 КК України), легких тілесних ушкоджень (ч. 2 ст. 377 КК України, ч. 2 ст. 398 КК України) – *загальний*: особа 16-річного віку; щодо тілесних ушкоджень середньої тяжкості (ч. 2 ст. 377 КК України, ч. 2 ст. 398 КК України) та тяжких (ч. 3 ст. 377 КК України, ч. 3 ст. 398 КК України) – особа 14-річного віку.

Якщо особа використовує для погрози або насильства щодо потерпілого предмети, зазначені у статтях 262 або 263 КК України, дії винного кваліфікуються за сукупністю злочинів, передбачених відповідними частинами ст. 377 КК України (ст. 398 КК України) і ст. 262 КК України або ст. 263 КК України.

У випадку, коли застосування психічного чи фізичного насильства мало місце при перевищенні службовою особою своїх службових повноважень, вчинене слід кваліфікувати ще й за частинами 2 або 3 ст. 365 КК України. Так, співробітникам міліції було пред'явлено обвинувачення за ч. 2 ст. 365, ч. 2 ст. 397, ч. 2 ст. 398 КК України у зв'язку з наступним: знаходячись у приміщенні товариства з обмеженою відповідальністю і перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, достовірно знаючи, що А. є адвокатом і прибув туди для виконання своїх професійних обов'язків у зв'язку з діями працівників міліції відносно Т. – голови цього товариства, грубо порушили професійні права адвоката і гарантії адвокатської діяльності. Усі три працівники міліції не допустили адвоката до його клієнта Т., відштовхнули адвоката, висловлюючи нецензурні слова та перешкоджаючи йому здійснити правомірну діяльність з надання правової допомоги. Названими особами адвокату А. були заподіяні легкі тілесні ушкодження під час спроб витягти його за межі приміщення ТОВ¹.

---

¹ Див.: Захист прав адвокатів [електронний ресурс] // Офіц. сайт Спілки адвокатів України. – Режим доступу: <http://www.ukradv.org/ua/34/index.html>. – Заголовок з екрана.

3.2. Умисне знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя чи присяжного (ст. 378 КК України), захисника чи представника особи (ст. 399 КК України)

Потерпілими від злочину за ст. 378 КК України є: а) професійні судді; б) народні засідателі; в) присяжні; г) їх близькі родичі, а за ст. 399 КК України: а) захисник у кримінальному та адміністративному процесі; б) представник особи у цивільних, кримінальних справах та справах про адміністративні правопорушення; в) їх близькі родичі.

Предметом злочину є майно (рухоме чи нерухоме), що належить на праві власності потерпілому (речі, гроші, цінні папери та інші майнові цінності).

У статтях 378 та 399 КК України не вказано мінімальної вартості майна, яке може бути предметом даного злочину, однак це не означає, що знищення або пошкодження будь-якого майна є злочином за цими статтями. Так, не можна визнати злочинним таке знищення або пошкодження майна, яке не заподіяло і не могло заподіяти істотної шкоди потерпілому (ч. 2 ст. 11 КК України). При оцінці істотності заподіяння шкоди майну потрібно враховувати не тільки вартість і розмір майна в натуральному вигляді (вага, обсяг, кількість), а й значення знищеного чи пошкодженого майна для потерпілого.

Обов'язковою ознакою майна є те, що воно повинно бути *чужим*, тобто знищення або пошкодження власного майна самим потерпілим не є злочином за ст. 378 КК України чи ст. 399 КК України.

У випадку знищення або пошкодження майна, яке належить потерпілому та іншим особам на праві спільної власності (будинки, побудовані разом з батьками; автомобіль, придбаний під час шлюбу), вчинене слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених відповідними частинами ст. 194 та ст. 378 КК України (ст. 399).

Якщо потерпілий володіє майном без належних підстав, наприклад, воно придбане протиправним шляхом, то таке майно не може бути предметом даного злочину.

Предметом цього злочину можуть бути і тварини, які належать потерпілому на праві власності. При цьому, якщо при заподіянні шкоди тварині був застосований такий спосіб, який свідчить про жорстоке поводження з тваринами, вчинене буде утворювати сукупність злочинів, передбачених відповідними частинами статей 299 та 378 (ст. 399) КК України.

Згідно зі ст. 378 (ст. 399) КК України встановлено відповідальність за злочин з *матеріальним* складом, *об'єктивна сторона* якого за ч. 1 припускає знищення (пошкодження) майна у зв'язку з діяльністю потерпілого щодо здійснення правосуддя чи надання правової допомоги. Із моменту настання цих наслідків злочин визнається *закінченим*.

Під знищенням майна слід розуміти доведення його до повної непридатності для використання за цільовим призначенням. При пошкодженні майна настає погіршення його якості, зменшення цінності або приведення на деякий час у стан, непридатний для використання за цільовим призначенням.

У ч. 2 ст. 378 та частинах 2 і 3 ст. 399 КК України законодавець вказує на ті самі *дії*, підкреслюючи, що злочин може бути вчинений тільки шляхом активної поведінки. Однак на практиці можуть виникнути ситуації, коли особа пасивною поведінкою у формі невиконання або неналежного виконання своїх обов'язків з охорони майна потерпілого спричинить йому майнову шкоду. У такому випадку вчинене слід кваліфікувати (за наявності всіх необхідних для цього підстав) як злочин проти власності (ст. 197 КК України).

Якщо знищення або пошкодження майна не пов'язане з діяльністю потерпілого щодо здійснення правосуддя чи надання правової допомоги, вчинене залежно від конкретних обставин справи треба кваліфікувати за ст. 194 або за ст. 352 КК України. Якщо знищення (пошкодження) майна є способом (формою) втручання в діяльність судових органів, дії винного охоплюються ознаками ст. 378 КК України і додаткової кваліфікації за ст. 376 не потребують, тому що це *спеціальний* вид втручання.

Відповідальність згідно зі ст. 378 (ст. 399) КК України настає за умови, якщо діяльність потерпілого щодо здійснення

правосуддя чи надання правової допомоги мала законний характер. За відсутності цієї умови поведінка винного має оцінюватися з урахуванням положень статей 36-40 КК України, а якщо підстави для застосування цих норм відсутні, дії винного можуть бути кваліфіковані за ст. 194 КК України.

В окремих випадках знищення або пошкодження майна потерпілих може відбутися після його викрадення (наприклад, з метою приховати злочин). За таких умов вчинене утворює сукупність злочинів, отже, його потрібно кваліфікувати як за ст. 378 чи ст. 399 КК України, так і за відповідною статтею Розділу VI Особливої частини КК України “Злочини проти власності” або Розділу IX “Злочини проти громадської безпеки” у разі, коли викрадене та знищене або пошкоджене майно – це вогнепальна зброя (крім гладкоствольної мисливської), бойові припаси та інші передбачені цим Розділом КК України предмети.

Згідно з ч. 2 ст. 378 КК України караються ті самі дії за умов, якщо вони: а) або вчинені у певний *спосіб* – шляхом підпалу, вибуху чи в інший загальнонебезпечний спосіб; б) або спричинили такі *додаткові* наслідки, як загибель людей чи інші тяжкі наслідки. Частина 2 ст. 399 КК України вказує на такі самі *способи* вчинення злочину: підпал, вибух чи інший загальнонебезпечний спосіб, а *наслідки* злочину передбачені наступні – заподіяння шкоди в особливо великих розмірах.

Підпал – викликання вогню, пожежі, тобто активні дії, результатом яких є загорання майна. Після підпалу вогонь поширюється самостійно, природнім шляхом. До підпалу як способу знищення (пошкодження) майна належить не будь-який підпал, а тільки такий, який створює небезпеку життю чи здоров’ю людей або небезпеку заподіяння значної матеріальної шкоди як самому потерпілому, так й іншим фізичним чи юридичним особам. Знищення або пошкодження майна, яке здійснюється за допомогою вогню, але без створення вказаної небезпеки (наприклад, спалення у печі), не можна кваліфікувати за ч. 2 ст. 378 або за ч. 2 ст. 399 КК України.

Вибух – процес звільнення великої кількості енергії в обмеженому об’ємі (просторі) за короткий проміжок часу. У результаті вибуху речовина, яка заповнює цей об’єм, перетворю-

ється на сильно нагрітий газ із дуже високим тиском. При вибухові в оточуючому середовищі створюється та розповсюджується ударна хвиля. Вибух відбувається при деяких хімічних реакціях, електричному розряді, впливі лазерної іскри на різноманітні матеріали тощо.

Під *іншим загальнонебезпечним способом* слід розуміти такий спосіб знищення (пошкодження) майна, за якого створюється реальна небезпека для життя і здоров'я людей, а також знищення чи пошкодження майна інших фізичних чи юридичних осіб.

Якщо при умисному знищенні або пошкодженні майна, вчиненому шляхом підпалу, вибуху або іншим загальнонебезпечним способом, були заподіяні тілесні ушкодження особам, що не є потерпілими за ст. 378 або ст. 399 КК України, такі діяння треба додатково кваліфікувати за статтями Розділу II Особливої частини КК України, що передбачають відповідальність за умисне заподіяння тілесних ушкоджень.

Під *загибеллю людей* треба розуміти смерть хоча б однієї людини, що сталася внаслідок вчинення дій, передбачених ч. 1 ст. 378 КК України або ч. 1 чи ч. 2 ст. 399 КК України.

Інші тяжкі наслідки – це заподіяння тяжких тілесних ушкоджень одній чи кільком особам, середньої тяжкості – двом або більше особам або заподіяння значної матеріальної шкоди кільком фізичним чи юридичним особам, заподіяння великої майнової шкоди одній юридичній чи фізичній особі (наприклад, позбавлення притулку, їжі, одягу) тощо. Наведене визначення не встановлює чіткого переліку різновидів шкоди, які належать до інших тяжких наслідків, тобто він (цей перелік) орієнтовний. Таким чином, інші тяжкі наслідки є оціночною ознакою, зміст якої повинен встановлюватися окремо в кожному конкретному випадку з урахуванням фактичних обставин справи.

Закон не наводить також і чіткого визначення поняття шкоди *в особливо великих розмірах* (ч. 2 ст. 399 КК України). У зв'язку з цим його потрібно відносити до оціночних, зміст яких необхідно встановлювати на підставі конкретних обставин справи.

У частині 3 ст. 399 КК України передбачені наступні *додаткові* (крім самого знищення чи пошкодження майна) наслідки: а) загибель людей; б) тяжкі тілесні ушкодження; в) інші тяжкі наслідки. Загибель людей та інші тяжкі наслідки мають таке ж значення, як і аналогічні кваліфікуючі ознаки за ч. 2 ст. 378 КК України. Зміст поняття тяжких тілесних ушкоджень закріплено ч. 1 ст. 121 КК України¹.

Окрім того, ч. 2 ст. 378 та частини 2 і 3 ст. 399 КК України, на відміну від ч. 2 ст. 194 КК України, не передбачають такої кваліфікуючої ознаки, як заподіяння майнової шкоди в особливо великих розмірах, у зв'язку з чим така шкода охоплюється поняттям інших тяжких наслідків.

Суб'єктивна сторона злочину за ч. 1 ст. 378 (ч. 1 ст. 399) КК України – прямий чи непрямий умисел. Виходячи зі змісту ч. 2 ст. 378 та частин 2 і 3 ст. 399 КК України, йдеться про змішану форму вини: прямий або непрямий умисел щодо знищення (пошкодження) майна і лише необережна форма вини щодо спричинення таких додаткових наслідків, як загибель людей, тяжкі тілесні ушкодження або інші тяжкі наслідки. Якщо психічне ставлення винного до цих наслідків є умисним, вчинення не потребує додаткової кваліфікації за відповідними статтями КК України, що передбачають відповідальність за інші умисні злочини (наприклад, за частинами 2 або 3 ст. 377 чи за ст. 379 КК України).

Слід ураховувати, що до змісту вини має обов'язково входити усвідомлення винним того, що він: а) знищує або пошкоджує майно, яке належить відповідному потерпілому; б) вчиняє злочин у зв'язку з діяльністю потерпілого, пов'язаною із здійсненням правосуддя чи наданням правової допомоги. Отже, якщо такий умисел було спрямовано на знищення або пошкодження майна відповідного потерпілого, але внаслідок припущеної помилки злочин фактично вчиняється щодо майна особи, яка не належить до числа потерпілих, названих у статтях

---

¹ Див. також: Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень (затв. наказом МОЗ України № 6 від 17 січня 1995 р.) // Юрид. вісн. України. – 1995. – № 18. – С. 5-9.

378 або 399 КК України (так звана “помилка в об’єкті”), вчинене слід кваліфікувати за ч. 2 ст. 15 та за відповідною частиною ст. 378 або ст. 399 КК України.

Відповідальність за знищення (пошкодження) майна іншим загальнонебезпечним способом настає лише у випадку, коли доведено, що винний передбачав, що завдає чи може завдати фізичної шкоди іншим особам (окрім потерпілого), а так само може знищити або пошкодити майно інших фізичних чи юридичних осіб.

Суб’єкт злочину: за ч. 1 ст. 378 (ч. 1 ст. 399) КК України – особа 16-річного віку, а за ч. 2 ст. 378 (частинами 2 і 3 ст. 399) КК України – особа 14-річного віку.

У тих випадках, коли діяння, передбачене ч. 1 ст. 378 (ч.1 ст. 399) КК України, вчинює службова особа внаслідок перевищення влади або службових повноважень, воно кваліфікується за відповідною частиною ст. 365 КК України і додаткової кваліфікації за ч. 1 ст. 378 (ч.1 ст. 399) КК України не потребує.

Якщо перевищення влади або службових повноважень було поєднане з діями, відповідальність за які передбачена ч. 2 ст. 378 (ч.2 або ч.3 ст. 399) КК України, вчинене має кваліфікуватися за сукупністю злочинів: за ч.2 ст. 378 (ч.2 або ч.3 ст. 399) КК України та відповідною частиною ст.365 КК України¹.

3.3. Посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв’язку з їх діяльністю, пов’язаною із здійсненням правосуддя (ст. 379 КК України); а також захисника чи представника особи у зв’язку з діяльністю, пов’язаною з наданням правової допомоги (ст. 400 КК України)

Потерпілим від цього злочину згідно зі ст. 379 КК України може бути: а) професійний суддя; б) народний засідатель;

---

¹ Див.: п. 14 постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 грудня 2003 р. № 15 “Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень” // ВВСУ. – 2004. – № 2. – С. 7-9.

в) присяжний; г) їх близькі родичі (*див.* аналіз ст. 377 КК України), а відповідно до ст. 400 КК України: а) захисник у кримінальному чи адміністративному процесі; б) представник особи по наданню правової допомоги у цивільних, кримінальних справах та справах про адміністративні правопорушення; в) їх близькі родичі.

До відповідальності за цей злочин притягується особа, яка вчинила посягання на життя хоча б одного із зазначених потерпілих.

Якщо посягання здійснюється на життя Голови чи судді Конституційного або Верховного Суду України, а також вищих спеціалізованих судів України у зв'язку з їх державною чи громадською діяльністю як представників судової гілки влади, дії винного слід кваліфікувати за ст. 112 КК України.

Об'єктивна сторона злочину полягає в *посяганні на життя*, під яким розуміють *закінчене вбивство або замах на вбивство* потерпілого у зв'язку з виконанням ним законної діяльності, пов'язаної із здійсненням правосуддя чи наданням правової допомоги.

Законною слід визнавати таку діяльність потерпілого, яка відповідає вимогам Конституції України, законів та інших нормативно-правових актів. Не можна вважати діяльність захисника чи представника особи незаконною тільки через те, що їм не вдалося виконати умов угоди про надання правової допомоги. Так, судова колегія у кримінальних справах Верховного Суду України цілком обґрунтовано частково задовольнила касаційні скарги засуджених та адвокатів і скасувала вирок судової колегії обласного суду, а справу повернула на нове розслідування у зв'язку з чисельними порушеннями вимог закону при постановленні вказаного вироку. Однією з підстав такого рішення стало й те, що судова колегія обласного суду визнала діяльність адвоката, на життя якого було вчинено посягання, неправомірною, оскільки він, на думку суду, пообіцявши посприяти в пом'якшенні покарання засудженому, одержав від його родичів відповідну винагороду, проте свою обіцянку не виконав. Однак при цьому у справі не містилося достовірних дока-

зів, які свідчили б про те, що адвокат вчинив неправомірні дії при укладенні угоди щодо надання правової допомоги і що інша сторона угоди мала якісь претензії до неї¹.

Убивство в даному випадку – це умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині, якою може бути лише особа, що входить до кола потерпілих, зазначених у ст. 379 чи ст. 400 КК України.

При замаху на вбивство посягання визнається *закінченим* із моменту вчинення винним діяння, безпосередньо спрямованого на позбавлення життя потерпілого, незалежно від того, чи визнано такий замах закінченим (ч. 2 ст. 15 КК України) або незакінченим (ч. 3 ст. 15 КК України). При цьому вчинене кваліфікується тільки за ст. 379 (ст. 400) КК України без посилання на ст. 15 КК України.

Створення умов для здійснення посягання (підшукування засобів, збрарядь, розробка плану, змова співучасників тощо) кваліфікується як готування до злочину (ч. 1 ст. 14 та ст. 379 КК України або ст. 400 КК України). Погроза вбивством, висловлена щодо потерпілого, але не пов'язана із вчиненням конкретних дій, спрямованих на її реалізацію, не може розглядатися ні як готування до злочину, ні як закінчене посягання на життя. За наявності до того підстав це кваліфікується за ч. 1 ст. 377 КК України або ч. 1 ст. 398 КК України.

У разі вбивства посягання визнається *закінченим* із настанням смерті потерпілого. При цьому слід ураховувати, що, якщо у процесі реалізації умислу на позбавлення життя потерпілого винний висловлює щодо нього погрози, завдає йому побі, заподіює тілесні ушкодження, вчинене охоплюється ознаками ст. 379 (ст. 400) КК України і додаткової кваліфікації за ст. 377 чи ст. 398 КК України не потребує. Коли ж посягання на життя потерпілого здійснювалося шляхом застосування катувань (ст. 127 КК України), вчинене також охоплюється ознаками ст. 379 (ст. 400) КК України.

---

¹ Див.: Ухвала судової колегії в кримінальних справах Верховного Суду України від 9 січня 2001 р. // ВВСУ. – 2001. – № 4. – С. 11.

Посягання на життя потерпілого може бути вчинено до виконання ним своїх обов'язків (з метою перешкодити їх виконанню), під час безпосереднього їх виконання і після цього (з мотивів помсти).

Посягання на життя за ст. 379 (ст. 400) КК України є *спеціальним видом* умисного вбивства, передбаченого п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України, тому *ідеальна* сукупність цих злочинів включається. Проте, якщо посягання на життя вчинене за наявності в діянні інших кваліфікуючих ознак вбивства, передбачених ч. 2 ст. 115 КК України, вчинене слід кваліфікувати не тільки за ст. 379 (ст. 400) КК України, а й за відповідними пунктами ч. 2 ст. 115 КК України¹. Зокрема, посягання на життя, вчинене за попередньою змовою групою осіб чи організованою групою, слід кваліфікувати за п. 12 ч. 2 ст. 115 та ст. 379 або ст. 400 КК України, а якщо воно здійснюється учасниками злочинної організації або озброєної банди, дії винних належить кваліфікувати за ст. 379 (ст. 400) КК України та за ч. 1 ст. 255 або ст. 257 КК України² відповідно.

Відповідальність за ст. 379 (ст. 400) КК України настає лише за умови, якщо діяльність потерпілого щодо здійснення правосуддя чи надання правової допомоги мала *законний* характер. За відсутності цієї умови вчинене має оцінюватися з урахуванням положень статей 36-40 КК України, а коли підстави для застосування цих норм відсутні, вчинене слід кваліфікувати за ст. 115 КК України.

Якщо для позбавлення життя потерпілого винний використовує зброю, бойові припаси або вибухові речовини, які в нього знаходяться без передбаченого законом дозволу, то відповідальність настає за сукупністю ст. 379 або ст. 400 КК Укра-

---

¹ Див.: абз. 5 п. 12 постанови Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2 “Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи” // ВВСУ. – 2003. – № 1. – С. 39.

² Див.: п. 26 постанови Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 13 “Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями” // ВВСУ. – 2006. – № 1. – С. 6.

їни та ст. 263 КК України.

Суб'єктивна сторона посягання на життя у разі замаху на вбивство – лише прямий умисел, а у разі закінченого вбивства – як прямий, так і непрямий умисел, бо винний може вчиняти цей злочин не лише з метою протидії законній діяльності потерпілого, а й з мотивів помсти за неї, коли смерть останнього є наслідком, настання якого особа хоча і не бажала, але свідомо припускала.

До змісту умислу має обов'язково входити усвідомлення винним того, що він: а) посягає на життя потерпілого, зазначеного у ст. 379 або ст. 400 КК України; б) вчиняє посягання у зв'язку з діяльністю цих осіб щодо здійснення правосуддя чи надання правової допомоги. Отже, якщо такий умисел хоча й був спрямований на позбавлення життя відповідного потерпілого, але через припущену помилку посягання було здійснене на життя особи, яка не належить до числа потерпілих, зазначених у ст. 379 чи ст. 400 КК України (так звана “помилка в об'єкті”), вчинене слід кваліфікувати за ч. 2 ст. 15 КК України та ст. 379 або ст. 400 КК України.

Якщо потерпілому було заподіяно смерть з необережності, вчинене слід кваліфікувати не як злочин проти правосуддя, а як злочин проти життя особи за ст. 119 КК України.

Умисне вбивство потерпілого, вчинене у стані сильного душевного хвилювання або при перевищенні меж необхідної оборони, а також у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця, кваліфікується тільки за ст. 116 або ст. 118 КК України, а не за ст. 379 (ст. 400) КК України.

Мотив вчинення злочину не є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони даного злочину, однак в окремих випадках його встановлення дозволяє правильно кваліфікувати злочинні діяння. Зокрема, не виключається можливість вчинення злочинних діянь щодо потерпілих, керуючись при цьому одночасно корисливими мотивами та мотивами помсти за діяльність потерпілого, яка пов'язана із здійсненням правосуддя чи з наданням правової допомоги. Так, колегія суддів судової палати у кримінальних справах апеляційного суду визнала винними двох

осіб у вчиненні злочинів, передбачених ст. 379, ч. 3 ст. 187, ч. 2 ст. 15, п. 6, п. 12 ст. 115 КК України, тому що зазначені особи за попередньою змовою проникли у квартиру, де проживала суддя, і вчинили посягання на її життя з метою помститися за постановлене нею не на користь матері одного з винних судових рішень стосовно жилого приміщення. При цьому один із винних ножем заподіяв потерпілій колючо-різані рани лівого плечового суглоба, передпліччя, шиї зліва, лівої частини живота, а інший – колючо-різану рану спини зліва. Продовжуючи застосування насильства, вони заволоділи золотими прикрасами і грошима судді. Будучи впевненими, що ними виконані всі дії, спрямовані на позбавлення потерпілої життя, винні залишили місце злочину. Однак смерть потерпілої не настала з причин, що не залежали від волі винних. У результаті вказаних діянь потерпілій було заподіяно тілесні ушкодження середньої тяжкості. Суд правильно встановив, що винні діяли групою за попередньою змовою з мотивів помсти, які виникли у зв'язку з діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя, та з корисливих мотивів, тому кваліфікував їх дії за ст. 379 КК України, ч. 3 ст. 187, ч. 2 ст. 15, п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України¹.

Суб'єкт злочину – особа, що досягла 14-річного віку.

Якщо даний злочин вчинила службова особа при перевищенні влади або службових повноважень, її діяння слід кваліфікувати за сукупністю злочинів – за ч. 3 ст. 365 та ст. 379 (ст. 400) КК України².

---

¹ Див.: Рішення № 344371 [електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. веб-портал суд. влади України. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/344371>. – Заголовок з екрана.

² Див.: п. 11 постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 грудня 2003 року № 15 “Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень” // ВВСУ. – 2004. – № 2. – С. 7-9.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

1. Якими ознаками характеризуються об'єктивна та суб'єктивна сторони погрози або насильства щодо судді, народного засідателя чи присяжного?

2. За якими ознаками погроза або насильство щодо судді відрізняються від суміжних із цим діянням злочинів проти життя та здоров'я особи?

3. Які ознаки характеризують об'єктивну та суб'єктивну сторони посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного?

4. Чим відрізняється посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного від суміжних злочинів проти життя особи?

5. За якими ознаками слід відмежовувати умисне знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя чи присяжного від злочинів проти власності?

Розділ 4. ЗЛОЧИНИ, ЯКІ ПОСЯГАЮТЬ НА ВІДНОСИНИ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ОДЕРЖАННЯ ДОСТОВІРНИХ ДОКАЗІВ ТА ІСТИННИХ ВИСНОВКІВ У СПРАВІ

4.1. Примушування давати показання (ст. 373 КК України)

Конституція України (ч. 2 ст. 28) встановлює, що ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню, а обвинувачення особи не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях (ч. 3 ст. 62). Цим конституційним приписам кореспондує ст. 22 КПК України, яка забороняє домагатися показань осіб, що беруть участь у справі, шляхом насильства, погроз та застосування інших незаконних заходів. Порушення цих вимог карається за ст. 373 КК України, яка є *спеціальною* нормою щодо ст. 365 КК України і встановлює відповідальність за примушування давати показання при допиті.

Потерпілим від злочину може бути: підозрюваний, обвинувачений, потерпілий, свідок та експерт, тобто особи, які відповідно до закону можуть бути *допитані* з кримінальної справи під час дізнання чи досудового слідства. Інші особи, зокрема, спеціаліст, перекладач, захисник, понятий, цивільний відповідач та цивільний позивач, не вважаються потерпілими від цього злочину, оскільки закон не передбачає можливості їх допиту під час дізнання або досудового слідства. Незаконний вплив на названих осіб з боку особи, яка провадить дізнання чи досудове слідство, може містити ознаки перевищення влади (ст. 365 КК України) або іншого злочину проти правосуддя, наприклад, передбаченого ст. 374 КК України, ч. 2 ст. 397 КК України.

Згідно зі ст. 373 КК України карається злочин із *формальним* складом, *об'єктивна сторона* якого вичерпується вчиненням незаконних дій, які є способом примушування особи до давання показань і з моменту здійснення яких злочин визнається

ся закінченим.

Показання – це фактичні дані (відомості) про обставини, що мають значення для розслідування справи та зафіксовані у відповідному процесуальному документі.

Об'єктивна сторона злочину полягає лише в активній поведінці винного – *діях*, які: а) є незаконними; б) вчиняються шляхом (способом) примушування; в) виконуються у певній обстановці – під час допиту при провадженні дізнання чи досудового слідства; г) здійснюються для отримання від потерпілої особи певних показань.

Примушування як спосіб вчинення злочину припускає здійснення незаконного впливу (тиску) на допитувану особу, внаслідок якого порушуються її права та обмежується свобода волевиявлення. За частиною 1 ст. 373 КК України примушування передбачає лише *психічний* (психологічний) вплив на свідомість та волю потерпілого (підкуп, шантаж, гіпноз, пред'явлення неправдивих доказів, обіцянка звільнити з-під варти тощо).

Найбільш розповсюдженим способом примушування до давання показань є *погроза* (залякування), що може висловлюватись стосовно: а) особи самого допитуваного, б) членів його сім'ї або родичів, в) майна, що належить потерпілому чи його близьким. Така погроза полягає у впливі на психіку особи шляхом повідомлення їй інформації, здатної пригнітити (подавити) свободу її волевиявлення в передачі певних відомостей, що утворюють зміст показань. При цьому повинні бути об'єктивні чинники (активність прояву погрози, можливість її реалізації тощо), що підтверджують суб'єктивне сприйняття потерпілим даної погрози як реальної (наприклад, погроза погіршенням режиму тримання під вартою). Однак вчинене не може кваліфікуватися за ч. 1 ст. 373 КК України, якщо злочин вчинювався шляхом погрози *фізичним насильством*, бо застосування під час допиту психічного і фізичного насильства як способів примушування до давання показань належить кваліфікувати не за ч. 1, а за ч. 2 ст. 373 КК України.

Дії, шляхом яких здійснюється примушування, повинні носити *протиправний* (незаконний) характер. Відповідальність

за ст. 373 КК України виключається, якщо для одержання необхідних показань використовуються різні тактичні та психологічні прийоми допиту, які або прямо передбачені законом (наприклад, ознайомлення з нормами закону про наслідки щодо щирого каяття, відшкодування збитку, попередження про відповідальність за відмову від давання або за давання завідомо неправдивих показань), або не суперечать його приписам (наприклад, створення перебільшеного уявлення в допитуваного щодо поінформованості слідчого). Останні прийоми допиту, як правило, виробляються криміналістичною наукою відповідно до норм кримінально-процесуального законодавства.

Не можуть кваліфікуватися за ст. 373 КК України дії, пов'язані з порушенням процесуального порядку проведення допиту (наприклад, допит неповнолітнього з порушенням вимог ст. 438 КПК України) за умови, що вони не були спрямовані на примушування до давання показань. У таких випадках мова може йти про вчинення дисциплінарного проступку або злочину, передбаченого ст. 364 КК України.

За ст. 373 КК України потерпіла особа примушується під час допиту до давання саме показань, а не до вчинення якихось інших дій. При цьому характер цих показань (чи правдиві вони або, навпаки, неправдиві, чи свідчать на користь особи або проти неї, чи характеризують поведінку потерпілого або інших осіб) на кваліфікацію злочину за ст. 373 КК України не впливає. Якщо ж особа примушується до завідомо неправдивих показань, за давання яких можлива відповідальність згідно зі ст. 384 КК України, то дії винного у примушуванні також повністю охоплюються ознаками ст. 373 КК України і додаткової кваліфікації не потребують, бо цей злочин є спеціальним видом підбурювання, відповідальність за який передбачено окремою нормою – ст. 373 КК України.

Злочин вчиняється лише у певній обстановці – при проведенні допиту, тобто коли примушування здійснюється під час такої слідчої дії, яка полягає в одержанні (відібранні) показань у певних учасників кримінального процесу і фіксації їх у протоколі допиту, який має відповідну процесуальну форму. Поняттям допиту у ст. 373 КК України охоплюється і така слідча

дія, як очна ставка (статті 172, 173 КПК України).

Якщо примушування здійснюється при провадженні інших слідчих дій (наприклад, при обшуку, виїмці, пред'явленні особи для впізнання) або під час виконання інших спеціальних функцій (зокрема, відібрання пояснень, проведення оперативно-розшукових заходів), вчинене за наявності підстав може бути кваліфіковане за ст. 365 КК України.

З огляду на зміст ч. 2 ст. 373 КК України караються ті самі дії, якщо вони поєднані: а) із застосуванням насильства або б) із знуцанням над особою. Обов'язковою умовою відповідальності згідно з ч. 2 ст. 373 КК України є вчинення зазначених у ній дій *за відсутності ознак катування*. Якщо примушування давати показання здійснювалося шляхом катувань, відповідальність настає за сукупністю злочинів, передбачених ст. 127 та ч. 2 ст. 373 КК України.

Насильство як спосіб примушування може бути *психічним і фізичним*. Психічне насильство, у тому числі і передбачене ст. 129 КК України (погроза вбивством), охоплюється ознаками ч. 2 ст. 373 КК України і додаткової кваліфікації не потребує. Якщо фізичне насильство полягає в нанесенні побоїв, заподіянні легких чи середньої тяжкості тілесних ушкоджень, вчинене також підпадає під зафіксовані в ч. 2 ст. 373 КК України ознаки. Заподіяння умисних тяжких тілесних ушкоджень або смерті потерпілому слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених статтями 115 або 121 та ч. 2 ст. 373 КК України.

Під *знуцанням над особою* треба розуміти глум, нанесення образ та інші дії, які грубо й цинічно принижують гідність людини (глузування над фізичними вадами особи, образа її національних чи релігійних почуттів тощо).

Суб'єктивна сторона злочину характеризується тільки прямим умислом і спеціальною метою – примусити і в такий спосіб отримати від допитуваної особи потрібні винному показання. Мотиви примушування для кваліфікації значення не мають.

Суб'єкт злочину спеціальний: особа, яка за законом має право здійснювати дізнання чи досудове слідство або

тимчасово призначена в установленому законом порядку повноважною особою виконувати ці функції . Якщо примушування до давання показань є результатом виконання наказу (розпорядження), дії особи слід оцінювати з урахуванням вимог ст. 41 КК України.

Якщо примушування до давання показань здійснюється суддею під час допиту в судовому засіданні, його дії слід кваліфікувати за ст. 365 КК України, а у разі здійснення з метою створення умов для постановлення неправосудного судового акта вчинене слід кваліфікувати за сукупністю ст. 365 та статей 14 і 375 КК України.

4.2. Завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину (ст. 383 КК України)

Згідно зі ст. 383 КК України карається злочин із *формальним* складом, *об'єктивна сторона* якого полягає в активній поведінці і вичерпується вчиненням *дій*, що являють собою неправдиве (яке не відповідає дійсності) повідомлення про вчинення злочину, спрямоване на адресу органів дізнання, слідства, прокуратури або суду. Із моменту надходження неправдивого повідомлення про злочин до цих адресатів злочин визнається *закінченим* незалежно від того, чи порушена кримінальна справа і чи притягнуто до відповідальності неправдиво звинувачену особу.

Суспільна небезпечність цього злочину полягає в тому, що державні органи, уповноважені на порушення та розслідування кримінальної справи, змушені реагувати на отримане повідомлення про начебто вчинений злочин чи про особу, що його вчинила. Отже, навіть якщо неправдивість повідомлення про вчинений злочин встановлена під час попередньої перевірки матеріалів і кримінальна справа не порушувалася, інтереси правосуддя все рівно страждають, бо витрачається час, матеріальні ресурси для перевірки неправдивого повідомлення. При цьому завжди існує загроза безпідставного порушення кримінальної справи, притягнення до кримінальної відповідальності і навіть

засудження невинної особи.

Для кваліфікації злочину за ст. 383 КК України не має значення, чи попереджувалася особа про відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину. Важливо встановити, що винний усвідомлює, що передана ним інформація про вчинений злочин завідомо неправдива і що це він повідомляє у відповідні органи, наділені правом порушувати кримінальну праву.

Повідомлення про злочин має бути *неправдивим*, тобто таким, яке не відповідає дійсності в повному обсязі або хоча б частково. Неправдиві відомості можуть стосуватися події злочину чи особи, що нібито його вчинила; бути пов'язані з обвинуваченням у злочині, який дійсно вчинений, але не тією особою, яка звинувачується; полягати в неправдивому звинуваченні особи в більш тяжкому злочині; стосуватися окремих обставин вчинення злочину (місця, часу, застосованих засобів чи знарядь).

Повідомлення повинно містити відомості про вчинення саме *злочину* (закінченого чи незакінченого), а не адміністративного чи дисциплінарного проступку, а неправдивість цього повідомлення має стосуватись лише *фактичних обставин* злочину, а не їх юридичної оцінки. Якщо особа повідомляє дійсно правдиві відомості, але помиляється щодо їх юридичної оцінки, то склад злочину, передбачений ст. 383 КК України, відсутній. Не може бути кваліфіковане за названою статтею і так зване “самообмовлення”, коли особа удавано обвинувачує саму себе у вчиненні злочину. Це пояснюється тим, що навіть після порушення кримінальної справи, давання підозрюваним, обвинувачуваним чи підсудним завідомо неправдивих показань, у тому числі і самообмовлення, не тягне за собою кримінальної відповідальності¹.

Форма такого повідомлення будь-яка: усна, письмова, по телефону, з використанням комп'ютерних мереж. Повідомлення може виходити від власного імені, анонімно чи від імені

---

¹ У літературі щодо юридичної оцінки “самообмовлення” висловлювалася й протилежна думка. (Див.: Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. – К.: Юрінком Інтер, 1997. – С. 630.

іншої особи, але воно обов'язково має бути спрямоване на адресу лише тих органів та їх службових осіб, що наділені за законом правом на порушення кримінальної справи. Згідно зі ст. 383 КК України адресатами такого повідомлення мають бути: суд, прокурор, слідчий або орган дізнання. Тому неправдиве повідомлення про злочин, спрямоване на адресу інших органів чи осіб, не утворює складу злочину, передбаченого ст. 383 КК України, оскільки в цьому випадку не спричиняється шкода суспільним відносинам у сфері здійснення правосуддя.

Якщо злочин, передбачений ст. 383 КК України, одночасно містить ознаки діяння, передбаченого ст. 259 КК України, то вчинене заподіює шкоду не тільки відносинам у сфері здійснення правосуддя, а й громадській безпеці, що потребує кваліфікації таких дій за сукупністю злочинів, передбачених вищезазначеними статтями.

Відповідно до ч. 2 ст. 383 КК України караються ті самі дії, якщо вони поєднані: а) або зобвинуваченням утяжкому (ч. 4 ст. 12 КК України) чи особливо тяжкому (ч. 5 ст. 12 КК України) злочині; б) або із штучним створенням доказів обвинувачення (підробленням речових доказів і документів, лжесвідченням тощо); в) або вчинені з корисливих мотивів (прагнення одержати майнову вигоду чи позбутися матеріальних витрат).

Так, особа була визнана судом винною у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 383 КК України, за наступних умов. Підсудний, будучи попередженим про кримінальну відповідальність за ст. 383 КК України, умисно, завідомо неправдиво повідомив прокурора району шляхом подання письмової заяви, яка була зареєстрована у книзі обліку заяв і повідомлень, про тяжкі злочини, вчинені щодо нього працівниками міліції: незаконне заволодіння його майном – мобільним телефоном, спричинення тілесних ушкоджень та перевищення службових повноважень. Через деякий час підсудний звернувся до прокурора району з письмовою заявою про те, що працівники міліції не застосовували до нього фізичного та психологічного насильства, мобільний телефон він загубив, а заяву до прокуратури району написав у зв'язку із образою на працівників міліції.

Дії підсудного були кваліфіковані за ч. 2 ст. 383 КК України, тому що він спрямував на адресу прокурора завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину, поєднане з обвинуваченням у тяжких злочинах.

Доказами у кримінальній справі є будь-які фактичні дані, на підставі яких у визначеному законом порядку орган дізнання, слідчий та суд встановлюють наявність або відсутність суспільно небезпечного діяння, винність особи, яка вчинила це діяння, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи (ч. 1 ст. 65 КПК України).

Штучність доказів означає, що докази за кримінальною справою були створені, а не існували в об'єктивній дійсності. Тому процесуальні порушення в закріпленні доказів ставлять під сумнів їх допустимість, але не свідчать про те, що ці докази створені штучно. Тільки тоді, коли відбувається викривлення фактичних даних (інформації про факти), мова може йти про штучне створення доказів по кримінальній справі.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується лише прямим умислом, оскільки вказівка закону на *завідомо* неправдивий характер повідомлення свідчить про усвідомлення винним того, що спрямовані ним на адресу відповідних органів чи службових осіб відомості не відповідають дійсності. Помилкова думка особи про правдивість відомостей виключає відповідальність за ст. 383 КК України.

Суб'єкт злочину – *загальний*: будь-яка фізична осудна особа, що досягла 16-річного віку.

4.3. Завідомо неправдиве показання (ст. 384 КК України)

Відповідно до ст. 384 КК України карається злочин із *формальним* складом, *об'єктивна сторона* якого полягає в активній поведінці особи, а саме у вчиненні однієї з таких *дій*: а) неправдиві показання свідка чи потерпілого; б) неправдивий висновок експерта; в) неправдивий звіт оцінювача про оцінку майна; г) неправильний переклад, зроблений перекладачем.

Суспільна небезпечність цього злочину полягає в тому, що він посягає на виконання одного з найважливіших завдань конституційного, цивільного, адміністративного чи кримінального судочинства: встановлення істини по справі з метою прийняття обґрунтованого та законного рішення. Таким чином, викривлення відомостей про фактичні обставини або повідомлення неправдивих відомостей можуть призвести до порушення інтересів правосуддя і винесення незаконного рішення.

Показання свідка чи потерпілого – це їх усне повідомлення про обставини, що мають значення для розслідування кримінальної справи або розгляду цивільної, адміністративної чи кримінальної справи в суді, зроблене в ході допиту і зафіксоване з дотриманням встановленої процесуальним законодавством форми (наприклад, статті 68, 72 КПК України).

Висновок експерта – це письмове повідомлення про хід і результати проведеного дослідження з питань, що вимагають спеціальних знань, і про висновки щодо питань, поставлених перед ним органами досудового слідства, судом чи державним виконавцем (наприклад, ст. 75 КПК України, ст. 13 Закону України № 606-XIV від 21.04.1999 р. “Про виконавче провадження”¹, ст. 1 Закону України № 4038-XII від 25.02.1994 р. “Про судову експертизу”²).

Для оцінки майна під час виконавчого провадження може залучатися такий спеціаліст, як оцінювач, тобто особа, яка склала кваліфікаційний іспит та одержала кваліфікаційне свідоцтво оцінювача відповідно до вимог Закону України № 2658-III від 12.06.2001 р. “Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні”³.

Особам, що беруть участь у справі під час дізнання, досудового слідства, у суді або при здійсненні виконавчого провадження і не володіють мовою, якою провадиться судочинство, забезпечується право давати показання, робити заяви, заявляти клопотання тощо рідною мовою, і в зв’язку з цим вони

---

¹ Див.: ВВР України. – 1999. – № 24. – Ст. 207.

² Див.: ВВР України. – 1994. – № 28. – Ст. 232.

³ Див.: ВВР України. – 2001. – № 47. – Ст. 251.

можуть користуватися послугами перекладача (наприклад, ст. 19 КПК України, ст. 14 Закону України “Про виконавче провадження”). Перекладу можуть підлягати показання учасників судочинства, документи та інші матеріали (зокрема, міміка та жести глухонімих).

Злочин вчинюється у певній *обстановці* – під час дізнання, досудового слідства, судового розгляду, виконавчого провадження або розслідування тимчасовою слідчою чи тимчасовою спеціальною комісією Верховної Ради України (ст. 89 Конституції України)¹ – і визнається *закінченим* з моменту здійснення будь-якої із зазначених дій.

Відповідальність за ст. 384 КК України настає, якщо показання, висновок, переклад чи звіт про оцінку майна були *неправдивими*, тобто такими, які повністю або хоча б частково не відповідають дійсності.

Неправдивість показань свідка чи потерпілого полягає у повідомленні відомостей, що не відповідають дійсності, про факти та обставини, які їм відомі і які мають значення для вирішення справи. Показання свідка чи потерпілого слід розцінювати як неправдиві за умови, що особа свідомо перекручує, спотворює свідчення чи обставини, що мають значення для розслідування справи або прийняття законного й обґрунтованого рішення суду.

Неправдивість експертного висновку полягає у внесенні до нього таких даних, що не відповідають дійсності й стосуються або окремих питань справи, або всієї її в цілому. Неправдивим експертний висновок буде лише в тому випадку, якщо експерт завідомо перекрутив факти, дав їм неправильну оцінку

---

¹ При застосуванні положень статей 384-386 КК України слід урахувати, що Рішенням Конституційного Суду України від 10 вересня 2009 р. № 20-рп/2009 визнаний неконституційним і у зв'язку із цим втратив чинність Закон України від 15 січня 2009 р. № 890-VI “Про тимчасові слідчі комісії, спеціальну тимчасову слідчу комісію і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України”. Тому зміни, що були внесені зазначеним Законом у статті 384-386 КК стосовно заміни в абзаці першому частини першої статей 384 і 385 слів “тимчасовою спеціальною комісією” на слова “спеціальною тимчасовою слідчою комісією”, а також заміни в абзаці першому статті 386 слів “тимчасових спеціальних комісій” на слова “спеціальної тимчасової слідчої комісії”, також втратили свою чинність.

або не відобразив фактів чи відобразив їх, але не дав їм належної оцінки, внаслідок чого зробив висновки, що не відповідають об'єктивній дійсності та не ґрунтуються на матеріалах справи.

Неправдивий звіт оцінювача про оцінку майна полягає в тому, що оцінювач майна свідомо складає звіт, у якому містяться неправдиві дані про оцінку майна (безпідставно занижується чи, навпаки, підвищується вартість майна, використовуються неналежні ціни для визначення вартості майна, оцінюється інше майно, а не те, на яке було накладено арешт, надається оцінка не всього, а лише частки майна тощо).

Неправдивий переклад – це неправильна передача тих показань, документів та інших матеріалів (наприклад, жестів і міміки глухонімих), які підлягають перекладу, коли винний свідомо перекручує матеріали справи чи показання осіб, замовчує при перекладі істотні обставини справи.

Злочин за ст. 384 КК України може бути вчинений лише шляхом активної поведінки – дії, бо для його об'єктивної сторони необхідно, щоб свідок чи потерпілий у своїх показаннях, експерт у висновку, оцінювач в акті оцінки майна, а перекладач у перекладі діяли певним чином – повідомляли (відображали, наводили, надавали) неправдиві відомості, які стосуються тих чи інших обставин справи. Невчинення таких дій (неповідомлення, невідображення, ненадання відомостей), тобто невиконання цими особами покладених на них обов'язків (бездіяльність), що проявляється в повному чи частковому замовчуванні фактів та обставин у показаннях, висновку чи перекладі, не може кваліфікуватися за ст. 384 КК України, оскільки є однією з форм відмови від давання показань (висновку, перекладу) і тягне за собою відповідальність за ч. 1 ст. 385 КК України. Відмова оцінювача від оцінки майна чи складання звіту про таку оцінку не тягне за собою кримінальної відповідальності.

Обов'язковою умовою відповідальності за ст. 384 КК України є наявність *попередження* свідка, потерпілого, експерта, оцінювача та перекладача у встановленому законом процесуальному порядку (розписка, присяга) і до виконання ними своїх обов'язків про кримінальну відповідальність за давання неправдивих показань (наприклад, статті 167, 171, 302 КПК Украї-

ни, ст. 50 ЦПК України, статті 65, 141 КАС України), неправдивий висновок (наприклад, статті 196, 295 КПК України, ст. 53 ЦПК України, статті 66, 133 КАС України), неправдивий звіт про оцінку майна (ч. 5 ст. 13 Закону України “Про виконавче провадження”) або неправильний переклад (наприклад, статті 128, 285 КПК України, ст. 55 ЦПК України, статті 68, 125 КАС України). Відсутність такого попередження і належного процесуального його оформлення виключає відповідальність за ст. 384 КК України.

Згідно із ч. 2 ст. 384 КК України караються ті самі дії, якщо вони були поєднані: а) або з обвинуваченням у тяжкому (ч. 4 ст. 12 КК України), особливо тяжкому (ч. 5 ст. 12 КК України) злочині; б) або зі штучним створенням доказів обвинувачення чи захисту; в) або вчинені з корисливих мотивів.

Суб’єктивна сторона злочину – прямий умисел, оскільки особа діє завідомо, тобто усвідомлює (достовірно знає), що його показання, висновок, акт про оцінку майна чи переклад є неправдивими. Мотиви та мета можуть бути різними і на кваліфікацію злочину не впливають, за винятком ч. 2 ст. 384 КК України, де однією з кваліфікуючих ознак виступають корисливі мотиви.

Якщо дії, зазначені у ст. 384 КК України, вчинюються з метою приховування тяжкого чи особливо тяжкого злочину, раніше вчиненого членом сім’ї, близьким родичем або самою особою, яка дає неправдиві показання (висновок, звіт, переклад), вчинене на підставі ч. 2 ст. 385 КК України не містить ознак складу злочину, передбаченого ст. 384 КК України. При здійсненні цих самих дій з метою приховування тяжкого або особливо тяжкого злочину, вчиненого іншою особою, діяння кваліфікується лише за ст. 384 КК України¹. У разі вчинення названих дій особою під примушуванням, відповідальність за яке передбачена у статтях 373 або 386 КК України, діяння може кваліфікуватися за ст. 384 КК України лише за умови відсутності підстав для застосування статей 39-41 КК України.

Суб’єкт злочину – *спеціальний*: свідок, потерпілий, експерт, оцінювач, перекладач, які попереджені про кримінальну

---

¹ Більш докладно про це див. у цьому посібнику аналіз статей 384 та 396 КК.

відповідальність за завідомо неправдиві показання, висновок, переклад чи звіт про оцінку майна.

Відповідно до ст. 384 КК України не можуть нести відповідальність: а) підозрюваний, обвинувачений, підсудний, спеціаліст, цивільний позивач та відповідач; б) особи, які давали завідомо неправдиві показання (висновок, переклад, звіт) із такої справи, за якою вони надалі притягнуті до кримінальної відповідальності як обвинувачені; в) співучасники одного злочину за давання завідомо неправдивих показань щодо інших співучасників, навіть якщо кримінальна справа щодо кожного з них розслідувалася та розглядалася в окремому провадженні.

4.4. Відмова свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків (ст. 385 КК України)

За частиною 1 ст. 385 КК України карається злочин, *об'єктивна сторона* якого полягає в *бездіяльності*, тобто у відмові винного без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків, а саме у відмові: а) свідка від давання показань; б) експерта від надання висновку; в) перекладача від здійснення перекладу. За конструкцією об'єктивної сторони – це злочин із формальним складом і тому визнається *закінченим* із моменту вчинення хоча б одного із названих діянь.

Під відмовою від виконання дій (обов'язків), зазначених у ч. 1 ст. 385 КК України, слід розуміти ухилення особи, викликаного як свідок, призначеної експертом або перекладачем, від виконання покладеного на неї процесуального обов'язку давати показання, здійснити експертне дослідження і надати висновок чи зробити переклад за відсутності поважних причин, які перешкодили б виконанню цього обов'язку.

Відмова від виконання дій (обов'язків), названих у ч. 1 ст. 385 КК України, може полягати у: а) відкритій, явно вираженій та категоричній заяві винного (в усній чи письмовій формі) про своє небажання давати показання, проводити експертизу або здійснювати переклад у цілому чи в якійсь частині;

б) неправдивій заяві про відсутність поінформованості за справою або про неможливість здійснити експертизу чи переклад;
в) замовчуванні окремих фактів та обставин у показаннях, експертному висновку чи перекладі.

Відповідальність за ч. 1 ст. 385 КК України настає лише за наявності певних умов, а саме:

– злочин може бути вчинений лише шляхом пасивної поведінки – *бездіяльності*, бо для його об'єктивної сторони необхідно, щоб свідок, експерт чи перекладач відмовилися від виконання покладених на них обов'язків, тобто ухилилися від вчинення тих дій, які вони повинні були і мали можливість виконати, що має свій прояв у повному чи частковому замовчуванні фактів та обставин у показаннях, висновку чи перекладі. Тому неправдива заява про відсутність поінформованості за справою або про неможливість здійснити експертизу чи переклад, а також замовчування окремих фактів та обставин кваліфікуються саме за ст. 385 КК України, а не за ст. 384 КК України, бо в цих випадках відсутні будь-які дії й особа лише замовчує відомі їй факти та обставини, що є способом відмови (ухилення) від виконання обов'язків;

– відмова від виконання обов'язків, зазначених у ч. 1 ст. 385 КК України, тягне за собою кримінальну відповідальність, якщо вчиняється в певній *обстановці* – під час дізнання, досудового слідства, виконавчого провадження, здійснення судочинства або проведення розслідування тимчасовою слідчою чи спеціальною комісією Верховної Ради України (ст. 89 Конституції України);

– відповідальність за ч. 1 ст. 385 КК України можлива лише тоді, коли осіб, названих у цій нормі, у встановленому законом процесуальному порядку (розписка, присяга) було попередньо *попереджено* про кримінальну відповідальність за відмову від показань (наприклад, статті 167, 302 КПК України, ст. 50 ЦПК України, ст. 141 КАС України), експертного висновку (наприклад, статті 196, 295 КПК України, ст. 53 ЦПК України, ст. 133 КАС України) чи перекладу (наприклад, ст. 128 КПК України, ст. 55 ЦПК України, ст. 125 КАС України). Наявність такого попередження та його належне процесуальне оформлен-

ня є, з одного боку, обов'язковою умовою відповідальності за ч. 1 ст. 385 КК України, з іншого – відмежовує цей злочин від ухилення від з'явлення (нез'явлення) до органів дізнання, досудового слідства чи до суду, яке тягне за собою лише адміністративну відповідальність (ст. 185³, 185⁴ КУпАП);

– відповідальності за ч. 1 ст. 385 КК України настає лише у випадку, якщо на боці свідка, експерта чи перекладача були відсутні *поважні причини* (наприклад, хвороба, недостатність матеріалів, наданих для висновку, необізнаність у мові, яку необхідно перекладати, тощо), які перешкоджають виконанню цими особами покладених на них обов'язків і тим самим виключають відповідальність за вищеназваною статтею. До таких причин належать і різні форми примушування зазначених осіб до відмови від виконання їх обов'язків, наявність цього виключає відповідальність за ч. 1 ст. 385 КК України, якщо існують підстави для застосування статей 39-41 КК України.

Суб'єктивна сторона злочину – лише прямиий умисел, оскільки особа свідомо ухиляється від виконання обов'язків свідка, експерта чи перекладача, не маючи для цього ніяких підстав. Мотиви та мета можуть бути різними і на кваліфікацію злочину не впливають.

Якщо діяння, названі в ч. 1 ст. 385 КК України, вчиняються з метою приховування злочину, раніше вчиненого членом сім'ї, близьким родичем або самою особою, яка відмовляється надати показання (висновок, переклад), вчинене на підставі ч. 2 ст. 385 та ч. 2 ст. 396 КК України не містить ознак складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 385 КК України. Якщо така відмова здійснюється з метою приховування тяжкого чи особливо тяжкого злочину, вчиненого іншою особою, скоєне слід кваліфікувати лише за ч. 1 ст. 385 КК України, бо приховування злочину за ч. 1 ст. 396 КК України може бути наслідком лише активних дій.

Суб'єкт злочину – *спеціальний* (свідок, експерт чи перекладач, які у встановленому законом порядку попереджені про відповідальність за ухилення (відмову) від виконання покладених на них обов'язків). Потерпілий, спеціаліст, підозрюваний, обвинувачений, підсудний, цивільний позивач та відповідач за відмову

від давання показань кримінальної відповідальності не несуть.

У частині 2 ст. 385 КК України конкретизуються приписи ч. 1 ст. 63 Конституції України і зазначається, що не підлягає кримінальній відповідальності особа за відмову давати показання під час провадження дізнання, досудового слідства або в суді щодо себе, а також членів її сім'ї чи близьких родичів (п. 11 ст. 32 КПК України, ст. 3 СК України). Проте при застосуванні ч. 2 ст. 385 КК України слід ураховувати таке: якщо особа добровільно заявляє про свій намір давати показання щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів і ця заява оформлюється в належному, передбаченому законом порядку, то давання в подальшому завідомо неправдивих показань або відмова від їх давання може потягти за собою відповідальність за ст. 384 або ч. 1 ст. 385 КК України.

4.5. Перешкоджання з'явленню свідка, потерпілого, експерта, примушування їх до відмови від давання показань чи висновку (ст. 386 КК України)

Потерпілим від злочину може бути: а) свідок; б) потерпілий; в) експерт; г) їх близькі родичі (п. 11 ст. 32 КПК України, ст. 3 СК України). Підозрюваний, обвинувачений, підсудний, цивільний позивач або відповідач, спеціаліст, перекладач, понятий і захисник не можуть бути потерпілими від цього злочину.

Якщо зазначені у ст. 386 КК України дії вчинюються щодо захисника чи представника особи, які надають правову допомогу, то залежно від конкретних обставин справи діяння може бути кваліфіковане за статтями 397 або 398 КК України. При здійсненні таких дій щодо інших учасників процесу вчинене може бути кваліфіковане за відповідними статтями, які передбачають відповідальність за злочини проти життя, здоров'я чи власності, або (за наявності до того підстав) за ст. 350 КК України.

Згідно зі ст. 386 КК України карається злочин, *об'єктивна сторона* якого полягає в активній поведінці особи – *діяч*, що здійснюються в одній з таких форм:

– перешкоджання з'явленню осіб, зазначених у диспо-

зиції ст. 386 КК України, в органи дізнання, досудового слідства, до суду або до тимчасової слідчої чи тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України (ст. 89 Конституції України);

– примушування свідка, потерпілого, експерта до відмови від давання або до давання завідомо неправдивих показань чи висновку шляхом погрози вбивством, насильством, знищенням майна цих осіб чи їх близьких родичів або розголошенням відомостей, що їх ганьблять;

– підкуп цих осіб з метою їх нез'явлення до відповідних органів чи з метою їх схилення до відмови від давання або до давання завідомо неправдивих показань чи висновку;

– погроза вбивством, насильством, знищенням майна чи розголошенням ганебних відомостей щодо цих осіб із помсти за надані ними раніше показання чи висновок.

Перешкоджання припускає активну протидію названим у ст. 386 КК України особам з'явитися за викликом до судово-слідчих органів, яка здійснюється або шляхом створення різних перешкод (відібрання одягу, зачинення у приміщенні, відмова у видачі грошей на дорогу тощо), або шляхом психічного впливу (погрози) на свідомість та волю цих осіб чи їх близьких родичів. Психічний вплив на свідка, потерпілого чи експерта охоплюється (за винятком погрози вбивством) ознаками ст. 386 КК України і додаткової кваліфікації не потребує. Якщо перешкоджання проявляється через погрозу вбивством або фактичне застосування фізичного насильства чи знищення майна, вчинене слід кваліфікувати не тільки за ст. 386 КК України, а й за статтями, що передбачають відповідальність за злочини проти життя, здоров'я або власності.

Примушування – це такий психічний вплив на свідомість та волю осіб, зазначених у ст. 386 КК України, який спрямований на схилення їх до відмови від давання або до давання завідомо неправдивих показань чи висновку і здійснюється шляхом погрози вбивством, насильством, знищенням майна або розголошенням відомостей, що ганьблять потерпілого. Такі способи примушування, як погроза насильством, знищенням майна, охоплюються ознаками ст. 386 КК України, а примушування шляхом погрози вбивством (якщо були реальні підстави побоюватися ре-

алізації цієї погрози) утворює ідеальну сукупність злочинів, які підлягають кваліфікації за ст. 386 і відповідною частиною ст. 129 КК України. За сукупністю слід кваліфікувати і погрозу вбивством щодо свідка, потерпілого, експерта або їх близьких родичів, яка висловлювалася з мотивів помсти за раніше надані показання чи висновок. Погроза розголошенням відомостей, що ганьблять потерпілого чи його близьких (шантаж), кваліфікується лише за ст. 386 КК України і є залякуванням розголошенням таких відомостей, які, на думку самого потерпілого, принижують його честь та гідність і які він бажає зберегти у таємниці.

Якщо через примушування свідок чи експерт відмовилися від давання показань чи висновку або ці самі особи, а також потерпілий дали завідомо неправдиві показання чи висновок, то їх відповідальність за ч. 1 ст. 385 або за ст. 384 КК України настає за умови відсутності підстав для застосування статей 39-41 КК України.

Підкуп як спосіб вчинення цього злочину полягає в матеріальній винагороді свідку, потерпілому чи експерту або в обіцянці майнових вигод чи позбавленні від матеріальних витрат. Фактичне одержання цими особами незаконної винагороди внаслідок їх підкупу та сума (розмір) такої винагороди на кваліфікацію за ст. 386 КК України не впливають. Проте за наявності зазначених у законі умов дії судового експерта, який одержав таку винагороду, можуть бути кваліфіковані за ст. 354 КК України.

Названі у ст. 386 КК України дії вчиняються у певній *обстановці* – під час розслідування чи судового розгляду цивільних, адміністративних та кримінальних справ, а також у разі розслідування, яке здійснює тимчасова слідча чи тимчасова спеціальна комісія Верховної Ради України.

За конструкцією об'єктивної сторони це діяння є злочином із *формальним* складом і тому вважається *закінченим* із моменту вчинення однієї із перерахованих у законі дій, незалежно від того, чи вдалося в дійсності перешкодити з'явленню свідка, потерпілого, експерта до слідчо-судових органів, примусити або схилити їх до відмови від давання чи до давання завідомо неправдивих показань або висновку. Поза межами складу злочину перебувають і дії, які є фактичною реалізацією тієї погрози, що ви-

словлювалася винним, і які підлягають самостійній кваліфікації.

Перелік форм (способів) примушування, зазначених у ст. 386 КК України, є *вичерпним*, тому якщо особу схиляють до відмови від давання або до давання неправдивих показань чи висновку в інший спосіб (наприклад, шляхом умовлянь або залякувань виселенням із квартири, розірванням шлюбу тощо), вчинене кваліфікується не за ст. 386 КК України, а як підбурювання (ч. 4 ст. 27 КК України) до злочину, передбаченого ст. 384 або ч. 1 ст. 385 КК України. Як примушування, так і підкуп, про які йдеться у ст. 386 КК України, є по суті також спеціальними видами підбурювання до відмови від давання або до давання завідомо неправдивих показань чи висновку, але з урахуванням того, що вони виділені у самостійний склад злочину, їх вчинення охоплюється ознаками ст. 386 КК України і додаткової кваліфікації не потребує.

Якщо дії, зазначені у ст. 386 КК України, вчинюються особою з метою приховування скоєного нею самою тяжкого чи особливо тяжкого злочину, вони кваліфікуються лише за ст. 386 КК України. При вчиненні таких дій з метою приховування злочину, вчиненого іншою особою, вони кваліфікуються не тільки за ст. 386 КК України, а й за ч. 1 ст. 396 КК України.

Коли під впливом примушування свідок чи експерт відмовилися від давання показань чи висновку або ці самі особи, а також потерпілий дали завідомо неправдиві показання чи висновки, то відповідальність за ч. 1 ст. 385 або за ст. 384 КК України настає для цих осіб лише за умови, що відсутні підстави для застосування статей 39-41 КК України. У разі того, що відмова від давання або давання завідомо неправдивих показань чи висновку вчинені внаслідок підкупу, дії свідка чи експерта, якого було підкуплено, слід кваліфікувати за ст. 384 або за ч. 1 ст. 385 КК України.

Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 386 КК України, характеризується прямим умислом і спеціальною метою: перешкодити з'явленню свідка, потерпілого чи експерта до слідчо-судових органів; примусити чи схилити цих осіб до відмови від давання або до давання неправдивих показань чи висновку; помститися за виконання цими особами їх обов'язків.

Суб'єкт злочину – будь-яка особа 16-річного віку. Якщо перешкоджання з'явленню або примушуванню до відмови від давання або до давання завідомо неправдивих показань чи висновку вчинюються службовою особою з використанням влади чи свого службового становища або перевищенням влади чи службових повноважень, вчинене слід кваліфікувати не тільки за ст. 386, а й за статтями 364 чи 365 КК України. При примушуванні до давання неправдивих показань під час допиту особою, яка провадить дізнання чи досудове слідство, вчинене слід кваліфікувати лише за ст. 373 КК України.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

1. Які ознаки характеризують об'єктивну та суб'єктивну сторони примушування давати показання?
2. Які відомості можуть скласти зміст завідомо неправдивого повідомлення про вчинення злочину?
3. За якими ознаками слід відрізнити такі злочини, як завідомо неправдиві показання та відмова від давання показань?
4. За яких умов особа не підлягає кримінальній відповідальності за відмову давати показання?
5. Якими ознаками характеризуються об'єктивна та суб'єктивна сторони перешкоджання з'явленню свідка, потерпілого, експерта, примушування їх до відмови від давання чи до давання завідомо неправдивих показань чи висновку?

Розділ 5. ЗЛОЧИНИ, ЯКІ ПОСЯГАЮТЬ НА ВІДНОСИНИ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ СВОЄЧАСНЕ РОЗКРИТТЯ ТА ПРИСІЧЕННЯ ЗЛОЧИНІВ

5.1. Невжиття заходів безпеки щодо осіб, взятих під захист (ст. 380 КК України)

Диспозиція ст. 380 КК України є *бланкетною*, і для встановлення ознак складу цього злочину слід звернутися до Законів України від 23 грудня 1993 р. № 3781-ХІІ “Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів” та № 3782-ХІІ “Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві”¹, а також до статей 52¹-52⁵ КПК України, що передбачають право працівників суду, правоохоронних органів, осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, а також деяких інших осіб на забезпечення їх безпеки; встановлюють підстави, умови та порядок здійснення щодо них відповідних заходів безпеки. За найбільш небезпечні порушення приписів зазначених нормативних актів, а саме за невиконання заходів безпеки, а також розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист, передбачена кримінальна відповідальність у статтях 380 та 381 КК України.

Важливими гарантіями незалежності суддів є забезпечення їх особистої безпеки та їх державний захист. Коли під час здійснення правосуддя чи у зв’язку з цим виникають обставини, що свідчать про наявність небезпеки для життя, здоров’я, житла чи майна судді або його близьких родичів, відповідно до Закону України “Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів” головам судів необхідно вживати заходів для безперешкодного здійснення правосуддя, контролювати виконання органами внутрішніх справ таких заходів безпеки, як здійснення особистої охорони цих осіб, їх житла, майна, видача зброї чи засобів індивідуального захисту тощо.

Крім того, згідно із Законом України “Про забезпечення

---

¹ Див.: ВВР України. – 1994. – № 11. – Ст. 50, 51.

безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві” безпека учасників кримінального судочинства є важливим засобом запобігання втручанню у здійснення правосуддя. У зв’язку з цим суди в кожному конкретному випадку виявлення спроб вплинути на цих осіб повинні вживати заходів до захисту їх життя, здоров’я, житла та майна.

Таким чином, у цих нормативних актах (далі – Закон про державний захист і Закон про забезпечення безпеки) зазначено коло осіб, на яких такий захист поширюється; регламентуються види заходів, спрямованих на охорону їх життя, здоров’я, власності, особистої недоторканості; встановлюються органи, уповноважені приймати та виконувати рішення про застосування таких заходів, урегульовані їх права та обов’язки, а також підстави, порядок та види відповідальності за порушення цих обов’язків.

Суспільна небезпечність злочину, передбаченого ст. 380 КК України, полягає у тому, що в результаті нежиття заходів безпеки щодо учасників кримінального процесу вони стають уразливими для будь-якого негативного впливу, а це може заподіяти шкоду зазначеним у законі учасникам кримінального процесу, відбитися на рішеннях суду і, як наслідок, негативно вплинути на здійснення правосуддя.

Потерпілими від злочину, передбаченого ст. 380 КК України, є: а) працівники суду; б) працівники правоохоронних органів; в) особи, які беруть участь у кримінальному судочинстві; г) члени їх сімей та близькі родичі.

Працівниками суду законодавець визнає не тільки професійних суддів, а й народних засідателів, присяжних, працівників апарату судів.

Поняття *працівника правоохоронних органів* наведене у ст. 1 Закону про державний захист. Проте ці працівники визнаються потерпілими від злочину лише за умови, якщо необхідність у застосуванні спеціальних заходів захисту виникає у зв’язку з їх участю в оперативно-розшуковій діяльності, охороні громадського порядку, розслідуванні та розгляді справ, виконанні судових актів, нагляді та контролі за виконанням законів та в іншій діяльності, пов’язаній із здійсненням правосуддя

(див. ч. 1 ст. 2 Закону про державний захист).

Коло осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, визначене у статтях 2, 16 та 19 Закону про забезпечення безпеки, а також у ч. 2 ст. 52¹ КПК України. До них, зокрема, належать: потерпілі, свідки, експерти, захисники та інші особи, які беруть участь у виявленні, попередженні, припиненні, розкритті, розслідуванні злочинів та судовому розгляді кримінальних справ.

До членів сім'ї та близьких родичів законодавець зараховує осіб, названих у п. 11 ст. 32 КПК України, ч. 2 ст. 3 СК України, ч. 2 ст. 2 Закону про державний захист, а саме: батьків, одного із подружжя, дітей, рідних братів і сестер, діда, бабу, онуків, а також осіб, які спільно проживають із потерпілими (зазначених у ст. 380 КК України), пов'язані з ними спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки.

До заходів безпеки, які можуть застосовуватися для захисту потерпілих, зафіксованих у ст. 380 КК України, належать: особиста охорона чи охорона житла, майна, видача зброї або інших засобів індивідуального захисту, візуальне спостереження, прослуховування телефонних розмов, переведення на іншу роботу, направлення на навчання, переїзд до іншої місцевості, заміна документів, зміна зовнішності тощо (про поняття та види таких заходів див. ст. 1 та Розділ II Закону про державний захист, ст. 1 та Розділ III Закону про забезпечення безпеки).

За ст. 380 КК України карається злочин із матеріальним складом, тому його *об'єктивна сторона* полягає у: а) вчиненні діяння – невжиття заходів безпеки щодо осіб, взятих під захист; б) настанні *тяжких наслідків*, що відбуваються через невиконання або неналежне виконання обов'язків щодо забезпечення безпеки осіб, які підлягають спеціальним заходам захисту; в) причинному зв'язку між відповідними діяннями і наслідками.

Злочин визнається *закінченим* з моменту настання відповідних наслідків. Саме тому невжиття відповідних заходів безпеки, що не потягло за собою наслідків, зазначених у ст. 380 КК України, тягне за собою лише дисциплінарну або адміністративну відповідальність (наприклад, за ст. 185⁶ КУпАП).

Діяння може виявлятися в таких, названих у ст. 380 КК

України, конкретних формах поведінки винного, як: 1) неприйняття рішення про заходи безпеки; 2) несвоєчасне прийняття такого рішення; 3) прийняття недостатньо обґрунтованого рішення; 4) незастосування достатніх заходів безпеки; 5) несвоєчасне застосування заходів безпеки.

Виходячи з приписів диспозиції ст. 380 КК України, діяння як ознака об'єктивної сторони передбаченого нею злочину може полягати і в активній формі поведінки – *діях* (наприклад, прийняття недостатньо обґрунтованого рішення), і в пасивній – *бездіяльності* (наприклад, у невиконанні або неналежному виконанні службових обов'язків щодо забезпечення безпеки осіб, які підлягають спеціальним заходам захисту).

Неприйняття рішення про застосування спеціальних заходів полягає в тому, що особа не приймає такого рішення, хоча для цього є всі підстави (наприклад, голова суду не ухвалює постанови про застосування спеціальних заходів безпеки щодо працівника суду, хоча є дані про наявність реальної небезпеки для життя цього працівника).

Несвоєчасне прийняття рішення про заходи безпеки означає порушення встановлених законом строків прийняття такого рішення чи несвоєчасне доведення його до відома органів, які здійснюють заходи безпеки (наприклад, слідчий виносить постанову про застосування заходів безпеки щодо свідка з порушенням строків, встановлених ч. 3 ст. 52¹ КПК України).

Прийняття недостатньо обґрунтованого рішення про заходи безпеки полягає у безпідставній відмові в прийнятті такого рішення чи у передчасному його скасуванні або в прийнятті рішення про застосування таких заходів, які реально не забезпечують безпеки потерпілого (наприклад, за наявності реальної небезпеки для життя потерпілого прокурор приймає рішення про скасування щодо нього заходів безпеки).

Незастосування достатніх заходів безпеки означає, що уповноважена особа або взагалі їх не застосовує (наприклад, начальник спецпідрозділу ігнорує постанову суду і не виділяє співробітників для охорони житла свідка), або вживає недостатніх заходів (наприклад, особиста охорона свідка здійснюється лише в денний час доби), що не гарантує повної безпеки осо-

бам, взятим під захист.

Несвоєчасне застосування заходів безпеки є там, де уповноважена особа, яка має виконувати рішення про застосування заходів безпеки, виконує його з порушенням строків, встановлених у ч. 3 ст. 52¹ КПК України (наприклад, співробітник спецпідрозділу, який отримав наказ про взяття під охорону свідка негайно, вирішує приступити до виконання цього наказу лише з початку наступного тижня).

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 380 КК України, є настання *тяжких наслідків* як результат невиконання або неналежного виконання обов'язків щодо забезпечення безпеки осіб, які підлягають спеціальним заходам захисту. Тяжкими судова практика визнає, зокрема, такі наслідки, як вбивство особи, яка потребувала захисту або знаходилася під захистом, заподіяння їй тяжких тілесних ушкоджень, знищення її майна у значних розмірах, викрадення чи захоплення близьких потерпілого як заручників тощо.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується так званою змішаною формою вини або необережністю. Особливість суб'єктивної сторони полягає в тому, що психічне ставлення винного до самого факту невиконання або неналежного виконання обов'язків щодо забезпечення безпеки осіб, які підлягають спеціальним заходам захисту, тобто до *діяння*, яке само по собі тягне лише дисциплінарну або адміністративну відповідальність, може характеризуватися як умислом (наприклад, відмова в прийнятті рішення про заходи безпеки з бажання заощадити державні кошти), так і необережністю (наприклад, відміна заходів безпеки без урахування чинників, що свідчать про наявність загрози для особи, взятої під захист). При цьому обов'язковою ознакою вини є усвідомлення суб'єктом того, що існують достатні підстави для застосування спеціальних заходів безпеки щодо відповідної особи. Що ж стосується психічного ставлення особи до наслідків невжиття заходів безпеки щодо осіб, взятих під захист, то вина може бути тільки необережною.

Якщо психічне ставлення винного до наслідків є умисним, вчинене за наявності інших необхідних умов містить ознаки службового злочину (статті 364 чи 365 КК України). Умисне

сприяння злочину проти особи, взятої під захист, шляхом не-вжиття заходів безпеки щодо неї кваліфікується як співучасть (ст. 27 КК України) у цьому злочині.

Суб'єкт злочину – *спеціальний*, до якого належать дві категорії службових осіб: а) особи, які зобов'язані приймати рішення про застосування заходів безпеки (наприклад, голова суду, прокурор, керівник органу внутрішніх справ); б) особи, які зобов'язані здійснювати ці заходи (наприклад, працівник оперативно-розшукового органу: статті 14 та 15 Закону про державний захист, ст. 3 Закону про забезпечення безпеки).

5.2. Розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист (ст. 381 КК України)

Диспозиція ст. 381 КК України є *бланкетною*, і для встановлення ознак складу цього злочину слід звернутися до статей 52¹–52⁵ КПК України, а також до Законів України від 23 грудня 1993 р. № 3781-ХІІ “Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів” та № 3782-ХІІ “Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві”¹ (див. про це докладно аналіз ст. 380 КК України).

Предметом злочину, передбаченого ст. 381 КК України, є відомості про заходи безпеки, які можуть містити інформацію: щодо осіб, взятих під захист, або тих, хто здійснює такий захист, відносно місцезнаходження цих осіб, маршрутів пересувань, видів та характеру заходів, що застосовуються, строків, способів, місця і часу їх здійснення тощо. Зазначені відомості не підлягають розголошенню, бо Закон передбачає *конфіденційність* даних щодо осіб, взятих під захист (ст. 10 Закону про державний захист), а відомості про них та заходи безпеки відносять до інформації з *обмеженим доступом* (ч. 2 ст. 52³ КПК України).

Потерпілими від злочину, передбаченого ст. 381 КК України, є: а) працівники суду; б) працівники правоохоронних

---

¹ Див.: ВВР України. – 1994. – № 11. – Ст. 50, 51.

органів; в) особи, які беруть участь у кримінальному судочинстві; г) члени їх сімей та близькі родичі (про характеристику потерпілих від цього злочину, а також про заходи безпеки, які можуть застосовуватися для їх захисту, див. аналіз ст. 380 КК України).

За ст. 381 КК України карається злочин із *матеріальним* складом, тому його *об'єктивна сторона* полягає у: а) вчиненні діяння (розголошенні відомостей про заходи безпеки); б) заподіянні певних наслідків – спричиненні шкоди здоров'ю потерпілого (ч. 1 ст. 381 КК України) або смерті чи інших тяжких наслідків (ч. 2 ст. 381 КК України); в) причинному зв'язку між зазначеними діянням і наслідками. Злочин визнається *закінченим* з моменту настання цих наслідків, а розголошення відомостей, що не спричинило таких наслідків, тягне за собою лише дисциплінарну або адміністративну відповідальність (ст. 185¹¹ КУпАП).

Під *розголошенням* відомостей про заходи безпеки слід розуміти дії, внаслідок яких вони стають надбанням хоча б однієї особи, яка не має права на ознайомлення з ними. Обсяг інформації, форми та способи її доведення до відома сторонніх (неправомочних) осіб (довірча розмова, усна доповідь, виступ у засобах масової інформації, переписування, демонстрація документів тощо) на кваліфікацію не впливають. Розголошення припускає *доведення відомостей до відома й фактичне ознайомлення* з ними хоча б однієї сторонньої особи, тому злочин може бути вчинений лише шляхом активної поведінки – дії. Ознаки розголошення відсутні, якщо інформація не доводиться до відома і не стає в дійсності, а лише могла б стати надбанням третіх осіб внаслідок бездіяльності (зокрема, у випадках порушення правил зберігання документів чи їх втрати через невиконання уповноваженою особою покладених на неї обов'язків). За певних умов (наприклад, якщо через втрату документів довелося змінити характер заходів захисту, що призвело до значних матеріальних витрат) вчинене може містити ознаки складу злочину, передбаченого ст. 367 КК України.

Під спричиненням *шкоди здоров'ю* (ч. 1 ст. 381 КК України) слід розуміти завдання потерпілому побоїв, нанесення

легких чи середньої тяжкості тілесних ушкоджень, а під *тяжкими наслідками* (ч. 2 ст. 381 КК України) – смерть потерпілого, заподіяння йому тяжких тілесних ушкоджень, знищення (пошкодження) майна у значних розмірах, загибель членів сім'ї чи близьких родичів, викрадення чи захоплення як заручника або самої особи, взятої під захист, або членів її сім'ї чи близьких родичів тощо.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується так званою змішаною формою вини або необережністю. Особливість суб'єктивної сторони полягає в тому, що психічне ставлення винного до самого факту розголошення (доведення до відома) відповідної інформації, тобто до діяння, яке само по собі тягне дисциплінарну або адміністративну відповідальність, може характеризуватися як умислом (зокрема, розголошення відомостей про заходи безпеки стороннім особам з бажання показати свою поінформованість), так і необережністю (наприклад, розголошення відомостей про заходи безпеки в присутності товаришів по службі, які, за помилковою думкою винного, мають право на ознайомлення з цією інформацією). При цьому обов'язковою ознакою вини є усвідомлення суб'єктом того, що відомості, які розголошуються, стосуються заходів безпеки щодо особи, взятої під захист, і що вони не можуть бути доведені до відома сторонніх осіб. Що ж стосується психічного ставлення особи до наслідків розголошення, то вина може бути тільки необережною.

За наявності прямого чи непрямого умислу до цих наслідків вчинене містить ознаки складу більш тяжкого злочину, передбаченого ст. 364 КК України. Якщо розголошення відомостей про заходи безпеки відбувається з метою сприяння злочину, який вчиняється щодо особи, взятої під захист, скоєне містить також ознаки співучасті (ст. 27 КК України) у відповідному злочині.

Розголошення відомостей про заходи безпеки службовою особою, якій ці відомості були довірені по службі, за винагороду тягне за собою відповідальність за сукупністю злочинів, передбачених ст. 381 та ст.368 КК України.

Мотиви розголошення можуть бути різними (допомогти

обвинуваченому уникнути кримінальної відповідальності, похвалитися своєю обізнаністю, помститися, одержати певну вигоду) і на кваліфікацію злочину за ст. 381 КК України не впливають.

Суб'єкт злочину – *спеціальний*, до якого належать, передусім, три категорії *службових осіб*, а саме ті з них: а) які приймають рішення про застосування заходів безпеки; б) які здійснюють (застосовують) ці заходи (див. аналіз ст. 380 КК України); в) яким рішення про застосування заходів безпеки стало відомо у зв'язку з їх службовим становищем. До останніх належать службові особи підприємств, установ, організацій, які за родом своєї діяльності надають офіційного сприяння органам, що приймають рішення про заходи безпеки або вживають їх, чи службові особи, які допомагають саме тим особам, які взяті під захист (наприклад, надають технічні засоби захисту, замінюють документи чи здійснюють переселення цих осіб тощо). Зазначені особи зобов'язані зберігати в таємниці довірені їм відомості внаслідок *свого службового обов'язку*. Інші особи (як службові, так і приватні), які розголошують відомості про заходи безпеки, що стали їм відомі неофіційним шляхом (зокрема, із розмов чи чуток), не можуть нести відповідальність згідно із ст. 381 КК України.

До суб'єктів злочину, передбаченого ст. 381 КК України, законодавець відносить також *особу, яку було взято під захист*. Така особа може бути суб'єктом злочину за наявності двох умов, а саме, коли: а) вона була *попереджена* про відповідальність і дала письмове *зобов'язання* (підписку) про нерозголошення відомостей про заходи захисту, тобто коли у неї виник правовий обов'язок зберігати їх у таємниці; б) шкода здоров'ю або інші тяжкі наслідки були заподіяні *іншим особам*, також взятим під захист, а не тій, яка розголосила відомості про прийняті щодо неї заходи безпеки. Якщо ж шкода була заподіяна лише тій взятій під захист особі, яка сама і розголосила відомості про заходи безпеки щодо неї, її відповідальність за ст. 381 КК України виключається.

5.3. Розголошення даних досудового слідства або дізнання (ст. 387 КК України)

Диспозиція ст. 387 КК України є *бланкетною*, і для встановлення певних ознак складу цього злочину слід звернутися до статей 32, 101, 102 та 121 КПК України, а також до Закону України № 2121-III від 7 грудня 2000 р. “Про банки і банківську діяльність”¹ та Закону України № 2135-XI від 18 лютого 1992 р. “Про оперативно-розшукову діяльність”². У цих нормативних актах визначаються поняття (наприклад, поняття ділової репутації), що використовує законодавець, встановлюється коло осіб, які беруть участь у досудовому слідстві чи дізнанні, а також відомості, які є предметом розголошення, способи, завдяки яким вони можуть стати відомими певним особам у зв’язку з їх службовою діяльністю.

Суспільна небезпечність цього злочину полягає в тому, що матеріали попереднього слідства можуть стати надбанням осіб, здатних перешкодити ходу слідства. Розголос таких відомостей заважає виявленню і закріпленню доказів і, урешті-решт, встановленню істини у справі. Вимога про неприпустимість розголошення матеріалів попереднього слідства міститься у ст. 121 КПК України, відповідно до якої дані попереднього слідства можуть бути розголошені тільки з дозволу прокурора або слідчого і лише в тому обсязі, в якому вони визнають це можливим.

Предметом злочину згідно із ст. 387 КК України є відомості, що становлять собою дані дізнання чи досудового слідства, тобто такі, які:

- стосуються обставин розслідуваного злочину, підозрюваних, обвинувачених чи інших осіб, які є учасниками розслідування, а також будь-яких інших доказів у кримінальній справі;
- отримані під час провадження дізнання чи досудового слідства;

---

¹ Див.: ВВР України. – 2001. – № 5-6. – Ст. 30.

² Див.: ВВР України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.

– закріплені або підлягають закріпленню в матеріалах кримінальної справи у встановленому законом процесуальному порядку;

– не підлягають оголошенню без спеціального на те дозволу з боку уповноважених осіб.

За ч. 2 ст. 387 КК України предметом злочину є не будь-які, а лише такі дані дізнання чи досудового слідства, що *ганьблять людину, принижують її честь та гідність* і до яких належать відомості про обставини та факти, які особа бажає зберегти в таємниці і які свідчать про непорядну поведінку, торкаються почуття самоповаги, підривають авторитет, репутацію людини, компрометують її в очах оточуючих тощо. Якщо суб'єкт злочину, передбаченого ч. 2 ст. 387 КК України, розголошує інші дані дізнання чи досудового слідства, вчинене слід розглядати як дисциплінарний проступок, а за наявності необхідних умов – як злочин, передбачений ст. 364 КК України.

Чинне законодавство не містить визначення понять гідності, честі чи ділової репутації, оскільки вони є морально-етичними категоріями й одночасно особистими немайновими правами, яким закон надає значення самостійних об'єктів судового захисту. Зокрема, під гідністю слід розуміти визнання цінності кожної фізичної особи як унікальної біопсихосоціальної цінності. З честю пов'язується позитивна соціальна оцінка особи в очах оточуючих, яка ґрунтується на відповідності її діянь (поведінки) загальноприйнятим уявленням про добро і зло. Під діловою репутацією фізичної особи розуміється набута особою суспільна оцінка її ділових і професійних якостей при виконанні нею трудових, службових, громадських чи інших обов'язків. Ділова репутація юридичної особи, у тому числі підприємницьких товариств, фізичних осіб – підприємців, адвокатів, нотаріусів та інших осіб, – це оцінка їх підприємницької, громадської, професійної чи іншої діяльності, яку здійснює така особа як учасник суспільних відносин. Виключення становить наведене у ст. 2 Закону України “Про банки і банківську діяльність” поняття ділової репутації, яка визначається як сукупність підтвердженої інформації про особу, що дає можливість зробити висновки про професійні та управлінські здібності такої особи, її

порядність та відповідність її діяльності вимогам Закону. Дане поняття застосовується до праввідносин, на які поширюється цей Закон.

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 387 КК України, виражається лише в активній поведінці особи – *дія*, які є порушенням покладеного на особу правового обов'язку і полягають у розголошенні в будь-якій формі (безпосередньо, по телефону, у листі, засобах масової інформації тощо) даних дізнання чи досудового слідства без дозволу (всупереч забороні) або в неналежному обсязі й доведенні їх до відома хоча б однієї особи, яка не має права на ознайомлення з ними.

Відповідно до ст. 387 КК України карається злочин із *формальним* складом, тому він визнається *закінченим* з моменту, коли заборонена до розголошення інформація стала надбанням будь-якої особи, яка не має права на ознайомлення з нею і до числа яких належать як особи, що беруть участь у справі (наприклад, інші свідки), так і сторонні особи, які не мають щодо справи ніякого відношення.

Згідно зі ст. 121 КПК України дані досудового слідства можна розголосити лише з дозволу слідчого або прокурора і тільки у тому обсязі, в якому вони вважають за потрібне. У необхідних випадках слід зробити попередження про обов'язок не розголошувати (про заборону оголошувати) ці дані. Звідси випливає, що обов'язковою умовою відповідальності за ч. 1 ст. 387 КК України є наявність спеціального *попередження* про заборону розголошувати (обов'язок не розголошувати) дані дізнання чи досудового слідства, яке робиться офіційно й оформлюється у встановленому законом процесуальному порядку. Попередження може стосуватися всіх даних, певної їх частини або окремих відомостей чи фактів і може бути зроблене на будь-якій стадії розслідування. Відсутність такого попередження виключає відповідальність за ч. 1 ст. 387 КК України, оскільки не породжує правового обов'язку особи утримуватися від розголошення цих даних. Відповідальність за ч. 1 ст. 387 КК України виключається і за умови, якщо дозвіл оголошувати ці дані хоча і був відсутній, але офіційне попередження про заборону на їх розголошення не було оформлене у встановленому

законом процесуальному порядку.

За ч. 2 ст. 387 КК України наявність спеціального попередження про заборону розголошення таких відомостей не потрібна, бо збереження в таємниці даних дізнання чи досудового слідства входить до кола службових обов'язків осіб, зазначених у ч. 2 ст. 387 КК України.

Суб'єктивна сторона злочину полягає лише в прямому умислі, тому що винний усвідомлює, що всупереч забороні і зробленому про це попередженню він розголошує дані дізнання чи слідства. Мотиви та мета такого розголошення можуть бути різними і на кваліфікацію не впливають.

У разі вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 387 КК України, винний має також усвідомлювати, що розголошені ним відомості ганьблять людину, принижують її честь та гідність, а, розголошуючи їх, він порушує свій службовий обов'язок. Вчинення тих самих дій, але з необережності (наприклад, внаслідок порушення правил збереження документів чи їх втрати) виключає відповідальність за ст. 387 КК України.

Суб'єкт злочину – *спеціальний*. Згідно із ч. 1 ст. 387 КК України ним можуть бути *дві* категорії осіб: а) такі учасники процесу, як свідок, потерпілий, цивільний позивач та відповідач, захисник, експерт, спеціаліст, перекладач, понятий (статті 32, 121, 127 КПК України); б) інші особи, які були присутні під час провадження слідчих дій (законний представник, педагог, лікар, секретар, особа, що бере участь у впізнанні, знаходиться в оточенні при огляді, тощо). Вони можуть бути суб'єктами злочину за умови їх попередження про заборону на розголошення відповідних даних. Підозрюваний та обвинувачений відповідальності за ст. 387 КК України не підлягають.

Відповідно до ч. 2 ст. 387 КК України суб'єктом злочину є: суддя, народний засідатель, присяжний, прокурор, слідчий, працівник органу дізнання, оперативно-розшукового органу (статті 32, 101, 102 КПК України, ст. 5 Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність”) незалежно від того, чи брали вони безпосередньо участь у досудовому слідстві або дізнанні, чи відомості, які є предметом розголошення, стали їм ві-

домі іншим шляхом, але у зв'язку з їх службовою діяльністю.

Якщо розголошення таких даних вчинюється службовою особою зазначених органів і заподіює істотну шкоду правам та інтересам фізичних або юридичних осіб, державним чи громадським інтересам, вчинене (залежно від конкретних обставин справи та форми вини) може бути кваліфіковане за статтями 364 або 367 КК України.

5.4. Приховування злочину (ст. 396 КК України)

Диспозиція ст. 396 КК України є *відсилочною*, і для встановлення певних ознак складу цього злочину слід звернутися до ст. 26, частин 5 та 6 ст. 27 КК України, де визначаються поняття співучасті у злочині, види співучасників та умови кримінальної відповідальності за заздалегідь не обіцяне переховування злочину, що не вважається співучастю в його вчиненні.

Виходячи з положень цих норм, Закон поділяє приховування злочину на два види: *заздалегідь обіцяне* (ч. 5 ст. 27 КК України) і *заздалегідь не обіцяне* (ч. 6 ст. 27 КК України).

У першому випадку здійснюється таке приховування злочину, яке було обіцяне до початку вчинення того злочину, який приховується, або хоча й під час його вчинення, але до моменту його закінчення. Саме тому таке приховування визнається співучастю у злочині у виді пособництва (ч. 5 ст. 27 КК України). У другому – приховування злочину не обіцяється заздалегідь, а здійснюється вже після закінчення того злочину, який приховується. У такому разі приховувач не дає попередньої обіцянки (тобто до вчинення злочину або до його закінчення) на приховування. Таке приховування визнається лише *причетною до злочину діяльністю* (ч. 6 ст. 27 КК України), відповідальність за що передбачена ч. 1 ст. 396 КК України.

При цьому слід ураховувати, що співучастю в злочині може бути визнане і таке його приховування, яке хоча й не було обіцяне заздалегідь (до початку злочину чи у процесі його вчинення), проте з інших причин (зокрема, внаслідок *систематичного* приховування злочинів, вчинюваних тими самими

особами) давало підставу виконавцю злочину або іншим його співучасникам розраховувати на таке сприяння без попередньої домовленості з приховувачем. Наприклад, Т. був необґрунтовано засуджений за співучасть у крадіжці килимової пряжі з комбінату, оскільки він перевіз викрадену К. та З. пряжу вагою 20,5 кг на закріпленій за ним автомашині на прохання К., який звернувся до нього після того, як розкрадання вже було закінчено. Дії Т. повинні бути кваліфіковані не як співучасть у розкраданні, а за ст. 396 КК України.

Від заздалегідь не обіцяного приховування злочину слід відрізнити найбільш небезпечний вид заздалегідь не обіцяного сприяння учасникам злочинних організацій чи укриття їх злочинної діяльності (ст. 256 КК України). Згідно з приписами цієї норми кримінально караним є заздалегідь не обіцяне сприяння учасникам злочинної організації та укриття їх злочинної діяльності шляхом надання приміщень, сховищ, транспортних засобів, інформації, документів, технічних пристроїв, грошей, цінних паперів, а також заздалегідь не обіцяне здійснення інших дій по створенню умов, які сприяють їх злочинній діяльності. За ст. 256 КК України встановлено відповідальність за *спеціальний* вид приховування діяльності злочинної організації.

Відповідно до ч. 1 ст. 396 КК України карається злочин із *формальним* складом, *об'єктивна сторона* якого полягає в заздалегідь не обіцяному *приховуванні* злочину, яке може бути вчинене лише шляхом активної поведінки – дії.

Форми (способи) такого приховування наведені у ч. 6 ст. 27 КК України, відповідно до якої цей злочин вчинюється шляхом переховування: а) злочинця (наприклад, шляхом надання йому житла, транспортних засобів, документів), б) знарядь та засобів вчинення злочину (зокрема, зброї, підроблених документів), в) слідів злочину (наприклад, знищення предметів, на яких були відбитки пальців злочинця), г) предметів, здобутих злочинним шляхом (зокрема, грошей, коштовностей).

Знаряддя вчинення злочину – це предмети, призначені для безпосереднього виконання дій, що утворюють об'єктивну сторону складу злочину (наприклад, зброя, відмички тощо). Зокрема, під знаряддям злочину щодо корисливих посягань на влас-

ність розуміють такі предмети чи технічні засоби, які умисно використовуються для викрадення майна чи заволодіння ним, а також для полегшення вчинення чи приховування злочину.

Під *засобами вчинення злочину* розуміють предмети матеріального світу, які застосовуються при вчиненні злочину. Вони або необхідні для вчинення злочину, або полегшують чи прискорюють його скоєння (наприклад, підроблені документи для шахрайства, одурманюючі речовини для згвалтування та ін.).

Під *слідами злочину* розуміється відображення на матеріальних предметах ознак і явищ, причинно пов'язаних зі злочином (зокрема, вбивця в закривавленому одязі після вчинення злочину приходить до свого знайомого і, розповівши про те, що трапилося, просить дати йому інший одяг, а закривавлений спалити, що останній і виконує).

Предмети, здобуті злочинним шляхом, – це речі матеріального світу (майно, цінності), отримані винним у результаті злочинної діяльності (наприклад, внаслідок крадіжки, вимагання, розбою тощо). Коли законодавець пов'язує кримінальну відповідальність з урахуванням особливого правового режиму предмета злочину, обумовленого його корисними чи шкідливими властивостями (до них належать, наприклад, порнографічні предмети – ст. 301 КК України; вогнепальна зброя, бойові припаси, вибухові речовини – ст. 263 КК України та ін.), і вони водночас є предметом приховування злочину, то необхідна додаткова кваліфікація вчиненого за відповідними статтями КК України.

Конкретні способи здійснення приховування можуть бути різними: надання злочинцю притулку чи документів, зміна його зовнішності, знищення зброї, слідів злочину, укриття предметів, здобутих злочинним шляхом, тощо. Із моменту вчинення будь-якої з перерахованих дій щодо приховування злочин визнається *закінченим* і набуває характеру *триваючого*, тобто є таким, що, почавшись дією чи бездіяльністю особи, характеризується безперервним здійсненням цього делікту протягом невизначеного проміжку часу. Особливість полягає в тому, що закінченням триваючого злочину є момент припинення так званого “злочинного стану”, що відбувається з об'єктивних або

суб'єктивних причин.

Так, Ленінським районним судом м. Севастополя вироком від 4 листопада 2005 р. засуджено М. за ч. 1 ст. 396 КК України на один рік обмеження волі за те, що вона, працюючи адвокатом, перебуваючи у службовому кабінеті РВ УМВС, під час побачення наодинці з А., який підозрювався у вчиненні особливо тяжкого злочину, передбаченого ч. 3 ст. 289 КК України, діючи умисно, за власною ініціативою отримала від нього ключ від гаража, де, як їй було відомо, перебували речові докази по справі.

З метою знищення речових доказів і перешкодження розкриттю злочину, вчиненого А., М. передала зазначені ключі матері останнього А.І. з указівкою негайно вжити заходів для приховання речових доказів. Виконуючи цю вказівку, А.І. прибула до гаража і почала вчиняти дії з вивезення речових доказів, але їх припинили працівники міліції¹.

Як зазначено в ч. 1 ст. 396 КК України, кримінально караним є приховування не будь якого, а лише злочину певного ступеня тяжкості – *тяжкого* (ч. 4 ст. 12 КК України) чи *особливо тяжкого* (ч. 5 ст. 12 КК України). Приховування інших злочинів не тягне за собою кримінальної відповідальності за ст. 396 КК України.

Проте якщо дії щодо однієї з форм приховування містять ознаки самостійного складу злочину, то незалежно від тяжкості приховуваного злочину вчинене слід кваліфікувати за відповідними статтями Особливої частини КК України (п. 9 ч. 2 ст. 115, статті 198, 205, 209, 221, 256 КК України тощо). Наприклад, дії винного, який вчинив умисне вбивство з метою приховати злочин іншої особи, додатково кваліфікувати ще й за ст. 396 КК України не потрібно, оскільки скоєне ним убивство повністю охоплюється ознаками п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України².

Якщо винний приховує такі знаряддя чи засоби вчинення злочину або предмети, здобуті злочинним шляхом, зберіган-

---

¹ Див.: Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 5 грудня 2006 р. // РВСУ. – 2007. – Вип. 1(14). – С. 111–113.

² Див.: ВВСУ. – 2003. – № 1. – С. 39.

ня яких містить ознаки самостійного складу злочину, вчинене слід кваліфікувати не тільки за ч. 1 ст. 396 КК України, а й за відповідними статтями Особливої частини КК України (статті 263, 265, 307, 309, 311, 321 КК України тощо).

Зі змісту закону (ч. 6 ст. 27, ч. 1 ст. 396 КК України) випливає, що приховування злочину може бути вчинене лише шляхом *фізичних* дій і тільки тих із них, які передбачені ч. 6 ст. 27 КК України. Отже, так зване “*інтелектуальне приховування*”, коли особа з метою приховування якогось злочину, наприклад, направляє завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину або дає завідомо неправдиві показання, не містить ознак злочину, передбаченого ч. 1 ст. 396 КК України, і кваліфікується лише за відповідними статтями цього Кодексу (у наведеному прикладі – за статтями 383 або 384 КК України).

Суб’єктивна сторона злочину характеризується умисною формою вини, оскільки винний усвідомлює, що приховує конкретний злочин. Особа при цьому має усвідомлювати характер здійсненого іншою винною особою діяння, а також те, що вона своєю поведінкою сприяє приховуванню вже вчиненого злочину.

Щодо тяжкості злочину, то для відповідальності за ч. 1 ст. 396 КК України достатньо усвідомлення особою лише тих фактичних ознак приховуваного нею діяння, які свідчать про приналежність цього діяння до тяжкого чи особливо тяжкого злочину, і саме так це діяння оцінюється за законом.

Якщо особа, яка приховує злочин, не усвідомлювала, який конкретно злочин вона приховує, відповідальність за ст. 396 КК України виключається.

Мотиви злочину можуть бути різними (корисливість, страх перед злочинцем, дружні стосунки з винним тощо) і не впливають на кваліфікацію.

Суб’єктом злочину може бути будь-яка особа 16-річного віку. Якщо приховування злочину вчиняє службова особа з використанням службового становища чи з перевищенням службових повноважень, вчинене слід кваліфікувати за статтями 364 або 365 КК України незалежно від тяжкості злочину, що приховується. За умов, що злочин, який приховується, – тяж-

кий або особливо тяжкий, дії службової особи слід додатково кваліфікувати і за ч. 1 ст. 396 КК України.

У частині 2 ст. 396 КК України закріплене положення, згідно з яким виключається кримінальна відповідальність за приховування злочину, вчиненого членом сім'ї або близьким родичем винного. Визначення сім'ї та її складу наведено у ст. 3 СК України, а близькими родичами відповідно до п. 11 ст. 32 КПК України вважаються батьки, дружина (чоловік), діти, рідні брати і сестри, дід, баба, онуки.

5.5. Порухення правил адміністративного нагляду (ст. 395 КК України)

Диспозиція ст. 395 КК України є *бланкетною*, і для встановлення ознак складу цього злочину слід звернутися до Закону України № 264/94-ВР від 1 грудня 1994 р. “Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі”¹. У цьому нормативному акті (далі – Закон “Про адміністративний нагляд...”) зазначено мету, коло осіб, на яких такий нагляд поширюється; регламентуються види заходів адміністративного нагляду; встановлюються органи, уповноважені приймати та виконувати рішення про застосування таких заходів, врегульовані їх права та обов'язки, а також підстави, порядок та види відповідальності за порушення цих обов'язків.

Адміністративний нагляд – це система тимчасових, примусових, профілактичних заходів спостереження і контролю, що встановлюються: а) постановою суду; б) щодо окремих осіб, звільнених із місць позбавлення волі; в) із метою запобігання вчиненню злочинів і здійснення виховного впливу.

Згідно зі ст. 9 Закону “Про адміністративний нагляд...” особи, щодо яких встановлено такий нагляд, зобов'язані вести законслухняний спосіб життя, не порушувати громадський порядок і додержуватися таких правил:

– прибути у визначений установою виконання покарань

---

¹ Див.: ВВР України. – 1994. – № 52. – Ст. 455.

строк в обране ними місце проживання і зареєструватися в органі внутрішніх справ;

– з’являтися за викликом міліції у вказаний строк і давати усні та письмові пояснення з питань, пов’язаних з виконанням правил адміністративного нагляду;

– повідомляти працівників міліції, які здійснюють адміністративний нагляд, про зміну місця роботи чи проживання, а також про виїзд за межі району (міста) у службових справах;

– у разі від’їзду в особистих справах із дозволу міліції в інший населений пункт та перебування там більше доби зареєструватися в місцевому органі внутрішніх справ.

Крім того, до таких осіб, за постановою суду (ст. 10 Закону “Про адміністративний нагляд...”), можуть бути застосовані частково або в повному обсязі такі обмеження:

– заборона виходу з будинку (квартири) у визначений час, який не може перевищувати восьми годин на добу;

– заборона перебування у встановлених місцях району (міста);

– заборона виїзду чи обмеження часу виїзду в особистих справах за межі району (міста);

– реєстрація в міліції від одного до чотирьох разів на місяць.

Під час здійснення адміністративного нагляду суд за поданням начальника органу внутрішніх справ з урахуванням особи піднаглядного, його способу життя і поведінки може змінювати (зменшувати або збільшувати) обсяг обмежень, передбачених ст. 10 зазначеного Закону.

Відповідно до ст. 395 КК України карається злочин із *формальним складом, об’єктивна сторона* якого припускає вчинення дії чи *бездіяльності*, які полягають в одній з наступних форм поведінки особи: а) самовільне залишення місця проживання (*дія*); б) неприбуття без поважних причин у визначений строк до обраного місця проживання (*бездіяльність*) після звільнення з місць позбавлення волі. Злочин визнається *закінченим* із моменту вчинення будь-якого з діянь, наведених у ст. 395 КК України.

Порушення інших правил адміністративного нагляду (обов’язків та обмежень, встановлених для осіб, які знаходяться

під наглядом, статтями 9 та 10 Закону “Про адміністративний нагляд...” тягне за собою лише адміністративну відповідальність (ст. 187 КУпАП).

Самовільне залишення місця проживання проявляється в діях піднаглядного, які полягають у зміні ним без поважних причин та без повідомлення органу, який здійснює нагляд, місця проживання як у межах того самого населеного пункту, так і за його межами (виїзд в інший населений пункт без дозволу цього органу – пункти “в” статей 9, 10 Закону “Про адміністративний нагляд...”)¹.

Неприбуття без поважних причин у визначений строк до обраного місця проживання (бездіяльність) – це невиконання обов’язку прибути до обраного місця проживання після звільнення з місць позбавлення волі у строк, визначений постановою суду про встановлення адміністративного нагляду, за відсутності у піднаглядного поважних причин для цього (п. “а” ст. 9 Закону “Про адміністративний нагляд...”). Неприбуття до місця проживання означає, що піднаглядний або взагалі не з’являється в цьому місці, або прибуває туди пізніше строку, встановленого постановою про адміністративний нагляд².

Обов’язковою ознакою об’єктивної сторони злочину є час його вчинення – протягом строку дії адміністративного нагляду, тривалість якого визначається судом на підставі ст. 6 Закону “Про адміністративний нагляд...”. Межі цього строку становлять від одного року до двох років і не можуть перевищувати строків, передбачених Законом для погашення або зняття судимості.

Обставиною, що виключає відповідальність за ст. 395 КК України, є наявність на боці піднаглядного *поважних причин* для неприбуття до обраного місця проживання у встановлений строк або для самовільного його залишення. Такими причинами можуть бути, наприклад, тяжка хвороба, стихійне лихо тощо, а також обставини, передбачені статтями 39-41 КК Укра-

---

¹ Див.: Рішення № 1786476 [електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. веб-портал суд. влади України. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/1786476>. – Заголовок з екрана.

² Див.: Рішення № 6463845 [електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. веб-портал суд. влади України. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/6463845>. – Заголовок з екрана.

їни. Відповідальність за ст. 395 КК України виключається і за умови, якщо адміністративний нагляд було встановлено за відсутності для цього законних підстав (статті 3 та 4 Закону “Про адміністративний нагляд...”).

Суб’єктивна сторона злочину полягає лише в прямому умислі, оскільки винний усвідомлює, що всупереч встановлених для нього обмежень або обов’язків, він порушує правила адміністративного нагляду. При цьому у разі вчинення злочину, передбаченого ст. 395 КК України, винний має також усвідомлювати, які саме обмеження та обов’язки як засоби адміністративного нагляду щодо нього встановлено згідно із Законом “Про адміністративний нагляд...”. Мотиви ухилення можуть бути різними і на кваліфікацію не впливають.

Мета є обов’язковою ознакою суб’єктивної сторони цього злочину і полягає у прагненні ухилитися від адміністративного нагляду. Порушення правил адміністративного нагляду з необережності (наприклад, піднаглядна особа забула гроші, через це запізнилася на транспорт, і, як наслідок, своєчасно не з’явилася для поточної реєстрації в міліцію) виключає відповідальність за ст. 395 КК України.

Суб’єкт злочину – *спеціальний*: особа, щодо якої судом із законних підстав встановлений адміністративний нагляд. До кола суб’єктів цього злочину згідно зі ст. 3 Закону “Про адміністративний нагляд...” належать такі категорії осіб:

– засуджені до позбавлення волі за тяжкі, особливо тяжкі злочини або засуджені два і більше разів до позбавлення волі за умисні злочини, якщо під час відбування покарання їх поведінка свідчила, що вони не бажають стати на шлях виправлення і залишаються небезпечними для суспільства (п. “б” ст. 3);

– засуджені до позбавлення волі за тяжкі, особливо тяжкі злочини або засуджені два і більше разів до позбавлення волі за умисні злочини, якщо вони після відбування покарання чи умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, незважаючи на попередження органів внутрішніх справ, систематично порушують громадський порядок і права інших громадян, вчиняють інші правопорушення (п. “в” ст. 3);

– засуджені до позбавлення волі за один із злочинів, по-

в'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів (п. "з" ст. 3).

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

1. Якими ознаками характеризується суб'єктивна сторона розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист (ст. 381 КК України)?

2. Як співвідносяться між собою такі злочини, як розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист (ст. 381 КК України), зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України) та перевищення влади або службових повноважень (ст. 365 КК України)?

3. Якими ознаками характеризується об'єктивна сторона ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі та у виді позбавлення волі (ст. 380 КК України)?

4. Які категорії осіб можуть бути суб'єктом ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі та у виді позбавлення волі (ст. 380 КК України)?

5. До якого виду належить диспозиція ст. 387 КК України (розголошення даних досудового слідства або дізнання) і якими нормативно-правовими актами необхідно користуватися для встановлення ознак цього складу злочину?

6. Які ознаки характеризують суб'єктивну сторону розголошення даних досудового слідства або дізнання (ст. 387 КК України)?

7. Якими ознаками характеризується об'єктивна сторона приховування злочину (ст. 396 КК України)?

8. У чому полягає відмінність приховування злочину як окремого злочину, передбаченого ст. 396 КК України, від співучасті (пособництва) у вчиненні злочину, який приховується винним?

9. Які чинники є підставами та умовами звільнення від кримінальної відповідальності за приховування злочину?

10. Які види адміністративного нагляду можуть встановлюватися до осіб, що є суб'єктами порушення правил адміністративного нагляду (ст. 395 КК України)?

Розділ 6. ЗЛОЧИНИ, ЯКІ ПОСЯГАЮТЬ НА ВІДНОСИНИ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ НАЛЕЖНЕ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ, ВИРОКІВ, УХВАЛ, ПОСТАНОВ СУДУ І ПРИЗНАЧЕНОГО НИМ ПОКАРАННЯ

6.1. Невиконання судового рішення (ст. 382 КК України)

Відповідно до ч. 5 ст. 124 та п. 9 ч. 3 ст. 129 Конституції України одним з основних принципів судочинства проголошується обов'язковість судових рішень¹. Отже, судові акти (рішення, вироки, ухвали, постанови, що набрали законної сили) обов'язкові до виконання на всій території України, а їх умисне невиконання або перешкоджання їх виконанню є злочином для будь-якої особи, а з боку службових осіб – *спеціальним видом* службового зловживання (ст. 364 КК України), що карається за ст. 382 КК України.

Предметом злочину за частинами 1, 2 і 3 ст. 382 КК України є судовий акт органів правосуддя (рішення, вирок, ухвала, постанова), який: 1) постановлений або ухвалений тільки судом; 2) судом будь-якої юрисдикції (загальної чи спеціалізованої)²; 3) судом будь-якої інстанції (першої, апеляційної чи касаційної); 4) із будь-якої категорії судових справ (цивільних, господарських, адміністративних, кримінальних); 5) набрав законної сили.

---

¹ Пунктом 9 ч. 2 ст. 129 Конституції України передбачено одну з основних засад судочинства – обов'язковість рішень суду. Виконання будь-якого судового рішення є невід'ємною стадією процесу правосуддя. Тому при вирішенні спору про відповідальність держави за невиконання судового рішення суд повинен з'ясувати причини такого невиконання та визначити державний орган, з вини якого це сталося. При цьому необхідно мати на увазі, що Європейський суд з прав людини у рішенні, ухваленому 7 травня 2002 р. у справі “Бурдов проти Росії”, наголосив, що для держави є неприпустимими виправдання неможливості виконання судового рішення відсутністю належного фінансування (*Див.*: Ухвала Судової палати у цивільних справах Верхов. Суду України від 30 жовтня 2003 р. // РВСУ. – 2004. – Вип. 1(8). – С. 6-7).

² *Див.*: лист Вищого арбітражного суду України від 14.03.2000 р. № 01-8/108 “Про відповідальність за невиконання рішень господарського суду” // Вісн. Вищ. арбітражного суду України. – 2000. – № 2.

За ч. 4 ст. 382 КК України предметом злочину є не судовий акт органів правосуддя України, а рішення Європейського суду з прав людини.

Відповідно до ст. 382 КК України встановлюється відповідальність за злочин як із *формальним*, так і з *матеріальним* складом. Так, згідно із ч. 1 ст. 382 КК України об'єктивна сторона злочину полягає в невиконанні судового акта або перешкодженні його виконанню; за ч. 2 караються ті самі діяння, вчинені службовою особою; за ч. 3 – ті самі діяння, вчинені службовою особою, яка займає відповідальне чи особливо відповідальне становище, або особою, раніше судимою за злочин, передбачений ст. 382 КК України; а ч. 4 встановлює відповідальність за сам факт невиконання службовою особою рішення Європейського суду з прав людини. Таким чином, у всіх цих випадках *об'єктивна сторона злочину вичерпується вчиненням певного діяння* (дії чи бездіяльності), і саме з цього моменту злочин визнається *закінченим* і набуває характеру *триваючого злочину*.

У частині 3 ст. 382 КК України встановлено також відповідальність і за таке невиконання судового акта чи перешкодження його виконанню, які заподіяли істотну шкоду охоронюваним законом правам і свободам громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб. Отже, у цьому випадку обов'язковою ознакою об'єктивної сторони злочину є настання певних наслідків – істотної шкоди, з моменту заподіяння якої злочин і визнається *закінченим*.

Виходячи із змісту частин 1-3 ст. 382 КК України, злочинне діяння як ознака об'єктивної сторони має *альтернативний* характер і може проявлятися або в пасивній, або в активній поведінці особи, що становить собою а) невиконання судового акта (бездіяльність) чи б) перешкодження його виконанню (дія).

Невиконання судового акта – це *бездіяльність*, що полягає у незастосуванні передбачених законом і судовим актом заходів, необхідних для його виконання, за умови, якщо суб'єкт був зобов'язаний і мав реальну можливість виконати судовий акт. Форми (способи) невиконання судового акта можуть бути різними, наприклад, пряма і відкрита відмова від його виконан-

ня, тобто висловлене в усній чи письмовій формі (наказ, розпорядження, повідомлення) небажання його виконати. Невиконання може мати і характер ухиляння, коли особа, хоча відкрито і не відмовляється від виконання судового акта, докладає певних зусиль, які фактично роблять неможливим його виконання (умисно не розпечатує пошту, не приймає державного виконавця, направляє документ не за адресою тощо).

Перешкоджання виконанню судового акта – це активні дії, які становлять собою протидію реалізації вимог, що містяться в цьому акті, яка вчинюється з метою недопущення його виконання (заборона підлеглим виконувати судовий акт, підкуп або обман державного виконавця, погрози або насильство щодо нього тощо). Якщо перешкоджання виконанню судового акта пов'язане із вчиненням інших злочинів (наприклад, даванням хабара, застосуванням насильства, знищенням документів), дії особи кваліфікуються за сукупністю злочинів.

Частиною 2 ст. 382 КК України передбачена відповідальність за ті самі діяння, вчинені службовою особою, що вказує на більш високий ступінь його суспільної небезпечності. Прикладом може бути наступна справа. Особа, працюючи на посаді головного бухгалтера підприємства та одночасно будучи його засновником, яка відповідно до своїх функціональних обов'язків, передбачених статутом та посадовою інструкцією, зобов'язана забезпечити здійснення відповідних перевірок і документальних ревізій, ознайомившись з постановою суду про надання співробітникам КРУ дозволу на проведення позапланової ревізії, умисно не допустила їх до проведення ревізії. Вказану особу було визнано винною у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 382 КК України¹.

Згідно із ч. 3 ст. 382 КК України встановлено відповідальність за таке невиконання судового акта чи перешкоджання його виконанню, яке вчиняється службовою особою, що займає відповідальне чи особливо відповідальне становище, або осо-

---

¹ Див.: Рішення № 3985084 [електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень : офіц. веб-портал суд. влади України. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/3985084>. – Заголовок з екрана.

бою, раніше судимою за злочин, передбачений ст. 382 КК України, або якщо заподіяно істотну шкоду охоронюваним законом правам і свободам громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб. Оскільки злочин, передбачений ст. 382 КК України, якщо він вчиняється службовою особою, є *спеціальним видом* (різновидом) службового зловживання (ст. 364 КК України), то для визначення змісту таких його кваліфікуючих ознак, які характеризують суб'єкт (відповідальне чи особливо відповідальне становище службової особи) чи наслідки (істотна шкода), слід звернутися до пунктів 1 та 3 примітки до ст. 364, а також п. 2 ст. 368 КК України.

Поняття рецидиву злочину наведено у ст. 34 КК України, а в ч. 3 ст. 382 КК України йдеться про так званий *спеціальний* рецидив, коли особа вчиняє новий умисний злочин за наявності в нього судимості за такий самий (тотожний) злочин¹.

Частиною 4 ст. 382 КК України передбачено відповідальність за невиконання службовою особою рішення Європейського суду з прав людини, обов'язковість виконання якого обумовлена Законом України № 475/97-ВР від 17 липня 1997 р.², яким ратифікована Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та Протокол № 11 до цієї Конвенції, де зазначено (ч. 1 ст. 46 Конвенції), що Високі Договірні Сторони зобов'язуються виконувати остаточне рішення Суду в будь-якій справі, в якій вони є Сторонами.

Відповідно до п. 9 ч. 2 ст. 17 Закону України № 606-XIV від 21 квітня 1999 р. "Про виконавче провадження"³ до виконавчих документів, які підлягають виконанню державною виконавчою службою України, належать і рішення Європейського суду з прав людини з урахуванням особливостей, передбачених Законом України № 3477-IV від 23 лютого 2006 р. "Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду

---

¹ Див., напр.: Зінченко І.О., Тютюгін В.І. Множинність злочинів: поняття, види, призначення покарання / І.О. Зінченко, В.І. Тютюгін; за заг. ред. проф. В.І. Тютюгіна – Х.: Фінн, 2008. – С. 147-161.

² Див.: ВВР України. – 1997. – № 40. – Ст. 263.

³ Див.: ВВР України. – 1999. – № 24. – Ст. 207.

з прав людини”¹, у ч. 1 ст. 2 якого проголошується, що рішення цього Суду є обов’язковими для виконання Україною відповідно до ст. 46 зазначеної Конвенції.

Суб’єктивна сторона злочину у випадках, коли він не тягне за собою наслідків, зазначених у ч. 3 ст. 382 КК України, – лише прямий умисел. Виходячи зі змісту названої частини, психічне ставлення до наслідків може полягати як в умисній, так і в необережній формі вини. Мотиви злочину різні і на кваліфікацію не впливають. У цілому злочин є умисним.

Питання про *суб’єкта* злочину, передбаченого ст. 382 КК України, слід вирішувати диференційовано. Так, за ч. 1 ст. 382 КК України, якщо злочин вчиняється шляхом невиконання судового акта, суб’єкт злочину лише *спеціальний*, тому що ним може бути тільки така особа, на яку законом і цим актом покладено обов’язок з його виконання, і вона має реальну можливість його виконати. Якщо ж відповідно до ч. 1 ст. 382 КК України злочин здійснюється шляхом перешкоджання виконанню судового акта, то з урахуванням характеру дій, що можуть становити зміст такого перешкоджання, вчинити цей злочин в змозі як названий вище спеціальний (зобов’язана особа), так і загальний суб’єкт – будь-яка особа, що досягла 16-річного віку.

З огляду на зміст ч. 2 та 4 ст. 382 КК України суб’єкт злочину – *спеціальний*, а саме службова особа, яка зобов’язана і має реальну можливість виконати відповідний судовий акт.

Враховуючи положення ч. 3 ст. 382 КК України, суб’єктом може бути тільки така службова особа, яка займає відповідне службове становище. Спеціальним є і суб’єкт цього злочину, якщо він вчиняється особою, раніше судимою за такий самий злочин.

Якщо цим злочином були спричинені наслідки у виді істотної шкоди зазначеним у ч. 3 ст. 382 КК України правам, свободам чи інтересам, то він може бути вчинений як загальним, так і названими вище спеціальними суб’єктами.

Невиконання судового акта іншими особами тягне за

---

¹ Див.: ВВР України. – 2006. – № 30. – Ст. 260.

собою відповідальність за іншими статтями КК України (наприклад, статті 164, 165, 389, 390, 393, 394 КК України). Невиконання судового акта службовою особою може містити й ознаки спеціальних складів злочинів, передбачених статтями 172, 173 та 175 КК України. За певних умов можлива сукупність цих діянь та злочину, передбаченого ст. 382 КК України.

6.2. Незаконні дії щодо майна, на яке накладено арешт або яке описано чи підлягає конфіскації (ст. 388 КК України)

Предметом цього злочину є рухоме або нерухоме майно (речі, майнові права й обов'язки, кошти, валютні цінності, цінні папери, інші матеріальні цінності), а) на яке за ч. 1 ст. 388 КК України у встановленому законом порядку або було накладено арешт, б) або таке, яке було піддано опису, в) або майно, яке підлягає конфіскації за рішенням суду, що набрало законної сили за ч. 2 ст. 388 КК України.

З цього випливає, що предметом злочину, який розглядається, є майно, що має *особливий правовий статус*, а саме, згідно з ч. 1 ст. 388 КК України власник або інший законний володілець цього майна внаслідок його опису або накладення на нього арешту позбавляється права ним розпоряджатися і обмежується в праві ним користуватися; а за ч. 2 цієї статті повністю втрачає право власності на майно, оскільки з моменту набуття рішенням суду законної сили про конфіскацію майна останнє переходить у власність держави (ч. 2 ст. 317, п. 10 ч. 1 ст. 346 ЦК України).

Опис майна припускає складання певного його переліку шляхом виділення із загальної майнової маси конкретних предметів (речей) із вказівкою точного їх найменування й описанням індивідуально визначених, а в окремих випадках (наприклад, у разі опису грошових коштів) і родових ознак.

Арешт майна полягає в проведенні його опису, оголошенні заборони розпоряджатися ним, а за необхідності – в обмеженні (або навіть забороні) користуватися майном або в його

вилученні й передачі на збереження іншим особам (ст. 57 Закону України № 606-XIV від 21 квітня 1999 р. “Про виконавче провадження”¹).

Конфіскація майна – це примусове й безоплатне його вилучення у власність держави (ст. 354 ЦК, ст. 59 КК України, ст. 64 Закону України “Про виконавче провадження”).

Майно може бути описане й на нього може бути накладений арешт для забезпечення: 1) відшкодування шкоди, спричиненої злочином, 2) цивільного позову у кримінальній справі; 3) виконання вироку в частині конфіскації майна (статті 29, 125, 126 КПК України); 4) застосування конфіскації як заходу адміністративного стягнення (статті 24, 29 КУпАП); 5) боргових, податкових та інших майнових зобов’язань²; 6) задоволення позовних вимог у цивільному судочинстві (статті 5, 50, 55 Закону України “Про виконавче провадження”, ст. 152 ЦПК України).

Арешт може здійснюватися без вилучення майна чи супроводжуватися його вилученням у власника або володільця (зокрема, у разі обшуку чи виїмки за ст. 186 КПК України), коли останній втрачає можливість не тільки розпоряджатися, а й користуватися цим майном.

Майно може бути конфісковане у разі: а) призначення конфіскації як додаткового покарання за вироком суду (ст. 59 КК України); б) застосування конфіскації як заходу адміністративного стягнення (статті 24, 29 КУпАП); в) вирішення питання про речові докази за ст. 81 КПК України.

Опис майна й накладення на нього арешту завжди передують його конфіскації, а арешт неможливий без опису. Проте майно може бути описане й на нього може бути накладений арешт і без наступної його конфіскації (наприклад, відповідно до ст. 61 Закону України № 3425-XII від 2 вересня 1993 р. “Про нотаріат” для охорони спадкового майна нотаріус провадить його

---

¹ Див.: ВВР України. – 1999. – № 24. – Ст. 207.

² Див., напр.: Розділи II та III Порядку застосування адміністративного арешту майна платника податків / затв. Наказом ДПА України від 24 грудня 2010 р. № 1042 // Юрид. вісн. України. – № 8. від 19-25 лютого 2011 р. – Вкладка. – С. 24-25.

опис і передає на збереження спадкоємцям чи іншим особам¹).

За конструкцією об'єктивної сторони злочин, передбачений ст. 388 КК України, може бути як із *формальним* (наприклад, у разі здійснення деяких банківських операцій із вкладами), так і з *матеріальним* (зокрема, при розтраті або знищенні майна) складом. Від цього залежить і визначення моменту закінчення цього злочину.

З *об'єктивної сторони* злочин може бути вчинений тільки шляхом активної поведінки, яка полягає у вчиненні хоча б однієї з декількох *альтернативно* зазначених у диспозиції дії: 1) розтрата, 2) відчуження, 3) приховування, 4) підміна, 5) пошкодження, 6) знищення, 7) порушення обмеження права користування майном, 8) здійснення банківських операцій із заарештованими коштами (вкладами), 9) інші незаконні дії з майном, яке описане, заарештоване чи конфісковане.

Розтрата – це незаконне безоплатне використання, витрачання майна (споживання, передача іншим особам тощо). Вона вважається закінченою з моменту відчуження, витрачання майна, оскільки на момент пред'явлення вимоги щодо цього майна воно у винного чи у його віданні відсутнє.

Знищення майна – це такий протиправний руйнуючий вплив на майно, внаслідок якого воно повністю втрачає свою споживчу або економічну цінність, тобто приведення його до такого стану, за якого воно взагалі не може використовуватися за своїм призначенням. Причому втрачені майном властивості не можуть бути відновлені, оскільки майно (речі, гроші, цінні папери, будівлі, споруди тощо) внаслідок знищення перестав існувати як таке.

Пошкодження майна полягає в такому протиправному впливі на предмет, внаслідок якого він частково, але не в повному обсязі, втрачає свої споживчі властивості та економічну цінність і при цьому істотно обмежується можливість його використання за призначенням. Пошкоджене майно може бути відновлене і набути тимчасово або частково втрачених корисних якостей для використання його за функціональним призна-

---

¹ Див.: ВВР України. – 1993. – № 39. – Ст. 383.

ченням лише після необхідних фінансових, трудових та інших витрат.

Відчуження майна припускає вчинення різних дій (за винятком розтрати), спрямованих на незаконну передачу майна іншим особам (наприклад, його продаж, дарування, обмін на інше майно).

Приховування майна полягає в різних формах (способах) його утаювання (зокрема, переміщення в інше місце, зміна зовнішнього вигляду).

Підміна припускає заміну одного предмета (речі) іншим.

Якщо опис майна і накладення на нього арешту супроводжуються обмеженням (або заборонаю) права ним користуватися, злочин може вчинитися шляхом *порушення* цього обмеження (наприклад, незаконна експлуатація автомобіля, користування яким заборонено внаслідок накладення на нього арешту).

Здійснення банківських операцій з коштами (вкладами) припускає, що кошти, які перебувають на банківських рахунках і на які накладено арешт, незаконно використовуються представником цієї установи для здійснення різного роду фінансових операцій (зокрема, кредитування).

Під *іншими незаконними діями з майном*, зазначеним у ст. 388 КК України, слід розуміти вчинення таких з них, які хоча безпосередньо й не перелічені в диспозиції ч. 1 ст. 388 КК України, проте на здійснення яких винний також не мав права (наприклад, дозвіл на приватизацію майна, укладання певних угод щодо нього).

Для відповідальності за ст. 388 КК України не має значення вчиняються незаконні дії щодо всього майна, яке є предметом цього злочину, або лише його частки чи окремої речі, за винятком випадків, коли такі дії підпадають під ознаки ч. 2 ст. 11 КК України. Для наявності об'єктивної сторони достатнім є вчинення хоча б одного з альтернативно зазначених в диспозиції ст. 388 КК України діянь.

Відповідно до закону (ст. 126 КПК України, статті 57, 59 Закону України “Про виконавче провадження”, ст. 61 Закону України “Про нотаріат”) під час провадження опису, арешту або вилучення майна як приватні особи, так і представники ор-

ганізацій, яким це майно передається (ввіряється) на збереження, попереджаються під розписку про відповідальність за його незбереження. Обов'язковою умовою відповідальності за ст. 388 КК України є наявність оформленого у встановленому законом процесуальному порядку *попередження* про відповідальність за це діяння.

Так, за однією зі справ для виконання рішення господарського суду було відкрито виконавче провадження, у межах якого описано майно боржника та накладено на нього арешт. Особа, яку було попереджено про кримінальну відповідальність за відчуження цього майна, ігноруючи рішення суду, умисно вчинила незаконні дії, а саме: відчужила майно, на яке накладено арешт. Вказану особу було визнано винною у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 388 КК України¹.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується лише *прямим умислом*, а *мотиви* його вчинення можуть бути різними і на кваліфікацію не впливають.

Суб'єкт злочину – *спеціальний*, а саме: а) приватна особа (зокрема, сам винний чи його родичі), якій майно ввірено на збереження після його опису чи арешту; б) службова особа (зокрема, представник органу місцевого самоврядування), якій майно ввірено на відповідне збереження у зв'язку з його описом, арештом чи конфіскацією; в) представник банківської або іншої фінансової установи, на рахунках якої перебувають заарештовані чи конфісковані кошти (вклади). Кожен із цих суб'єктів при передачі йому майна повинен бути попереджений про відповідальність у разі його незбереження.

Злочин, передбачений ст. 388 КК України, слід відмежовувати від корисливих (ст. 191 КК України) та некорисливих (ст. 194 КК України) посягань на власність за такими ознаками: а) якщо за ст. 388 КК України *предметом* злочину може бути лише майно, яке було описане, заарештоване чи конфісковане, то згідно зі статтями 191 і 194 КК України – будь-яке інше (чу-

---

¹ Див.: Рішення № 8781104 [електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень : офіц. веб-портал суд. влади України. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/8781104>. – Заголовок з екрана.

же) майно; б) якщо за ч. 1 ст. 388 КК України *суб'єктом* злочину може бути і власник цього майна (коли останнє ввіряється йому на збереження після опису й арешту), то за статтями 191 і 194 КК України – особа, якій це майно не належить; в) якщо за ст. 388 КК України злочин може бути вчинений з будь-яких *мотивів*, то відповідно до ст. 191 КК України – тільки з корисливих.

Проте, якщо особа з корисливих мотивів заволодіває ввіреном їй на збереження чужим майном (розтрачує його, продає, дарує тощо), яке було описано, заарештовано (ч. 1 ст. 388 КК України) чи конфісковано (ч. 2 ст. 388 КК України), вчинене слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених статтями 191 і 388 КК України. Знищення або пошкодження чужого майна, яке є предметом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 388 КК України, кваліфікується за сукупністю злочинів – за ч. 1 ст. 388 і ч. 1 або ч. 2 ст. 194 КК України. Якщо ж винний знищує чи пошкоджує майно, яке є предметом злочину, передбаченого ч. 2 ст. 388 КК України, і вчиняє це діяння за відсутності кваліфікуючих ознак, зазначених у ч. 2 ст. 194 КК України, вчинене кваліфікується лише за ч. 2 ст. 388 КК України, а за наявності таких (кваліфікуючих) ознак – за сукупністю злочинів, передбачених ч. 2 ст. 194 і ч. 2 ст. 388 КК України.

6.3. Ухилення від покарання, не пов'язаного з позбавленням волі (ст. 389 КК України)

Відповідно до ч. 5 ст. 52 КК України ухилення від покарання, призначеного вироком суду, є злочином проти правосуддя і тягне за собою відповідальність за статтями 389 та 390 КК України.

Стаття 389 КК України встановлює відповідальність за ухилення від покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, а саме від таких його видів, як: штраф (ст. 53 КК України), позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю (ст. 55 КК України), громадські роботи (ст. 56 КК України), виправні роботи (ст. 57 КК України).

Відповідно до ст. 389 карається злочин із *формальним* складом, *об'єктивна сторона* якого полягає в *бездіяльності*, а саме в ухиленні від покарань, передбачених статтями 53, 55, 56, 57 КК України, що становить собою невиконання засудженим обов'язку щодо відбування покарання, призначеного йому вироком суду, який набрав законної сили. Із моменту вчинення засудженим діяння, спрямованого на ухилення від покарання, злочин визнається *закінченим* і набуває *триваючого* характеру.

Форми (способи) ухилення від покарання можуть бути різними і залежать, передусім, від того виду покарання, який призначений вироком, а ухилитися від виконання обов'язку щодо його відбування особа може як шляхом вчинення активних дій (зокрема, зміна місця проживання без повідомлення про це в органи, що виконують покарання, приховування доходів при несплаті штрафу тощо), так і шляхом бездіяльності (наприклад, нез'явлення до місця відбування громадських робіт, несплата штрафу у встановлений для цього строк тощо).

Ухилення від сплати штрафу може полягати: у відмові сплатити штраф, призначений вироком суду як основне або додаткове покарання; у його несплаті у встановлені ст. 26 КВК України строки; у зміні місця роботи або проживання з метою ухилитися від сплати штрафу; у приховуванні доходів або майна, на яке може бути звернене стягнення для примусового погашення заборгованості по сплаті штрафу тощо.

Ухилення від позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю полягає в порушенні вимог вироку щодо заборони обіймати ті посади або займатися тією діяльністю, права на зайняття яких (якими) засуджений позбавлений у якості основного чи додаткового покарання за вироком суду, або у порушенні інших обов'язків, які накладаються на засудженого до цього виду покарання вироком суду відповідно до ст. 34 КВК України (наприклад, неповідомлення засудженим кримінально-виконавчій інспекції про місце роботи і проживання чи їх зміну).

Ухиленням від відбування громадських робіт відповідно до ч. 3 ст. 40 КВК України визнається: а) невиконання встановлених обов'язків, порушення порядку та умов відбування пока-

рання (ст. 36, 37 КВК України); б) притягнення до адміністративної відповідальності за правопорушення, які були вчинені засудженим після письмового його попередження; в) невихід більше двох разів протягом місяця на громадські роботи без поважних причин; г) допущення більше двох порушень трудової дисципліни протягом місяця; г) поява на роботі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння.

Ухиленням від відбування виправних робіт відповідно до ч. 6 ст. 46 КВК України визнається: а) невиконання встановлених обов'язків, порушення порядку та умов відбування покарання (статті 41, 42 КВК України); б) вчинення проступку, за який засудженого було притягнуто до адміністративної відповідальності; в) допущення більше двох разів протягом місяця прогулів, а також більше двох порушень трудової дисципліни протягом місяця; г) поява на роботі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння.

Отже, фактичні способи (форми) ухилення від покарання можуть бути різними і залежать перш за все від виду самого покарання. Для встановлення ознак такого ухилення необхідно звертатися до статей 26, 34, 36, 37, 40-42 КВК України.

Відповідальність за ст. 389 КК України можлива лише за умови, що особу засуджено до покарання із *законних підстав*. Коли покарання призначене незаконно, то вирок за ухилення від його відбування підлягає скасуванню, а справа припиненню на підставі п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК України. Виключається відповідальність за ст. 389 КК України і у разі ухилення особи від сплати штрафу, позбавлення спеціального права чи відбування виправних робіт, призначених не як кримінальне покарання, а як заходи адміністративного стягнення (статті 27, 30, 31 КУпАП). Наявність на боці засудженого *поважних причин* (тяжка тривала хвороба, виїзд в іншу місцевість без дозволу у зв'язку із загибеллю близьких тощо), які призвели до невиконання ним обов'язку щодо відбування покарань, зазначених у ст. 389 КК України, також виключає відповідальність за цією нормою, особливо за умов, передбачених статтями 39-41 КК України.

Наприклад, за однією із справ особу притягнуто за ч. 1 ст. 185 КК України до покарання у виді штрафу. Цю саму особу засу-

джено також за ч. 1 ст. 164 КК України до 120 год громадських робіт. Їй роз'яснено порядок та умови відбуття покарання у виді громадських робіт, проте в період відбування покарання засуджений на визначеному об'єкті відпрацював тільки чотири год, на реєстрацію не з'являвся, а продовжував умисно ухилятися від відбування покарання, у тому числі від сплати призначеного вироком суду штрафу. Вказану особу вироком суду визнано винною у вчиненні злочинів, передбачених ч. 1 ст. 389 та ч. 2 ст. 389 КК України¹.

Суб'єктивна сторона злочину припускає лише прямий умисел та спеціальну мету – ухилитися від відбування покарання.

Суб'єкт злочину – *спеціальний*: особа, що засуджена до відповідного виду покарання вироком суду, який набрав законної сили.

6.4. Ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі та у виді позбавлення волі (ст. 390 КК України)

Відповідно до ст. 390 КК України карається злочин із *формальним* складом, *об'єктивна сторона* якого за ч. 1 ст. 390 КК України полягає в ухиленні від відбування покарання у виді обмеження волі (ст. 61 КК України), яке може бути вчинене як шляхом дії, так і бездіяльності. Формами (способами) такого ухилення є: а) самовільне залишення засудженим місця обмеження волі; б) злісне ухилення від робіт, до яких в обов'язковому порядку залучається засуджений (статті 59, 60 КВК України); в) систематичне порушення засудженим громадського порядку; г) систематичне порушення встановлених для засуджених правил проживання (ст. 59 КВК України). Злочин визнається *закінченим* із моменту вчинення хоча б одного із названих діянь².

---

¹ Див.: Рішення № 7283792 [електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. веб-портал суд. влади України. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7283792>. – Заголовок з екрана.

² Див.: постанову Пленуму Верховного Суду України від 26 березня 1993 р. № 2 “Про судову практику в справах про злочини, пов’язані з порушеннями режиму відбування покарання в місцях позбавлення волі” // Зб. по-

Особи, засуджені до обмеження волі, відбувають покарання у виправних центрах (ч. 1 ст. 56 КВК України), у межах яких вони постійно знаходяться під наглядом і залишати які мають право лише за спеціальним дозволом адміністрації (ч. 3 ст. 59 КВК України). Тому *самовільне* (тобто без дозволу адміністрації) залишення території (меж) виправного центру і є підставою для відповідальності за ч. 1 ст. 390 КК України.

Злісний характер ухилення від робіт у кожному випадку встановлює суд. Таке ухилення може виявлятися: у відкритій, демонстративній відмові від виконання робіт; тривалому ухиленні від роботи шляхом симуляції хвороби; прогулах та інших неодноразових порушеннях трудової дисципліни; з'явленні на роботі в нетверезому стані та ін. Про злісність такого ухилення може свідчити, зокрема, характер і тривалість порушень, неодноразовість їх вчинення, застосування за раніше вчинені порушення заходів стягнення тощо.

Систематичне порушення громадського порядку полягає у вчиненні засудженим не менше *трьох* адміністративних проступків (дрібно хуліганство, азартні ігри тощо), а *систематичне порушення встановлених правил проживання* – не менше *трьох* дисциплінарних проступків (збереження в житлових приміщеннях заборонених для засуджених предметів, виробів та речовин, неодноразова відсутність у житловому приміщенні після відбою, знищення або пошкодження меблів та інвентарю, вживання спиртних напоїв, наркотиків та ін.), за які у встановленому законом порядку до особи були застосовані заходи стягнення (ст. 68 КВК України).

Згідно із ч. 2 та ч. 3 ст. 390 КК України карається неповернення до місця відбування покарання особи, засудженої до обмеження (ч. 2) або до позбавлення (ч. 3) волі, якій було дозволено короточасний виїзд, після закінчення строку такого виїзду.

Відповідно до ст. 111 КВК України засудженим до позбавлення волі на певний строк (ст. 63 КК України) може бути

дозволений короткочасний виїзд за межі колонії на строк не більше семи діб у зв'язку з винятковими особистими обставинами (смерть або тяжка хвороба близьких, стихійне лихо, що спричинило значну матеріальну шкоду засудженому чи його сім'ї). За тих же обставин дозволяється короткочасний виїзд за межі виправного центру і засудженим до обмеження волі (ст. 61 КК України). Останні на підставі ч. 2 ст. 59 КВК України можуть одержати дозвіл на такий виїзд і з інших поважних причин (необхідність звернутися до медичного закладу із приводу захворювання чи лікування; для складання іспитів у навчальному закладі; за викликом судово-слідчих органів; для попереднього вирішення питань трудового і побутового влаштування після відбуття покарання). Ці засуджені можуть також одержати дозвіл на виїзд до близьких родичів на святкові, неробочі та вихідні дні як захід заохочення (ч. 1 ст. 67 КВК України).

У всіх випадках такого виїзду, якщо засуджений не повертається до місця обмеження або позбавлення волі *після закінчення строку*, наданого йому для виїзду, і за відсутності *поважних причин*, вчинене розглядається як ухилення від подальшого відбування покарання і кваліфікується за ч. 2 або ч. 3 ст. 390 КК України. Якщо причини неповернення у строк були поважними (наприклад, за наявності обставин, закріплених у статтях 39-40 КК України), відповідальність особи за ухилення від покарання виключається.

Так, за однією із справ дві особи відбували покарання у виді обмеження волі та були працевлаштовані за межами установи відбування покарання на контрагентському об'єкті. За попередньою змовою, умисно, усвідомлюючи протиправність своїх дій та з метою ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі, вони самовільно, без дозволу адміністрації залишили місце дислокації і зникли. Вироком суду ці особи цілком слушно були визнані винними у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 390 КК України¹.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим

---

¹ Див.: Рішення № 5860031 [електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень : офіц. веб-портал суд. влади України. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/5860031>. – Заголовок з екрана.

умислом і спеціальною метою – ухилитися від відбування покарання.

Суб'єкт злочину – спеціальний: за ч. 1 ст. 390 КК України особа, яка засуджена і відбуває покарання у виді обмеження волі, а згідно із ч. 2 та 3 ст. 390 КК України особа, засуджена до обмеження (ч. 2) чи позбавлення (ч. 3) волі на певний строк і яка отримала дозвіл на короткочасний виїзд за межі установи виконання покарань.

6.5. Злісна непокора вимогам адміністрації установи виконання покарань (ст. 391 КК України)

Потерпілими від злочину є лише ті *представники адміністрації* установи виконання покарань, які відповідно до статей 70 та 135 КВК України мають право застосовувати до засудженого передбачені законом (статті 68 та 132 КВК України) *заходи стягнення*. Непокора чи протидія іншим працівникам цих установ, що не є представниками адміністрації (наприклад, особам, які здійснюють загальноосвітнє та професійно-технічне навчання засуджених), тягне за собою лише застосування заходів стягнення (статті 68 і 132 КВК України).

Згідно із ст. 391 КК України карається злочин із *формальним* складом, *об'єктивна сторона* якого полягає або в *бездіяльності* – злісній непокорі законним вимогам адміністрації, або в *активних діях* – іншій протидії адміністрації у здійсненні її функцій. Злочин визнається *закінченим* з моменту вчинення хоча б одного із названих діянь, а обов'язковою ознакою його об'єктивної сторони є *місце* вчинення злочину – установа виконання покарань, в якій засуджений відбуває покарання у виді обмеження волі (ст. 61 КК України), позбавлення волі на певний строк (ст. 63 КК України) або довічного позбавлення волі (ст. 64 КК України).

Злісною непокорою (бездіяльність) вимогам адміністрації визнається відкрита, демонстративна та виражена в зухвалій формі відмова засудженого від виконання наполегливих, неодноразово висловлених законних вимог або розпоряджень представника адміністрації, який завдяки своєму службовому стано-

вищу має право висувати такі вимоги та віддавати розпорядження, а засуджений зобов'язаний і має можливість їх виконати. Така непокора може проявитися, наприклад, у необґрунтованій відмові від праці (не менше як три рази протягом року); систематичному ухиленні від лікування захворювань, що становлять небезпеку для здоров'я інших осіб; припиненні роботи з метою вирішення трудових та інших конфліктів та в інших діяннях, зазначених у ст. 133 КВК України. Проте вчинене засудженим діяння не може бути кваліфіковане за ст. 391 КК України, якщо представник адміністрації не звертався до засудженого з *конкретними вимогами* про припинення порушень,

Іншою протидією адміністрації в здійсненні її функцій (дія) визнається вчинення різного роду діянь (ст. 133 КВК України), спрямованих на перешкоджання нормальній роботі та навчанню засуджених, проведенню заходів відповідно до правил внутрішнього розпорядку (вчинення протягом року більше трьох порушень режиму відбування покарання за умови, якщо за кожне з них були накладені стягнення; вживання спиртних напоїв, наркотичних засобів, психотропних речовин; виготовлення, зберігання, купівля, розповсюдження заборонених предметів; дрібне хуліганство тощо). Якщо протидія адміністрації полягає в тероризуванні засуджених, нападі на адміністрацію або у створенні з цією метою організованої групи чи активній участі в ній, вчинене слід кваліфікувати за ст. 392 КК України.

Обов'язковою умовою відповідальності за ст. 391 КК України є вчинення непокори чи протидії у певний проміжок часу – протягом року після накладення на винного стягнення у виді переведення до приміщення камерного типу (одиначну камеру) або на більш суворий режим відбування покарання за порушення вимог режиму відбування покарання (ч. 3 ст. 101, ч. 1 ст. 132 КВК України).

Відповідальність за ст. 391 КК України настає лише за умови, якщо: а) вимоги адміністрації, яким протидіє засуджений, мають *законний* характер; б) допущені засудженим порушення не є *малозначними*; в) непокора (протидія) цим вимогам вчинена *протягом року* після того, як засуджений за порушення режиму відбування покарання був підданий стягненню у виді

переведення до приміщення камерного типу (одиначної камери) або переводився на більш суворий режим відбування покарання (ст. 100, ч. 3 ст. 101, ч. 1 ст. 132 КВК України).

Відмова виконати незаконні вимоги чи протидія незаконним розпорядженням виключає відповідальність за ст. 391 КК України, а вчинення засудженим малозначного проступку (наприклад, порушення форми одягу, запізнення до шикування) тягне за собою застосування лише заходів стягнення, передбачених статтями 68 та 132 КВК України. Якщо особу засуджено за ст. 391 КК України за злісну непокору чи протидію адміністрації, які були вчинені під час відбування незаконно призначених обмеження чи позбавлення волі, вирок, постановлений за ст. 391 КК України, підлягає скасуванню, а справа припиненню на підставі п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК України.

Так, за однією із справ засуджений, відбуваючи покарання у виправній колонії, на шлях виправлення не став, а вчинив злісну непокору вимогам адміністрації установи виконання покарань. За певний період часу допустив 12 порушень режиму відбування покарання, за що був притягнутий до відповідальності з накладенням на нього стягнення – переведення до приміщення камерного типу (одиначну камеру). Після цього за злісну непокору було накладено ще три дисциплінарних стягнення. Такі дії було вірно кваліфіковано за ст. 391 КК України¹.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується лише прямим умислом.

Суб'єкт злочину – *спеціальний*: особа, яка відбуває покарання у виді обмеження волі (ст. 61 КК України), позбавлення волі на певний строк (ст. 63 КК України) або довічного позбавлення волі (ст. 64 КК України) і за порушення вимог режиму була піддана протягом року стягненню у виді переведення до приміщення камерного типу або переводилася на більш суворий режим відбування покарання.

---

¹ Див.: Рішення № 2393602 [електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. веб-портал суд. влади України. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2393602>. – Заголовок з екрана.

6.6. Дії, що дезорганізують роботу установ виконання покарань (ст. 392 КК України)

Потерпілими від злочину можуть бути дві категорії осіб: а) засуджені, які відбувають покарання у виді обмеження, позбавлення волі на певний строк чи довічного позбавлення волі; б) представники адміністрації установ виконання покарань¹.

Під *засудженими* як такими, що є потерпілими від цього злочину, у ст. 392 КК України розуміються особи, що відбувають покарання у виді обмеження волі (ст. 61 КК України), позбавлення волі на певний строк (ст. 63 КК України) або довічного позбавлення волі (ст. 64 КК України) в установі виконання покарань незалежно від їх поведінки (тобто незалежно від того, чи стали вони на шлях виправлення).

До *представників адміністрації* належать: а) як службові особи установ виконання покарань у виді обмеження чи позбавлення волі, які наділені правом застосовувати заходи заохочення та стягнення щодо засуджених (ст. 70, 135, 146 КВК), так й інші особи начальницького складу цих установ; б) військовослужбовці внутрішніх військ, що несуть службу з охорони та нагляду; в) особи, які здійснюють в установах виконання покарань медичне обслуговування, культурно-просвітню роботу, загальноосвітнє та професійно-технічне навчання; г) адміністративний та інженерно-технічний персонал цих установ, який куре виробничою діяльністю засуджених.

Напади в установах виконання покарань на працівників правоохоронних органів, суддів, а також інших осіб, діяльність яких хоча й пов'язана із здійсненням правосуддя, але вони не є представниками адміністрації (наприклад, адвокати), можуть бути кваліфіковані за статтями 342, 345, 348, 349, 377, 379, 398,

---

¹ Див.: постанову Пленуму Верховного Суду України від 26 березня 1993 р. № 2 “Про судову практику в справах про злочини, пов’язані з порушеннями режиму відбування покарання в місцях позбавлення волі” // Зб. постанов Пленуму Верхов. Суду України (1972-2007). – Х.: Вид. ФО-П Вапнярчук Н.М., 2007. – С. 269-277. (Див. також: Узагальнення судової практики про дотримання судами м. Києва вимог законодавства щодо публічності, гласності й безперервності кримінального судочинства // Адвокат. – 2005. – № 3).

400 КК України.

Об'єктивна сторона злочину полягає лише в активній поведінці – дії, яка проявляється в одній з таких форм: а) тероризування засуджених; б) напад на адміністрацію; в) організація (створення) організованої групи для тероризування засуджених чи нападу на адміністрацію; г) активна участь у такій (організованій) групі.

Злочин визнається *закінченим* з моменту вчинення однієї із зазначених дій незалежно від того, чи спричинило це якінебудь наслідки.

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є *місце* вчинення злочину – установа виконання покарань, яка призначена для відбування (виконання) покарань у виді обмеження, позбавлення волі на певний строк або довічного позбавлення волі.

Тероризування засуджених полягає в застосуванні до них психічного (погроза) або фізичного насильства (побої, мордування, катування, тілесні ушкодження) з метою примусити засудженого відмовитися від сумлінного ставлення до праці, дотримання правил режиму та внутрішнього розпорядку або з метою підкорити його своїм незаконним вимогам, змусити виконувати замість себе ті обов'язки, які були покладені на винного, а також у вчиненні таких дій з помсти за виконання вимог режиму, зміцнення дисципліни та порядку у виправній установі або заради глузу та знущання над засудженими з метою їх залякування та перешкоджання виконанню (відбуванню) покарання. Проте вчинене не може бути кваліфіковане за ст. 392 КК України, якщо застосування психічного або фізичного насильства до засуджених, глум та знущання над ними, насильницьке заволодіння їх майном тощо здійснювалися на ґрунті особистих неприязних стосунків чи з інших спонукань, що не мають на меті дезорганізувати роботу установи виконання покарань, воно карається лише як злочини проти особи чи власності.

Напад на адміністрацію – це вчинення насильницьких дій (незаконне позбавлення особи волі, заволодінням зброєю, завдання побоїв, застосування мордувань, катувань, заподіяння тілесних ушкоджень), а також погроза застосуванням насильства (у тому числі погроза вбивством) щодо представників адмі-

ністрації (хоча б одного з них) у зв'язку з їх законною службовою діяльністю. Такі дії також вчинюються або з метою протидії (перешкоджання) здійсненню діяльності адміністрації, або з мотивів помсти за таку діяльність.

Погроза насильством може розглядатися як один із способів нападу лише за умови існування *реальних* підстав побоюватися *негайного* її виконання. Якщо погроза є обіцянкою застосувати насильство лише у майбутньому (наприклад, після звільнення від покарання), такі дії не можуть кваліфікуватися за ст. 392 КК України і за наявності необхідних підстав підлягають кваліфікації за ст. 345 КК України.

Тероризування засуджених чи напад на адміністрацію, поєднані з незаконним позбавленням особи волі, умисним завданням побоїв, застосуванням мордувань, катувань (передбачених частинами 1 і 2 ст. 127 КК України), заподіянням легких, середньої тяжкості та тяжких тілесних ушкоджень (передбачених ч. 1 ст. 121 КК України), охоплюються ознаками ст. 392 КК України і додаткової кваліфікації не потребують. Якщо тероризування або напад були пов'язані із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень, передбачених ч. 2 ст. 121 КК України, чи виявилися в умисному вбивстві потерпілого (ст. 115 КК України), вчинене слід кваліфікувати за сукупністю цих злочинів. У разі захоплення заручників без обтяжуючих обставин при вчиненні зазначених дій (ч. 1 ст. 147 КК України) скоєне охоплюється ознаками ст. 392 КК України і додаткової кваліфікації не потребує. Захоплення заручників за обтяжуючих обставин (ч. 2 ст. 147 КК України) або вчинення такого його виду, який передбачений ст. 349 КК України, слід кваліфікувати за сукупністю зі ст. 392 КК України.

Організація злочинної організованої групи полягає в сукупності дій, спрямованих на створення (формування, заснування) стійкого злочинного об'єднання трьох чи більше осіб (засуджених) з метою тероризування засуджених чи нападу на адміністрацію, яке відповідає ознакам цієї форми співучасті, передбаченим ч. 3 ст. 28 КК України. Названі дії включають підшукування співучасників, об'єднання їх зусиль, детальний розподіл між ними обов'язків, забезпечення взаємозв'язку між

їх діями, складання плану, визначення способів його реалізації тощо¹. Діяльність організатора такої групи має відповідати ознакам, передбаченим ч. 3 ст. 27 КК України.

Активна участь в організованій групі припускає такі дії її учасника, які охоплюються ознаками ч. 3 ст. 28 КК України і можуть проявлятися у схиланні одних засуджених до тероризування інших або до нападу на адміністрацію; підшукуванні необхідних засобів, знярядь злочину; безпосередній участі в нападах та в інших діях, спрямованих на реалізацію плану організованої групи. Слід урахувувати, що згідно зі ст. 392 КК України карається не будь-яка, а лише *активна* участь в організованій групі.

Утворення організованої групи і активна участь у ній визнаються *закінченим* злочином навіть і тоді, коли така група ще не вчинила намічених злочинних дій. У таких випадках відповідно до ст. 392 КК України несуть відповідальність організатори та активні учасники групи. Створення у виправній установі злочинної організації або озброєної банди слід кваліфікувати за статтями 255 або 257 КК України.

Відомий такий приклад, будучи засудженим за особливо тяжкий злочин і відбуваючи покарання в місцях позбавлення волі в секторі максимального рівня безпеки, особа, користуючись авторитетом серед злочинців (у злочинному світі особа мала статус “*смотрящего*” і через це вплив на засуджених, які повинні виконувати її вказівки), тероризувала інших засуджених шляхом висловлення погроз застосування фізичного насильства до самих засуджених та їх родичів у разі їх відмови взяти участь у вчиненні протиправних дій – відмови від прийняття їжі та спричинення засудженими собі різного роду тілесних ушкоджень. Вказана особа була обґрунтовано визнана винною у вчиненні злочину, передбаченого ст. 392 КК України².

---

¹ Див.: постанову Пленуму Верховного Суду України від 25 грудня 2006 р. № 13 “Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об’єднаннями” // ВВСУ. – 2006. – № 1. – С. 2-6.

² Див.: Рішення № 4839397 [електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень : офіц. веб-портал суд. влади України. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/4839397>. – Заголовок з екрана.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом та спеціальною метою. При створенні організованої групи і активній участі в ній цілями є тероризування засуджених чи напад на адміністрацію, а в цілому мета злочину – дезорганізація роботи установи виконання покарань.

Суб'єкт злочину – *спеціальний*: засуджений, який відбуває покарання у виді обмеження волі (ст. 61 КК України), позбавлення волі на певний строк (ст. 63 КК України) чи довічного позбавлення волі (ст. 64 КК України). Якщо співучасником злочину є особа, що не відбуває ці покарання, її дії слід кваліфікувати за відповідною частиною статей 27 та 392 КК України.

6.7. Втеча з місця позбавлення волі або з-під варти (ст. 393 КК України)

У статті 393 КК України встановлено відповідальність за втечу з місця позбавлення волі або з-під варти, вчинену особою, яка відбуває покарання у виді позбавлення волі або арешту чи перебуває в попередньому ув'язненні.

Об'єктивна сторона цього злочину полягає у *втечі*, яка здійснюється в будь-який спосіб (але лише шляхом активної поведінки – дії) і є самовільним, незаконним (тимчасовим або постійним) залишенням місця позбавлення волі або тримання під вартою, яке вчиняється особою, що відбуває покарання у виді арешту, позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі чи знаходиться у попередньому ув'язненні.

Втеча характеризується низкою ознак, а саме:

– вона здійснюється лише *під час* відбування особою певних видів покарань, передбачених статтями 60, 63, 64 КК України, або у період її тримання під вартою (статті 155, 156, 156³, 343, 434 КПК України) як запобіжного заходу;

– вона завжди пов'язана із залишенням особою певного *місця* – меж охоронюваної території кримінально-виконавчої (виправної) установи (статті 11, 14, 15, 18, 19 КВК України) або установи для попереднього ув'язнення (ст. 4 Закону України

від 30 червня 1993 р. № 3352-ХІІ “Про попереднє ув’язнення”¹). При цьому втеча може бути вчинена не тільки безпосередньо з цих установ, а й з лікарні місця позбавлення волі, з-під конвою, коли підозрюваний, обвинувачений, підсудний або засуджений доставляються до слідчо-судових органів, знаходяться під охороною в автомашині або потязі, кабінеті слідчого, залі суду, етапуються до місця відбування покарання, виконують роботи за межами території установи виконання покарань тощо;

– втеча являє собою *незаконне* залишення зазначених установ, бо завжди вчинюється самовільно, тобто без дозволу уповноваженого органу (особи) або за відсутності законних підстав. Цією ознакою втеча відрізняється від злочину, передбаченого ч. 3 ст. 390 КК України, у разі вчинення якого засуджений одержує офіційний дозвіл на тимчасовий виїзд за межі установи виконання покарань, але не повертається до неї у встановлений строк. Особа не може бути засуджена і за втечу з-під варти, доки судом не буде доведено її провини у злочині, у зв’язку з яким було обрано такий запобіжний захід. Не можуть бути кваліфіковані за ст. 393 КК України і дії особи, яка самовільно покинула відповідну установу, якщо доведено, що ця особа трималася під вартою або була засуджена до позбавлення волі за відсутності законних підстав;

– втечею визнається не тільки *постійне*, а й *тимчасове* самовільне залишення відповідних місць, навіть якщо засуджений має на меті у майбутньому добровільно туди повернутися;

– втеча може бути вчинена у *будь-який спосіб*: таємно, відкрито, із використанням підкупу, обману, підроблених документів, підкопу, із застосуванням зброї, психічного чи фізичного насильства тощо. Залежно від способу втеча кваліфікується за частинами 1 чи 2 ст. 393 КК України, а у низці випадків вчинене потребує й додаткової кваліфікації.

Втеча є злочином з *формальним* складом, який визнається *закінченим* із моменту незаконного залишення особою місця позбавлення волі, арешту або місця попереднього ув’язнення (перетинання винним меж установи та виходу з-під нагляду і

---

¹ Див.: ВВР України. – 1993. – № 35. – Ст. 360.

контролю осіб, що його охороняють, отримання можливості за своїм розсудом змінювати місцезнаходження та безконтрольно вступати в контакти з іншими особами).

Готування до втечі (ст. 14 КК України) – це вчинення дій, спрямованих на створення умов для втечі (виготовлення зброя, придбання зброї, залучення співучасників, розробка плану тощо). Незакінчений замах на втечу (ч. 3 ст. 15 КК України) полягає у вчиненні дій, спрямованих на її здійснення, але не доведених до кінця з причин, що не залежать від волі винного (підготовка підкопу, спроба пролому стіни, подолання огорожі, злому заборів тощо). За наявності так званої “помилки в об’єктивній стороні” може бути вчинений і закінчений замах на втечу (ч. 2 ст. 15 КК України), наприклад, коли винний зробив підкоп не в тому напрямку і пробрався по ньому, але не за, а в межах охоронюваної території.

За частиною 2 ст. 393 КК України караються ті самі дії, якщо вони вчинені: 1) повторно (ч. 1 ст. 32 чи ст. 34 КК України); 2) за попередньою змовою групою осіб (ч. 2 ст. 28 КК України); 3) способом, небезпечним для життя чи здоров’я інших осіб; 4) із заволодінням зброєю чи з її використанням; 5) із застосуванням насильства чи погрозою його застосування; 6) шляхом підкопу; 7) із пошкодженням інженерно-технічних засобів охорони. Для кваліфікації дій винного за ч. 2 ст. 393 КК України досить наявності хоча б однієї із зазначених кваліфікуючих ознак, які обтяжують відповідальність.

Втеча визнається *повторною*, якщо дії винного містять ознаки повторності, зафіксовані в ч. 1 ст. 32 або у ст. 34 КК України. Повторність є й тоді, коли один злочин був незакінченим, а інший закінченим; в одному з них особа брала участь як виконавець, а в іншому – як організатор, підбурювач чи пособник. Ознака повторності не виключається й тоді, коли особа вже має судимість за раніше вчинену втечу.

Втеча визнається вчиненою *за попередньою змовою* групою осіб, якщо така група відповідає ознакам цієї форми співучасті, встановленим ч. 2 ст. 28 КК України. Створення такої групи для втечі є готуванням до злочину. Вчинення втечі організованою групою (ч. 3 ст. 28 КК України) також кваліфі-

кується за ч. 2 ст. 393 КК України, а злочинною організацією (ч. 4 ст. 28 КК України) або озброєною бандою – за сукупністю злочинів, передбачених ч. 1 ст. 255 або ст. 257 і ч. 2 ст. 393 КК України¹. Якщо під час втечі організована група вчинила напад на адміністрацію виправної установи, скоєне слід кваліфікувати за ч. 2 ст. 393 та ст. 392 КК України.

Втеча, вчинена *способом, небезпечним для життя чи здоров'я інших осіб*, є там, де винний усвідомлює, що застосований ним спосіб втечі створює реальну небезпеку для життя чи здоров'я хоча б однієї людини (вибух, підпал, затоплення, отруєння їжі, води, використання джерел підвищеної небезпеки та ін.). Якщо здійснення втечі у такий спосіб призвело до спричинення шкоди здоров'ю чи життю особи, вчинене потребує додаткової кваліфікації за статтями КК України, що передбачають відповідальність за умисні злочини проти життя та здоров'я особи.

Заволодіння зброєю при втечі припускає протиправне вилучення у власника або законного володільця предметів, перелічених у ст. 263 КК України, і вчинюється одним із способів, зазначених у ст. 262 КК України². Якщо заволодіння зброєю вчинене за наявності кваліфікуючих ознак, зазначених у ч. 2 або ч. 3 ст. 262 КК України, дії винного слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ч. 2 ст. 393 КК України та відповідною частиною ст. 262 КК України. Скоєне слід кваліфікувати за ч. 2 ст. 393 КК України не тільки тоді, коли винний незаконно заволодіває зброєю для її використання при втечі, а й якщо таке заволодіння має на меті використання зброї після вчинення втечі.

Використання зброї при втечі *передбачає* її застосуван-

---

¹ Див.: постанову Пленуму Верховного Суду України від 25 грудня 2006 р. № 13 “Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями” // ВВСУ. – 2006. – № 1. – С. 6.

² Див.: постанову Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 3 “Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами” // ВВСУ. – 2002. – № 4. – Вкладка. – С. 2-9.

ня для подолання такої протидії втечі, що припускалася винним або в дійсності мала місце. При цьому використанням зброї визнається як фактичне застосування її вражаючих властивостей для заподіяння шкоди життю чи здоров'ю інших осіб (співробітникам охорони, іншим засудженим), так і погроза її застосуванням. Якщо використовувана при втечі зброя незаконно виготовлена чи придбана самим винним, або він її незаконно носив чи зберігав, вчинене слід кваліфікувати за ст. 263 та ч. 2 ст. 393 КК України¹.

Втеча, поєднана з насильством або погрозою його застосування (за винятком заволодіння зброєю або її використання, які є самостійними кваліфікуючими ознаками втечі), припускає застосування фізичного чи психічного насильства як способів подолання дійсних або передбачуваних дій, що перешкоджають їй. Погроза застосуванням будь-якого фізичного насильства охоплюється ознаками ч. 2 ст. 393 КК України і додаткової кваліфікації не потребує.

Якщо фізичне насильство при втечі застосовується щодо засуджених або інших осіб, які не є працівниками правоохоронних органів, і призводить до умисного вбивства або заподіяння тяжких тілесних ушкоджень за обтяжуючих відповідальність обставин (ч. 2 ст. 121 КК України), вчинене слід кваліфікувати не тільки за ч. 2 ст. 393 КК України, а й за ст. 115 або за ч. 2 ст. 121 КК України. Заподіяння за тих самих умов тяжких тілесних ушкоджень без обтяжуючих відповідальність обставин (ч. 1 ст. 121 КК України) охоплюється ознаками ч. 2 ст. 393 КК України і додаткової кваліфікації не потребує. Втеча, поєднана із вчиненням злочину, передбаченого ч. 3 ст. 350 КК України, кваліфікується за сукупністю – за ч. 3 ст. 350 та ч. 2 ст. 393 КК України.

У разі застосування насильства при втечі щодо праців-

---

¹ Див.: постанову Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 3 “Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами” // ВВСУ. – 2002. – № 4. – Вкладка. – С. 2-9.

ників правоохоронних органів у зв'язку з їх службовою діяльністю, яке виявляється в посяганні на їх життя або умисному заподіянні їм тяжких тілесних ушкоджень, вчинене слід кваліфікувати не тільки за ч. 2 ст. 393, а й за ст. 348 КК України або частинами 3 чи 4 ст. 345 КК України. Втеча, поєднана з нападом на адміністрацію, також утворює сукупність злочинів, передбачених ст. 392 та ч. 2 ст. 393 КК України.

Захоплення під час втечі як заручника представника влади чи працівника правоохоронного органу кваліфікується за ст. 349 та ч. 2 ст. 393 КК України. Ті ж самі дії, але із захопленням як заручника іншої особи (ч. 1 ст. 147 КК України) кваліфікуються лише за ч. 2 ст. 393 КК України, а якщо захоплення такого заручника вчинене за наявності обставин, зазначених у ч. 2 ст. 147 КК України, – за ч. 2 ст. 393 та ч. 2 ст. 147 КК України.

Втеча, вчинена шляхом *підкопу*, припускає використання для незаконного залишення охоронюваної території підземного ходу (лазу), проритого винним таємно від адміністрації.

Втеча, поєднана з *пошкодженням інженерно-технічних засобів охорони*, вчинюється шляхом виведення з ладу або пошкодження різних спеціальних споруд, пристроїв та приладів, які призначені для запобігання й сповіщення про втечу або які перешкоджають їй вчиненню. Якщо пошкодження таких засобів охорони вчинене способом або спричинило наслідки, зазначені у ч. 2 ст. 194 КК України, дії винного слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ч. 2 ст. 194 та ч. 2 ст. 393 КК України.

У випадку, коли втеча здійснюється шляхом підкупу службових осіб або з використанням підроблених документів, вчинене слід кваліфікувати за статтями 369 або 358 та ч. 1 ст. 393 КК України.

У судовій практиці розглядався випадок, коли особа, відбуваючи покарання у виді позбавлення волі, постановою начальника виправної установи була переведена до дільниці соціальної реабілітації цієї ж колонії. Виконуючи в межах дільниці на території виробничого об'єкта роботи по заготівлі деревини, винний умисно, усвідомлюючи протиправність своїх дій, з метою уникнення подальшого відбування покарання, самовільно і незаконно залишив визначене місце роботи та втік. Пішки він

майже дістався свого рідного села, де і був затриманий і згодом засуджений за ч. 1 ст. 393 КК України¹.

Суб'єктивна сторона втечі характеризується тільки прямим умислом. При цьому винний переслідує *мету*: назавжди або хоча б тимчасово залишити місце відбування покарання чи попереднього ув'язнення. Мотиви втечі можуть бути різними і на кваліфікацію злочину не впливають.

Суб'єкт втечі – *спеціальний*, а саме особа, яка: а) або відбуває покарання у виді арешту, позбавлення волі на певний строк чи довічного позбавлення волі; б) або знаходиться у попередньому ув'язненні (взята під варту), яке є запобіжним заходом. Особи, до яких арешт застосовано як захід адміністративного стягнення (ст. 32 КУпАП), а також підозрювані у вчиненні злочину, щодо яких застосоване короточасне затримання за статтями 106, 106¹, 115 КПК України, не є суб'єктами злочину, передбаченого ст. 393 КК України. Співучасниками втечі можуть бути будь-які інші особи. Дії службової особи, яка сприяє втечі з використанням свого службового становища, слід кваліфікувати за статтями 27, 365 та відповідною частиною ст. 393 КК України.

6.8. Втеча зі спеціалізованого лікувального закладу (ст. 394 КК України)

Стаття 394 КК України встановлює відповідальність за втечу зі спеціалізованого лікувального закладу, а також по дорозі до нього.

За цією статтею карається злочин із *формальним* складом, *об'єктивна сторона* якого полягає у втечі зі спеціалізованого лікувального закладу (далі – СЛЗ) або по дорозі до нього, яка є самовільним залишенням СЛЗ, що вчиняється особою, якій вироком, постановою або ухвалою суду призначені примусові заходи медичного характеру або примусове лікування (про

---

¹ Див.: Рішення № 4533387 [електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. веб-портал суд. влади України. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/4533387>. – Заголовок з екрана.

поняття та ознаки втечі див. коментар до ст. 393 КК України).

Місцем вчинення злочину є: а) спеціалізовані лікувальні та лікувально-виховні заклади органів охорони здоров'я для лікування від наркоманії¹; б) спеціальні лікувальні заклади (установи), які здійснюють застосування (виконання) примусових заходів медичного характеру (статті 19, 20, 93, 94 КК України). Відповідальність за ст. 394 КК України настає й тоді, коли втеча вчинюється не із самого СЛЗ, а по дорозі до нього – під час доставляння особи до цього закладу. З моменту вчинення самої втечі злочин визнається *закінченим*.

Відповідальність за ст. 394 КК України можлива лише за умови, якщо лікування у СЛЗ здійснюється у *примусовому* порядку за вироком (ст. 96 КК України, п. 12 ч. 1 ст. 324 КПК України), постановою (ухвалою) суду (ст. 96 КК України, статті 408, 411¹, 416, 421 КПК України) або у разі застосування ст. 16 Закону України від 15 лютого 1995 р. № 62-95-ВР “Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними”. Якщо примусове лікування здійснюється за місцем відбування покарання у виді позбавлення волі (ч. 2 ст. 96 КК України), втеча з такого лікувального закладу кваліфікується не за ст. 394, а за ст. 393 КК України.

Так, у судовій практиці розглядалася справа, відповідно до якої постановою суду особа була направлена на примусове лікування від алкоголізму у спеціалізований лікувальний заклад системи МОЗ. Через декілька днів після прибуття винному не сподобалося, що в лікувальному закладі не було ніякої роботи та не було чим зайнятися. Тому одного ранку, після сніданку, він покинув межі лікувального закладу і поїхав до своєї сестри, де переночував і на другий день повернувся додому. Про те, що залишати лікувальний заклад до проходження повного курсу лікування заборонено, особі було відомо, оскільки вона давала про це розписку адміністрації закладу. Таким чином, дії винно-

---

¹ Див.: ст. 16 Закону України від 15 лютого 1995 р. № 62-95-ВР “Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними” // ВВР України. – 1995. – № 10. – Ст. 62.

го було кваліфіковано за ст. 394 КК України¹.

Суб'єктивна сторона злочину полягає у прямому умислі.

Суб'єкт злочину – *спеціальний*: осудна (ч. 1 ст. 19 КК України) або обмежено осудна (ст. 20 КК України) особа, щодо якої застосовуються примусові заходи медичного характеру або здійснюється примусове лікування в СЛЗ за постановою, ухвалою чи вироком суду, які набрали законної сили.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

1. Які суспільні відносини можуть виступати як додаткові об'єкти злочинів, що порушують порядок належного виконання рішень, вироків, ухвал, постанов суду і призначеного ним покарання?

2. Назвіть ознаки предмета злочину, що передбачений ст. 382 КК України (невиконання судового рішення)?

3. Охарактеризуйте об'єктивну та суб'єктивну сторони невиконання судового рішення (ст. 382 КК України)?

4. Якими ознаками характеризується суб'єкт ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі та у виді позбавлення волі (ст. 390 КК України)?

5. Які форми (способи) характеризують ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі та у виді позбавлення волі (ст. 390 КК України)?

6. Які категорії осіб можуть бути визнані потерпілими від злочину, передбаченого ст. 391 КК України (злісна непоко́ра вимогам адміністрації установи виконання покарань)?

7. Що є преюдиціальною умовою кримінальної відповідальності за злісну непо́кору вимогам адміністрації установи виконання покарань (ст. 391 КК України)?

---

¹ Див.: Рішення № 6249193 [електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень : офіц. веб-портал суд. влади України. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/6249193>. – Заголовок з екрана.

8. Чи може бути вчинений шляхом бездіяльності злочин, передбачений ст. 392 КК України (дії, що дезорганізують роботу установ виконання покарань)?

9. У яких формах виявляється об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 392 КК України (дії, що дезорганізують роботу установ виконання покарань)?

10. У чому полягає об'єктивна сторона втечі з місця позбавлення волі або з-під варти і які кваліфікуючі (обтяжуючі відповідальність) ознаки цього злочину передбачені ст. 393 КК України?

11. З якого моменту вважається закінченим злочин, передбачений ст. 393 КК України (втеча з місця позбавлення волі або з-під варти)?

12. Хто може бути суб'єктом злочину, передбаченого ст. 394 КК України (втеча із спеціалізованого лікувального закладу)?

КОНТРОЛЬНО-МОДУЛЬНІ ЗАВДАННЯ

1. Корисливий мотив для злочину, передбаченого ст. 371 КК України (завідомо незаконні затримання, привід, арешт або тримання під вартою), є:

- а) обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони основного складу цього злочину;
- б) кваліфікуючою ознакою;
- в) на кваліфікацію не впливає, однак враховується судом при призначенні особі покарання за цей злочин;
- г) має лише процесуальне доказове значення при досудовому розслідуванні цієї категорії справ.

2. Суб'єктом злочину, передбаченого ст. 372 КК України (притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності), може бути:

- а) будь-яка фізична осудна особа, що досягла 16-річного віку;
- б) лише суддя (суб'єкт спеціальний);
- в) лише слідчий або прокурор;
- г) слідчий, прокурор чи інша особа, уповноважена законом на притягнення до кримінальної відповідальності певної особи як обвинуваченого по справі.

3. Злочин, передбачений ч. 1 ст. 375 КК України (постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови), слід вважати закінченим з моменту:

- а) спричинення потерпілому значної майнової шкоди або настання інших тяжких наслідків;
- б) набрання чинності відповідним неправосудним судовим актом;
- в) проголошення відповідного неправосудного судового акта;
- г) складення відповідного неправосудного судового акта.

4. Що є змістом погрози згідно із змістом ст. 377 КК України (погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного):

- а) погроза вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна;
- б) погроза вбивством або застосуванням тілесних ушкоджень;
- в) погроза вбивством або насильством;
- г) погроза застосуванням тяжких тілесних ушкоджень або тілесних ушкоджень середньої тяжкості.

5. Яка форма вини характеризує суб'єктивну сторону злочину, передбаченого ч. 1 ст. 378 КК України (умисне знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя чи присяжного):

- а) умисел або необережність;
- б) прямий чи непрямий умисел;
- в) лише прямий умисел;
- г) змішана форма вини.

6. З якого моменту вважається закінченим злочин, передбачений ст. 379 КК України (посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя):

- а) із моменту вчинення винним діяння, безпосередньо спрямованого на позбавлення життя потерпілого;
- б) із настанням смерті потерпілого;
- в) у разі замаху на вбивство посягання визнається закінченим із моменту вчинення винним діяння, безпосередньо спрямованого на позбавлення життя потерпілого, а у разі вбивства посягання визнається закінченим із настанням смерті потерпілого;
- г) у разі замаху на вбивство посягання визнається закінченим із моменту вчинення винним закінченого замаху на позбавлення життя потерпілого, а у разі вбивства посягання визнається закінченим із настанням смерті потерпілого.

7. З якого моменту вважається закінченим злочин, передбачений ст. 383 КК України (завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину):

- а) з моменту вчинення самого діяння (повідомлення);
- б) з моменту отримання повідомлення;
- в) з моменту порушення кримінальної справи;
- г) з моменту спричинення майнової шкоди.

8. Якою формою вини характеризується суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 384 КК України (завідомо неправдиве показання):

- а) умисел або необережність;
- б) прямий чи непрямий умисел;
- в) тільки прямий умисел;
- г) змішана форма вини.

9. Які особи можуть бути суб'єктом злочину, передбаченого ст. 384 КК України (завідомо неправдиве показання):

- а) експерт, перекладач;
- б) потерпілий;
- в) свідок;
- г) свідок, потерпілий, експерт, перекладач, оцінювач.

10. Потерпілим від злочину, передбаченого ст. 380 КК України (невжиття заходів безпеки щодо осіб, взятих під захист), є:

- а) працівники суду та правоохоронних органів;
- б) члени сімей осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві;
- в) працівники суду, працівники правоохоронних органів, особи, які беруть участь у кримінальному судочинстві, члени їх сімей та близькі родичі;
- г) особи, які беруть участь у кримінальному судочинстві.

11. Назвіть ступінь тяжкості злочинів, приховування яких тягне кримінальну відповідальність за ст. 396 КК України:

- а) тяжкі чи особливо тяжкі;

б) кримінальна відповідальність за приховування злочину настає незалежно від ступеня тяжкості приховуваного злочину;

в) кримінальна відповідальність за приховування злочину настає, якщо особа раніше приховувала будь-який злочин;

г) карається приховування будь-яких за тяжкістю злочинів, крім злочинів невеликої тяжкості.

12. Мотиви та мета порушень правил адміністративного нагляду (ст. 395 КК України):

а) є обов'язковими ознаками суб'єктивної сторони цього злочину;

б) можуть бути різними і на кваліфікацію не впливають;

в) ураховуються судом лише при призначенні покарання.

13. Безпосереднім об'єктом невиконання судового рішення (ст. 382 КК України) виступають суспільні відносини, які забезпечують:

а) нормальну роботу судді;

б) нормальну роботу органів судової влади та органів, які сприяють діяльності суду щодо здійснення правосуддя і до кола яких належать органи дізнання, досудового слідства, прокуратури, а також ті, які здійснюють виконання винесених судами рішень, вироків, ухвал та постанов;

в) належне виконання судових рішень;

г) нормальну роботу правоохоронних органів України.

14. Формами вчинення дій, що дезорганізують роботу виправних установ (ст. 392 КК України), є:

а) самовільне залишення місця обмеження або позбавлення волі, злісне ухилення від виконання робіт, порушення режиму відбування покарання;

б) застосування насильства чи погроз до засуджених чи представників адміністрації установи виконання покарань з особистих неприязливих стосунків;

в) злісна непокора законним вимогам адміністрації установи виконання покарань;

г) тероризування в установах виконання покарань засуджених, напад на адміністрацію, створення організованої групи для тероризування засуджених чи нападу на адміністрацію, активна участь у такій організованій групі.

15. Об'єктивна сторона втечі з місця позбавлення волі або з-під варти (ст. 393 КК України) характеризується:

а) неповерненням до місця відбування покарання особи, засудженої до позбавлення волі, якій було дозволено короткочасний виїзд;

б) самовільним, незаконним (тимчасовим або постійним) залишенням місця позбавлення волі або тримання під вартою, яке вчиняється особою, що відбуває покарання у виді арешту, позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі чи знаходиться у попередньому ув'язненні;

в) вчиненням незаконних дій особою, щодо якої встановлено адміністративний нагляд;

г) самовільним залишенням місця відбування покарання особою, яка відбуває покарання у виді обмеження волі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Анчукова М. В. Щодо кримінальної відповідальності за втручання в діяльність захисника чи представника особи (ст. 397 КК України України) / М.В. Анчукова // Держава і право. Юридичні і політичні науки. – Вип.44. – К.: Ін-т держави і права НАН України, 2009. – С. 484-492.

Бажанов М.И. Уголовно-правовая охрана советского правосудия: [учеб. пособ.] / М. И. Бажанов. – Х.: Юрид. ин-т, 1986. – 43 с.

Бажанов М.И. Злочини проти правосуддя: конспект лекцій / М.И. Бажанов. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 1996. – 29 с.

Борисов В.І. Відповідність кримінального закону конституційним принципам здійснення правосуддя в Україні / В.І. Борисов // Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. праць. – Х.: Право, 2009. – Вип. 18. – С. 3-14.

Бринзанська О.В. Насильство як окремих прояв дій, що дезорганізують роботу установ виконання покарань / О.В. Бринзанська // Вісн. Верхов. Суду України. – 2010. – № 7. – С. 44-48.

Бурдін В.М. Окремі проблеми злочинів проти правосуддя за КК України України / В.М. Бурдін // Життя і право. – 2004. – № 2. – С. 74-78.

Вакулик О.О. Кримінальна відповідальність за примушування давати показання: історія розвитку норми / О.О. Вакулик // Адвокат. – 2008. – № 12. – С. 19-22.

Ворончук В.В. Заведомо ложный донос и заведомо ложные показания / В.В. Ворончук // Вісн. Луганської акад. внутр. справ ім.10-річчя незалежності України. – 2001. – Вип. 2. – С. 132-135.

Горелик А.С. Преступления против правосудия / А.С. Горелик, Л.В. Лобанова. – СПб.: Юрид. центр Пресс, 2005. – 491 с.

Гришина Т. Предмет суспільних відносин як елемент об'єкта складу злочину, передбаченого ст. 398 КК України України / Т. Гришина // Юрид. Україна. – 2005. – № 2. – С. 64-69.

Джуган М.П. Класифікація злочинів проти правосуддя / М.П. Джуган // Вісн. Одес. ін-ту внутр. справ. – Одеса: Одес. юрид. ін-т НУВС, 2004. – № 1. – С. 83-86.

Квасневська Н. Кримінальне законодавство України про злочини проти правосуддя. Історичні аспекти формування / Н. Квасневська // Вісн. прокуратури. – 2009. – № 4. – С. 116–123.

Кваша О.О. Кримінально-правова охорона незалежності суду від протиправного впливу на осіб, які беруть участь у відправленні правосуддя / О.О. Кваша // Кримінальне право України. – 2006. – № 6. – С. 13-20.

Кваша О.О. Об'єктивні ознаки погрози щодо судді, народного засідателя чи присяжного, передбачені у ст. 377 Кримінального кодексу України / О.О. Кваша // Часопис Київ. ун-ту права. – 2006. – № 3. – С. 134–140.

Колб О. Злочинність – один із чинників дестабілізації обстановки в місцях позбавлення волі / О. Колб // Юрид. Україна. – 2004. – № 10. – С. 64-68.

Кравцов П. Невирішені проблеми у новому КК України / П. Кравцов, В.В. Мульченко // Право України. – 2003. – № 4. – С. 50-52.

Кримінальне право України: Особлива частина: [підруч.] / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – [4-те вид., переробл. і допов.] – Х.: Право, 2010. – 608 с.

Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін.; за заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – [4-те вид., допов.]. – Х.: Одиссей, 2008. – 1208 с.

Кримінальний кодекс України. Практика судів України з кримінальних справ, 2007–2008 // Уклад.: В.В. Сташис, В.І. Тютюгін; за заг. ред. В.В. Сташиса. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 384 с.

Кудрявцев В.В. Ознаки суб'єктивної сторони посягання на життя носіїв судової влади або їхніх близьких родичів у зв'язку зі здійсненням правосуддя / В. В. Кудрявцев // Часопис Київ. ун-ту права. – 2004. – № 3. – С. 61–67.

Кудрявцев В.В. Покарання за посягання на життя носіїв судової влади має бути адекватне вчиненому злочину / В.В. Кудрявцев // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. – № 7. – С. 8-15.

Лемешко О.М. Притягнення суддів до кримінальної від-

повідальності: окремі проблеми / О.М. Лемешко, О.М. Овчаренко // Вісн. Верхов. Суду України. – 2010. – № 7. – С. 33-38.

Максимович Р.Л. Поняття службової особи у кримінальному праві України / Р.Л. Максимович. – Л.: ЛДУВС, 2008. – 304 с.

Мартіросян А.Г. Проблеми визначення поняття правосуддя як родового об'єкта злочинів, передбачених статтями 376-379 КК України / А. Г. Мартіросян // Часопис Київ. ун-ту права. – 2009. – № 1. – С. 268–273.

Мельник Р.І. Відмежування завідомо незаконних затримання, арешту й тримання під вартою від суміжних складів злочинів та дисциплінарного проступку / Р.І. Мельник // Вісн. Луганської акад. внутр. справ МВС. – Луганськ: РВВ ЛАВС, 2005. – Вип. 2. – С. 230-235.

Мульченко В.В. До об'єкта злочинів проти правосуддя / В.В. Мульченко // Держава і право. Юридичні і політичні науки / Ін-т держави і права НАН України. – К., 2001. – Вип. 11. – С. 489–492.

Мульченко В.В. Погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного / В.В. Мульченко // Право України. – 2004. – № 7. – С. 75–76.

Мульченко В.В. Система преступлений против правосудия в новом Уголовном кодексе Украины / В.В. Мульченко // Новый Кримін. кодекс України: Питання застосування і вивчення; Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 25-26 жовт. 2001 р.) – К.: Юрінком Інтер, 2002. – С. 207-209.

Навроцький В.О. Злочини проти правосуддя: Текст лекції для студ. юрид. ф-ту / В. О. Навроцький. – Л.: Вид. ЛДУ, 1997. – 48 с.

Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / За ред. С. С. Яценко. – К.: А.С.К., 2002. – 968 с.

Плужник О. І. Суб'єкт порушень режиму відбування покарання у виправних установах та режиму тримання в попередньому ув'язненні / О.І. Плужник // Вісн. Луганської акад. внутр. справ МВС України, 2002 р.: Спец. вип. у 2-х ч. – Ч.1: Нове кримінальне і кримінально-процесуальне законодавство та завдання юридичної підготовки кадрів ОВС України. – Лу-

ганськ: РВВ Луганськ. акад. внутр. справ МВС України, 2002. – С. 160-166.

Практика судів України з кримінальних справ (2006-2007) / Уклад.: В.В. Сташис, В.І. Тютюгін; за заг. ред. В.В. Сташиса. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 880 с.

Репешко П.И. К вопросу об уголовной ответственности судебного эксперта / П.И. Репешко // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. – Вип. 7. – Х.: Право, 2007. – С. 123-128.

Тростюк З.А. Коментар до статті 387 Особливої частини Кримінального кодексу України “Розголошення даних досудового слідства або дізнання” / З.А. Тростюк // Кримінальне право України. – 2006. – № 9. – С. 20-30.

Трушківська Л. Погроза або насильство щодо захисника чи представника особи: шляхи вдосконалення статті 398 Кримінального кодексу України / Л. Трушківська // Вісн. прокуратури. – 2010. – № 1. – С. 58-64.

Тютюгін В.І. Кримінальна відповідальність за погрозу або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного (коментар до ст. 377 КК України України) / В.І. Тютюгін, Ю.В. Гродецький // Пробл. законності. – 2010. – Вип. 112. – С. 99-110.

Туменко О. До проблеми завідомо неправдивих показань / О. Туменко // Право України. – 1992. – № 9. – С. 23.

Хавронюк М.І. Стаття 376 Кримінального кодексу України: здобуток чи прорахунок? / М.І. Хавронюк // Вісн. Верхов. Суду України. – 2009. – № 10. – С. 6-13.

Шепітько М.В. Родовий та видовий об’єкт злочину “завідомо неправдиве показання” (ст. 384 КК України України) / М.В. Шепітько // Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. праць. – Х.: Право, 2010. – Вип. 20. – С. 248-259.

ЗМІСТ

Передмова	4
Розділ 1. Загальна характеристика злочинів проти правосуддя	7
Розділ 2. Злочини, які посягають на конституційні принципи діяльності органів дізнання, досудового слідства, прокуратури та суду ...	16
2.1. Завідомо незаконні затримання, привід, арешт або тримання під вартою (ст. 371 КК України)	16
2.2. Притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності (ст. 372 КК України)..	20
2.3. Порушення права на захист (ст. 374 КК України)	24
2.4. Постановлення суддею (судьями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови (ст. 375 КК України).....	28
2.5. Втручання в діяльність судових органів (ст. 376 КК України).....	31
2.6. Незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду (ст. 376 ¹ КК України)	35
2.7. Втручання в діяльність захисника чи представника особи (ст. 397 КК України)....	39
Контрольні запитання	43
Розділ 3. Злочини, які посягають на життя, здоров'я, особисту безпеку, власність суддів, народних засідателів, присяжних та інших учасників судочинства	44
3.1. Погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного (ст. 377 КК України), захисника чи представника особи (ст. 398 КК України).....	44
3.2. Умисне знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя чи присяжного (ст. 378 КК України), захисника чи представника особи (ст. 399 КК України).....	55

3.3. Посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя (ст. 379 КК України); а також захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги (ст. 400 КК України).....	60
Контрольні запитання.....	66
Розділ 4. Злочини, які посягають на відносини, що забезпечують одержання достовірних доказів та істинних висновків у справі.....	67
4.1. Примушування давати показання (ст. 373 КК України).....	67
4.2. Завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину (ст. 383 КК України)....	71
4.3. Завідомо неправдиве показання (ст. 384 КК України).....	74
4.4. Відмова свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків (ст. 385 КК України).....	79
4.5. Перешкоджання з'явленню свідка, потерпілого, експерта, примушування їх до відмови від давання показань чи висновку (ст. 386 КК України).....	82
Контрольні запитання.....	86
Розділ 5. Злочини, які посягають на відносини, що забезпечують своєчасне розкриття та присічення злочинів.....	87
5.1. Невжиття заходів безпеки щодо осіб, взятих під захист (ст. 380 КК України).....	87
5.2. Розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист (ст. 381 КК України).....	92
5.3. Розголошення даних досудового слідства або дізнання (ст. 387 КК України).....	96
5.4. Приховування злочину (ст. 396 КК України)...	100

5.5. Порухення правил адміністративного нагляду (ст. 395 КК України).....	105
Контрольні запитання.....	109
Розділ 6. Злочини, які посягають на відносини, що забезпечують належне виконання рішень, вироків, ухвал, постанов суду і призначеного ним покарання.....	110
6.1. Невиконання судового рішення (ст. 382 КК України)	110
6.2. Незаконні дії щодо майна, на яке накладено арешт або яке описано чи підлягає конфіскації (ст. 388 КК України).....	115
6.3. Ухилення від покарання, не пов'язаного з позбавленням волі (ст. 389 КК України)....	120
6.4. Ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі та у виді позбавлення волі (ст. 390 КК України).....	123
6.5. Злісна непокора вимогам адміністрації установи виконання покарань (ст. 391 КК України).....	126
6.6. Дії, що дезорганізують роботу установ виконання покарань (ст. 392 КК України)...	129
6.7. Втеча з місця позбавлення волі або з-під варти (ст. 393 КК України).....	133
6.8. Втеча із спеціалізованого лікувального закладу (ст. 394 КК України).....	139
Контрольні запитання.....	141
Контрольно-модульні завдання.....	143
Список літератури.....	148

Навчальне видання

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ПРАВОСУДДЯ

Навчальний посібник

За загальною редакцією

проф. В.І. Борисова,

проф. В.І. Тютюгіна

Відповідальний за випуск: *В.І. Тютюгін*

Редактор *Л.В. Русанова*

Комп'ютерна верстка *Л.П. Лавриненко*

План 2010, поз. 40

Підп. до друку 17.05.2011. Формат 84x108 ¹/₃₂. Папір офсетний.
Друк: ризограф. Умовн. друк. арк. 9,62. Облік.-вид. арк. 6,95. Вид. № 8.
Тираж 500 прим. Зам. № 4266. Ціна договірна.

Редакційно-видавничий відділ
Національної юридичної академії України,
вул. Пушкінська, 77, м. Харків, 61024, Україна.

Друкарня
Національної юридичної академії України,
вул. Пушкінська, 77, м. Харків, 61024, Україна.